

## FUTBOLA NASIL BAKMALI?

# KATAR DÜNYA KUPASI, KÜLTÜR-POLİTİK VE SÖMÜRGEÇİLİK

Nereyse tüm dünyayı peşinden sürükleyen ve milyarlarca insanın tutkuyla bağlandığı futbolun, sahadaki oyuncularla oynanan bir oyundan fazlası olduğunu, tarihle, mekânla, toplumsal sınıflarla, paganizmle, aidiyetlerle, siyasetle ilintisini biliyoruz. Oyun boyutuyla, ortaya konulan performansıya kendi iç dinamiği, kuralları ve gerçekleştirimi var elbet. Coşku, tutku, dram ve maksimum heyecan fırtınası ise duyguları sahanın dışına taşıyor.

Ne var ki çoğu insanın hayatına “anlam katan” futbol sadece futbol olarak kalamadığından salt bir oyun olmanın ötesine geçiyor her zaman. Dünya futbolunun “patronu” FIFA tarafından 2022 Dünya Kupası’nı düzenleme hakkının Katar’a verildiği 2010 yılından bu yana bu tercih uluslararası kamuoyu nezdinde ağır eleştirilere maruz kalmıştı. Şimdiye kadar gerçekleştirilenler içinde siyasi yanı en görünür olan bir dünya kupasını geride bıraktık. Hâlen şeri hukukla yönetilen halkı Müslüman bir ülkenin ev sahibi olmasının payı büyüktü bu siyasi görünürlükte. Pusuda bekletilen oryantalist literatürden argümanlar devşirildi hemen. Vakıa Fas üstüne kaygılar dökülüp indi, oyuncuların maymuna benzetilmesi bile belli konumlanışları, *kültürel nazizmleri* açıklamaya yetiyor. Katar’ın ev sahipliğini sorgulamadığını dile getirenlerin bile önceki dünya kupası organizasyonları vesilesiyle piyasacı sistem yahut ekolojik riskler bahsinde bu kadar büyük cümleler kurmadıkları hatırlanabilir.

Diğer taraftan dünya kupasının Katar’da düzenlenmesinin Arap ve Müslüman toplumların farklı kültürlerini futbolun küresel deneyimini zenginleştirmek için kullanarak bu toplumlar hakkındaki önyargılı düşüncüyü *dekolonize* etmeye yardımcı olabileceği söylenmişti. Hatta FIFA Dünya Kupası’nın beyaz veya sömürgeci olmayan *yeni bir modernite* için ortak bir alan olması gerektiği vurgulanmıştı: Arap, Asyalı, Afrikalı, Yerli ve Latin hoşgörü, insan hakları ve iyi yönetim değerlerine hitap eden ve Küresel Güney’e sıklıkla dayatılan klişelere meydan okuyan bir modernite. Şüphesiz bunda İkinci Dünya Savaşı sonrasında neokoloniyalizmin nasıl bir Afrika icat ettiğini görmezden gelmeme hissiyatı baskındı. Dahası “birikmiş öfkeyi” yabana atmadan, bu öfkenin neden ve nasıl biriktiğini anlamaya çalışma çabası. Türkiye’de değil yalnızca dünyada da Müslüman ülkelerin ötesinde tüm ezilmiş, Asya, Afrika, Güney Amerika ülkelerinin Avrupa ile oynadıkları maçların kolonyal dünyadaki “kurtuluş savaşları” ile bir tutulup anlamlandırılarak izlenmesi bununla doğrudan bağlantılıdır.

Katar’da düzenlenen turnuva, dünyada ve Türkiye’de futbol düşünürken aslında ne düşünüldüğüne, dair esaslı soruya verilen tüm cevapların kavramsal dökümünü görmeyi mümkün kıldı. Oyun, endüstriyel futbol, hafıza, tarih, mekân, siyaset, mali özerklik, şöhret güdümlü yıldız oyuncu sistemi, karmaşıklık, çelişkiler, millî kimlikler, çatışmalar, toplumsal sınıflar, sapkınlıklar, sömürgeçilik, taraftarlık, duygular, paganizm, aileler gibi onca kavram çerçevesindeki defansif/ofansif cevaplar/yorumlar basit bir oyunun nelere gebe olduğunu gösterdi.

Futbolu bir “yumuşak güç” enstrümanı olarak gayet başarılı biçimde kullanan Katar, kendince İslâmî ilkelerini hayata geçirmekte, sponsorların dediğinin olduğu ve şirketleşmenin esas sayıldığı günümüzde tüm dünyayı karşısına alacak kadar kararlı davrandı. Mesela maçların oynandığı mekânların görülebilir yerlerine “Her iyilik bir sadakadır!”, “Yarım hurma bile olsa kendinizi (sadakayla) ateşten koruyun, o da yoksa güzel bir söz söyleyin!”, “Merhamet etmeyene merhamet edilmez!” gibi hadisler yazıldı. Entegrizmden, uzlaşmacılıktan, uyumdan, sentezden, “çağın şartları” gibi argümanlardan uzakta belirlendiği ilkeleri tavizsiz uygulayarak bu konuda öncülük etti, belki de kendi farklı modernleşme tecrübesini perçinledi.

Aslına bakılırsa sahanın dışında da devam eden futbolun, sadece futbol ve gol demek olmadığını da anlatmaya yardım ediyor bu hâl. Sol-liberal ve Kemalist kesim en çok da Katar’ın başka bir

modernleşmeyi düşünmeyi mümkün kılan bu kararlılığına tepki gösterdi. Zira onlar dinin ethos olmasını kesinlikle reddettiklerinden var oluşlarını ona karşı durmada görüyorlardı ekseriyetle. Suudi Arabistanlı ve Tunuslu oyuncuların, daha sonra Fas Milli Takımı’nın güçlü rakiplerine karşı kazandıkları her maçtan sonra kapandıkları secde giderek dünya kupası jargonunda yerini bulan “secde edenler” (*sâcidûn*) deyimini üretti. Kupanın Filistin bayrağı da dâhil olmak üzere İslâm coğrafyasında ortak semboller, ritüeller ve mekânlar üzerinden farklı bir kamusal alan oluşturduğu ileri sürülebilir.

Futbolda kazanmak her alanda kazanmak anlamına gelmiyor elbet, belki bu kazanç gerçek ilişkilerdeki çarpıklığı yok etmez de ama yüzyıllardır sürekli incinen bir onurun tamirinde, uyuyan bir bilincin uyanışında önemli bir etkisi olduğu çok açık. Bu yüzden futbol hemen herkesi bir yandan cezbedip keyiflendiren, diğer yandan da deli edip iğrendiren bir oyun. Meselenin güzel ve iğrenç yanlarına eğilen bir filozofun da vurguladığı gibi “Keyif ve iğrenme bu oyuna verilen aynı ölçüde haklı iki tepki, nitekim izlediğimiz her oyunda kâh keyifleniyor kâh iğreniyoruz, ne kadar keyifleniyorsak bir o kadar da iğreniyoruz.” Bununla beraber futbol her durumda bir mizaç, kişilik, fedakârlık ve dayanışma gösterisidir; duygu, hatıra ve nostalji gösterisidir. Denilebilir ki duygu veya duygular insanın köklü varlığı, bilinci ve aklı almaksızın gerçekleşmez. *Duygu belirli bir rasyonallitenin ve farkındalığın parçasıdır*. Hâliyle herhangi bir duygusalılığı, akıldan uzak gören kişi hata eder. Bu yüzden belirli bir olayla ilgili birçok duygusalık söz konusudur. Dünya kupasında yaşananlar hem *akıl* hem de *bilinç* çeşitliliğinin kanıtıdır.

Daha net bir ifadeyle, tüm bunlar, çoğu sporun aksine futbolun *bireyci* olmadığını da ispatı kabul edilebilir. Dolayısıyla her şeyin askıya alındığı bir şimdide gerçekleşen maçlarıyla futbol olgusundaki bütünü, parçaların toplamından fazlası olduğu apaçık biçimde ortadadır. Pek çok düşünürün/filozofun modern dünyanın çeşitli veçheleri üstüne düşünürken futbola yönelmesi de tesadüf değildir. Zira futbolun merkezindeki topluluk deneyimi ve sağladığı canlı “cemaat hissi” bu oyuna has siyasallıkları ve farklı boyutları gündeme taşıyor.

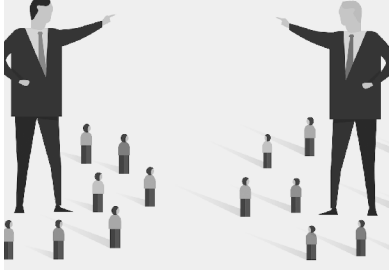
Kur’ân’da oyun bağlamındaki tartışmalar dünyanın geçiciliği, gerçek olmayışı, sahteliği ve avuttudan ibret yönlerine vurgu yaparken aynı zamanda insanların merkezini oluşturduğu hayatın gerçek anlamıyla teatral bir sahne olduğuna da işaret etmektedir. Aslında toplumsal alan da gündelik hayat bir futbol sahası gibidir. Bir farkla ki bu sahada herkes oyuncu ve aynı zamanda izleyicidir. Oyunu kurallarına göre oynayanlar belli bir kişilik ve karakterle nitelenebilirler. Dünya kupasındaki mücadelenin, öteki diye kodlanmış Batı karşıtı tutumun inşacı bir süreci başlaması için entelektüellerin, siyasilerin, öncü vasfı kazanabilecek tüm güçlerin aktif hâle gelmesi gerekir. Fas’ın başarısı, Katar’ın organizasyonu Müslümanları İslâm âleminde belirgin bir birlik ruhuna sevk etti. Paganist bir kutsallaştırmanın pençesine düşmeden bu bütünleşmenin siyasal alandaki organizasyonları için her zamankinden çok çaba gösterilmesi gerekir. Unutmamak gerekir ki maç bittiğinde hayat devam ediyor ve sonra başka bir “maç” başlıyor.

Futbol hakkında düzenli yazanlar, kaleme aldıklarının gelip geçiciliğinin ayırına varmışlardır. Ama böyle olmayan metinlerin de hayli yekûn tuttuğu söylenebilir. Bilindiği üzere dergimiz yirmi yıl önce “Din Dışı Kutsallıklar ve Futbol Paganizmi” başlıklı bir dosya ile futbolun geçmişte ve günümüzde nasıl bir olgu olduğunu anlayıp eleştirel bir bakış açısıyla anlatmaya çalışmıştı. Umarız bu sayımız da okurlarımızın birazcık farklı bir bakışla futbolun tarihselliği ve uyandırdığı duygular başta olmak üzere çeşitli boyutlarını görmesine ön ayak olur.

Yeni sayımızda buluşmak temennisiyle.

# İÇİNDEKİLER

## GÜNDEM



04

Yaşanan Kutuplaşma,  
Toplumsal Değil Siyasaldır  
Herkesin Durduğu Yeri Belli Bir  
Toplumsal Farklılaşmaya  
İhtiyacımız Var

Mustafa AYDIN

10

Taha Abdurrahman'ın  
Ahlak Anlayışına  
Kısa Bir Mukaddime  
Soner GÜNDÜZÖZ

15

PYD/YPG/SDG'yi BM'nin  
Koruması Altında Bir Örgüte  
Dönüştürme Operasyonu

Burhanettin CAN

25

Yüceliş Manifestosu  
Birlik Eşitlik Yasası

Temel HAZIROĞLU

30

Ortadoğu'dan



## DOSYA

35

Katar Örneğinin Yaygınlaşması,  
Metodolojik Sorunlarımız,  
Özgüven Yükleme  
İslâm Ruhu Futboldaki  
Başarıyla Canlanabilir mi?

Ercan YILDIRIM

39

Bir Oyun Olarak Futbol Üzerine  
Mehmet Furkan ÖREN

43

Bir "Pagan Ayini" Olarak Futbol  
Kamil ERGENÇ

## Umran

### Sahibi

Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş. Adına  
Şemseddin Özdemir

### Genel Yayın Yönetmeni

Cevat Özkaya

### Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Metin Çığırkçı

### İdare Merkezi

Alemdar Mah. Çatalçeşme Sok.  
Defne Han No: 27/15  
Çağaloğlu Fatih-İST.  
Tel: (0212) 293 90 41  
(0543) 281 58 85  
www.umrandergisi.com.tr  
editorumrandergisi@yandex.com  
aboneumrandergisi@yandex.com

### Temsilcilikler

Ankara: (0312) 418 12 77  
İzmit: (0542) 250 75 77  
Trabzon: (0462) 321 95 44

### Görsel Yönetmen

Tekin Öztürk

**Baskı:** Şenyıldız Yay. ve Matbaacılık  
Gümüş Suyu Cad. Işık San. Sit. No: 19 C Blok  
102 Topkapı/İstanbul Tel: (0212) 483 47 91

### Ocak 2023 Sayı: 341

(İlk yayın tarihi: 1991 Bülten,  
1993 Umran adıyla)  
Yaygın, süreli, ayda bir yayımlanır.  
Yazıların ve ilanların sorumluluğu  
sahiplerine aittir. Bu dergi basın  
meslek ilkelerine uymayı taahhüt  
eder. Umran dergisi TÜRDEB ve  
DERGİBİR üyesidir, Kültür ve Turizm  
Bak. Kurumsal Abonesidir.

48

Futboldan Daha Fazlası:  
Dünya Kupası Katar 2022

Yasin AKTAY

53

Dünya Kupası, Filistin Davası ve  
Arapların Birliği

Münir ŞEFİK

55

Katar Dünya Kupası  
Sömürgeci Mitleri  
Yerle Bir Etmek Üzere

Labri SADIKI



KRİTİK

58

Metin Önal Mengüşoğlu'ndan  
İradeye Davet

Ferhat ÇİFTÇİ

62

Kutadgu Bilig'in Peşinde  
Bir Filozof

Haluk DOĞAN

68

Seküler Emperyalist  
Epistemoloji

Üstün BOL

YAŞAYAN  
İSLÂM

74

Sosyo-Psikolojik Boyutları  
Açısından Kur'ân Kıssaları

Zekeriya AKPINARLI

KÜLTÜR  
SANAT

77

Hüsamettin Arslan'ın Çabasını  
Hatırlamak

Ömer KANTARCI



#### Nasıl Abone Olabilirsiniz?

1. Umran Dergisi'ne abone olmak veya aboneliğinizi yenilemek için 0212 293 90 41, 0543 281 58 85 abone hattımızı arayabilirsiniz.
2. [www.umrandergisi.com.tr](http://www.umrandergisi.com.tr) sitemizden Abone Formu'nu doldurarak abone olabilirsiniz.

Abone Ücretleri (Yıllık/12 Sayı)

Yurt içi: 380 TL (Öğrenci: 320 TL), Yurt dışı: 80 Euro

Birim Fiyatı: 36 TL

#### Abone Ücretini Nasıl Ödeyebilirsiniz?

1. 0543 281 58 85 nolu abone hattımızı arayıp kredi kartınız ile.
2. Posta Çeki hesabımıza abone ücretini yatırarak.  
Posta Çeki Hesap No: 654482 Alıcı Adı: Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş.
3. Banka Hesap numaramıza havale edebilirsiniz.  
Banka Hesap No: 8515535-2  
IBAN: TR46002050000851553500002 Kuveyt Türk  
Hesap: Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş.

# YAŞANAN KUTUPLAŞMA, TOPLUMSAL DEĞİL SİYASALDIR HERKESİN DURDUĞU YERİ BELLİ BİR TOPLUMSAL FARKLILAŞMAYA İHTİYACIMIZ VAR

MUSTAFA AYDIN



**B**u yazımızda ortalıkta çok kullanılan ama anlamı pek de bilinmeyen bir sorundan ve kendisine ciro edilen bir kavramdan söz edeceğim ki bu kavram yanlış kullanımıyla “toplumsal kutuplaşma”dır. Esasen söz konusu edeceğim hata olmasaydı yazımın başlığı “Toplumsal Kutuplaşmaya Övgü” olacaktı. Ama yazının iyi takip edilebilmesi için, yine de en son söyleyeceğimi baştan ifade edeyim, herkesin nerede durduğunu bildiği adam gibi bir “toplumsal farklılaşma”ya ihtiyacımız vardır. Konuya önce eski bir anekdotla gireyim sonra bunu “dünya kupası” örneği ve “sabi gelin” hikâyesi örnekleriyle sürdürelim.

Fransız siyaset bilimci Maurice Duverger 1959 yılında *Türkiye’de Siyasi Partiler ve Seçimler* ile ilgili bir kitap yazmış ve burada Türkiye’nin 10 yıllık siyasal deneyiminin sonuçlarını tartışmış. Yazara göre 1950 yılında Türkiye çok partili (ki seçime 11 parti katılmış) ve çoğunluk seçim

sistemli (ve tek turlu) bir siyasal sistemle seçime gitmiş, uygulanan çoğunluk seçim sistemine göre bir ilden en çok oy alan parti milletvekilliğinin tamamını aldığı için pek az ili CHP, diğer illeri de Demokrat Parti almış. Böylece seçimden iki parti çıkmış. Siyasal seçimler, 1954 ve bir yıl erkene alınarak 1957 yıllarında aynı şartlarda tekrarlanmış ve yine sonuçta iki parti yarışmış, hem de CHP her seferinde biraz daha küçülerek, ülkede iki partili bir siyasal sistem oluşmuş.

Yazara göre, bu iki partili sistem, birbirlerine rakip, iki kanat bir toplum meydana getirmiş; katı bir partililik ön plana çıkmış ve partililik Türk toplumunu CHP’liler ve DP’liler olarak ikiye bölmüş; kıraathane gibi platformlar bile bölünmüş. Taraflar diğerinin kahvesine gitmez olmuş; parti kimlikleri vatandaşın temel kimliği hâline gelmiş. Sözün kısası yazara göre çoğunluk seçim sistemi iki partili bir sistem; iki partili



sistem de toplumu ikiye bölmüştür. Daha sonra da bu yapı devam etmiştir. CHP yanlısı silahlı kuvvetlerin alaşağı ettiği sağ DP'nin sağ kanat toplum kesiti CHP karşıtı sağ partiler tarafından temsil edilegelmiştir ki bunun ilk tipik örneği Adalet Partisi'dir. Bu parti darbeden hemen beş yıl sonra kendisini DP'nin varisi, kitlesinin temsilcisi olarak ilan etmiş ve tek başına iktidar olmuştur. Söz konusu ikilik bugün bile tam olarak kalkmış değildir...

İlk bakışta doğru gibi gözükse de bu yoruma ABD'li ünlü sosyolog Tom Bottomore gayet yerinde bir itirazda bulunmaktadır. Bu itiraz benim de aşağıda üzerinde duracağım bir gerçeğe ışık tutmaktadır. Bottomore'a göre, burada iç içe birkaç tane ciddi yanlış vardır: Bir kere çoğunluk seçim sistemi iki partili sistem doğurabilirse de söz konusu iki partili sistem her yerde çoğunluk seçim sisteminin bir ürünü değildir. Mesela iki partili sistemle yönetilen ABD'de bu sistem çoğunluk seçim sisteminin ürünü değildir. Yani parti sistemi seçimlerden değil, yasalardan doğmuştur. Demokrasinin önemli yurtlarından birisi kabul edilen bu ülkede ikiden fazla parti kurmak yasaktır. Burada çoğunluk seçim sistemi açık uçlu değil, mevcut parti sisteminin gereği olarak vardır. Tabii daha da önemlisi iki partili ülkelerde iki kanatlı bir toplum yapısının ortaya çıkmamasıdır. Mesela demokrasinin beşiği sayılan İngiltere'nin, bilindiği üzere Muhafazakâr ve İşçi olmak üzere iki partisi vardır ve tabii caizse ülkeyi nöbetleşe yönetmektedirler. Ama toplumda bir bölünme yaşanmamaktadır. Demek ki iki partili sistem her yerde Duverger'in ileri sürdüğü sonucu doğurmuyor. Onun için bunun daha farklı bir açıklamasını bulmamız gerekir.

Tom Bottomore'a göre Türk siyasal hayatındaki bu farklılık, siyasal kökenli değil, toplumsal kaynaklıdır. Türk toplumunda 300 yıldan fazla bir zaman önce başlayan, 1839 Tanzimat Fermanı, 1856 Islahat Fermanı gibi reformlarla tepeden alınan kararlarla somut hâle gelen ve Cumhuriyet uygulamasıyla zirve yapan süreçte iki kanatlı bir toplumsal yapı meydana gelmiştir. Hemen bütün tarihçilerin ittifak ettiği bu ayrışmada ortaya çıkan toplumsal kesitin birisi hiçbir istisna gözetmeden Batı kültürünü öylece savunan, yerlici, dinî ve millî değerleri iktidarı için sakıncalı bulup karşı çıkan, seküler, din

**Bizde İslâm, halk katlarının hem dini hem de ethosudur. Ama seçkinler onu kendileri için din olarak kabul etseler de onun ethos olmasını kesinlikle reddederler, var oluşlarını ona karşı durmada görürler.**

karşıtı, bir özellik taşıırken; diğeri tam da bunun karşısında, yerlici- millici, dinî ve manevi değerlere bağlı kesimdir. Türk tarih ve toplumsal yapısını araştıranlar, bu farklılığı, kısa düalist bir nitelemelerle adlandırma gelmişlerdir. Seçkinler- halk, merkez-çevre, Batıcı-yerlici, sağcı-solcu, laik -İslâmcı, değişimci- tutucu, vb. Hatta bu kutupların ideolojileriyle ilgili birbirine zıt görüşler bile ileriye sürülmüştür. Mesela İdris Küçükömer'e göre Batıcı kesim sağcı, tutucu ve değişim karşıtıdır. İslâmcı kesim solcudur ve değişimden yanadır vb.

Ayırımın ayrıntılarını bir kenara bıraktığımızda Türkiye'de 1683 Viyana bozgunundan 2023'e üç yüz yılı aşkın bir tarihe dayanan bir toplumsal ayrışma yaşanagelmiştir. Oluşan ikilemin biri toplum genelini kapsayan ortalama halk katlarıdır. Bunların ortak çizgisi din, tarih ve genelde bunların açılımını ifade eden kültürüdür. Burada İslâm dini, bunların hem önemli bir kaynağı hem meşruiyet ölçüsü hem de sürekliliğini sağlayan bir dinamiktir. Sosyolojik bir ifadeyle millî kültür, kodlarının önemli bir kısmını buradan almaktadır. Benim son zamanlarda sıklıkla altını çizdiğim tarihsel misyonun açılımı da budur. Şüphesiz din bağlamında ritüeller arı duru yaşanmalıdır, bahsettiğim olgu sırf bir din değildir. Bir tarihsel bilinçtir ki bilim adamı bunu ifade etmede zorlanabilir. Bir ünlü tarihçimiz bir Osmanlı kimliğinin olmadığından hareketle bir seri 'tarihsel gerçekliği' sıralıyor ve 1920'de 12 milyon Osmanlı vatandaşının bir milyonunun frengili olduğundan bahsediyor. Bilginin doğruluğunu kendine bırakıyorum ama benim beklentim Osmanlı'nın beraberlik kültürünü çözümlemesiydi, bir olağanüstülük döneminin hastalıklarını ifşa etmek değil.

Gayet yerinde olarak Bottomore, Türkiye'deki 1950'li yıllardaki çatışmayı siyasal ögelere değil, toplumsal altyapıya bağlamaktadır. Sosyolojinin

genel geçer görüşlerine göre kamusal, siyasal, toplumsal, özel alanlar ilişkisinde en geniş daire toplum dairesidir. Diğerleri bu platformun üzerinde cereyan ederler. Disiplinin önemli temsilcilerinden olan Durkheim'a göre her şey bir biçimde toplumsaldır. Pek çok şey kaynağını orada bulur, hemen her şey bir biçimde ona göre şekillenir. Esasen bir şeyin sosyolojik izahı bunun bir biçimde açığa çıkarılmasını ifade eder. Mesela vahyi bir din olan İslâm'ın, kaynağını topluma indirmesek de doğru veya yanlış, biçimlenmesi onun içinde gerçekleşir.

\*\*\*

Yukarıda da belirttiğimiz üzere toplumsallık daha derinlerde bir iştir ve buna göre siyasallık, ne denli etkin olursa olsun daha yüzeysel bir olgudur. Toplumun bu etkinliği yüzeydeki pratiklerden değil, daha derinlerdeki kültür kodlarından ileri gelir. Bunu pek çok ciddi olayda görebiliriz. Bunun tipik örneklerini geçen ayın gündeminde yer alan "sabi gelin hikâyesi" ve "dünya kupası" gibi farklı iki tipik olay üzerinde görüp gösterebiliriz. Söz konusu fark, birinin içeride yerli, diğerinin dışarıda küresel düzeyde cereyan etmesi veya birinin yatay diğerinin dikey olması değil, düzeyde ve derinlerde ifade ettiği anlam farklılıklarıdır.

Kupa sürecindeki yazılı yorumlara baktığımızda hemen herkesin spor bağlamında olumlu bir şeyler yazmak için uğraştıklarını görüyoruz. Bu retoriğe göre spor her şeyden önce dostluk aracıdır, centilmenliktir, dünya toplumlarını birbirlerine yaklaştırma yoludur, bir kültürleşme biçimidir vb. Şüphesiz bunlar bir söylem malzemesi olsalar da ilkece de doğrudur. Ama bu doğruluk derinlerdeki dünya görüş farklarını ortadan kaldırmaz. Bir anlığına Fas'ı veya Fransa'yı alkışlayabiliriz. Ama ben kalıcı biçimde Fransa'nın yanında olamayacağım gibi birilerinin Fas'a tuttuğu alkış da kupanın sonunu bulmaz. Vakıa Fas üstüne kaygılar dökülüp indi, sonunda oyuncular maymuna benzetildi. Benim asıl altını çizmek istediğim nokta taraf-tarık ve onun adına yapılanlar değildir. Etiksel olarak eleştirilebilecek tarafları olsa da bu doğal bir harekettir. Başka bir ifadeyle birilerinin dediği gibi futbol dinin yerine oynamadı ama sonuçta futbol dinin yerine oynadı. Temelde yer alan dünya görüşlerinin yerini, yüzeydeki

spor, siyaset vesaire dolduramadı. Organizasyondaki bütün iyi niyetli çabalarına rağmen ev sahibi Katar'a yöneltilen eleştiriler de bunu göstermektedir.

Geçen ayki ikinci güncel olay "sabi gelin" hikâyesidir. Bu olay bize dünya kupasından daha farklı siyaset-toplum kutuplaşması dersi vermektedir. Yukarıda kısaca verdiğimiz dünya kupası örneği ayrışmanın toplum ve hatta toplumlar temelinde gerçekleştiği, spor gibi yüzeydeki oluşumların bunu değiştirmedeği, başka türlü değerlendirmelerin bir kendimizi kandırmak olacağı anlamına geliyordu. Şimdi üzerinde duracağımız örnek öncekinin tersi, üstteki siyasal kutuplaşmanın alttaki toplumsal farklılaşmayı etkisiz kılmaya çalıştığını gösterecektir.

Anlatılanlara göre olay şöyle cereyan etmiş. Bir kızcağzı (ki bugün 23 yaşında olduğuna göre) bundan 17 yıl önce, 6 yaşında iken evlendirilmiş, hatta bir çocuğu olmuş. İçine sindiremediği bu garip evlilikten veya daha başka nedenlerden ruh yapısı bozulan ve ailesiyle arası açılan kadın yıllar önce Kadın ve Aile Bakanlığı'na alınarak bir bakımevine yerleştirilmiş. Yaşadığı trajediyi doğal olarak bir psikiyatriste anlatmış. Ancak bilim adamı etiketli bu kişi (işin mahremiyetini atlayarak) bu bilgileri bir yerlerde pazarlamış. Müslümanları tezyif ve tahkir için haber arayan medya bu açıklamaların üzerine atlamış. Olayın bir tarikat çevresinde gerçekleşmesi haberi daha bir işlevsel hâle getirmiş. Buradan hareketle olay bütün tarikatların ve hatta genel olarak Müslümanların pedofili hastası (*sübyancı*) olduğu iddiasına kadar götürülmüş, pek çok yazar müsveddesi tarikat uzmanı kesilmiş ve bunların derhal kapatılması gerektiğine ilişkin ahkâm kesmişlerdir!

Tabii ki olay kabul edilebilir türden bir şey değildir. Esasen işin doğrusu budur, bu iş gayet normaldir diyen birileri yok, eleştirilere karşı ileri sürülen itirazlar da olayın kendisine değil, yan unsurlar üzerinden oluşturulan saldırılara verilen cevap türünden şeylerdir. Benim burada asıl üzerinde durmak istediğim nokta, bir İslâmcı siyasal kesimin bu saldırıya canhıraş omuz vermesi, bunun nereye yerleştirilebileceğidir. İlk elde işin iktidarla bir ilişkisinin olmasına ve çok açık eleştirilmemesine rağmen

bu kesimin, iktidara dokundurma, saf tuttuğu kesime yaranma gibi nedenlerden dolayı konu İslâm bağlamında bir toplumsal mutabakat değil, *siyasal muhalefet* bağlamında değerlendirilmiştir. Öyle ki söylenenler, İslâm cemaatinin (*ümmetin*) ana gövdesiyle bağdaştırılamaz.

Bu konuda yeteri kadar örnek bulabilirsiniz. Ön planda gözüken İslâmcı/muhafazakâr, grup, cemaat, parti, vb. ellerindeki basın organlarında yer alan mesaj, köşe yazılarıyla Müslümanları bir bakıma köşeye sıkıştırmaya çalışmışlardır. Saf tuttıkları ortaklarına yaranacak beyanlarının dışında bir davranış, ümmet lehine bir tutum sergilememişlerdir. Buradan Müslümanlar aleyhine bir sonuç çıkarma noktasında olayı amaçlı olarak köpürtenlerle kendileri arasına hiçbir mesafe koymamışlardır. Bununla birlikte bu söz konusu yargımı, eleştirilerimizin hedefi kişi ve gruplar olmadığı için isim vermeden, hakkaniyetli davranmak iddiasındaki bir gazetenin köşe yazarlarından örneklendireyim. Böyle bir olay karşısında kullanılmak üzere sakladığı sopa ve taşlarını alıp koşturan yazarlar, kendilerini yeterli görmemiş, sanki böylesi rezil bir olayı savunan varmış gibi herkesi bir biçimde işin içine sokmaya çalışmışlardır. “Diyanet niye susuyor?”, “İlahiyatçılar niye konuşmuyorlar?”, “Emine Erdoğan niye bir açıklama yapmıyor, R.T. Erdoğan niçin konuşmuyor?”, “Yargı niçin birkaç ay gecikmeli hareket ediyor?”, vb. Bir “akıl” dostumuz da akıllara ziyan bir yazı kaleme almış ve bütün bunların üzerine bir tüy dikmiş “Beyler, şahsınızda din hırpalanıyor. Ya çıkın suçu üzerinize alın ya da mümkünse aklanın!” demiş.

Bu yazılara göre Müslümanlar sübyancıdır ve suçüstü yakalanmışlardır. Yapacakları şey, bu suçlarını itiraf etmektir. “Mümkünse” (ki inkân filinin kullanımına göre pek de mümkün değil) kendilerini savunsunlar ve aklansınlar. Bu ara bir ilahiyatçımız da “İslâm’da pek çok anlamsız fetvanın bulunduğunu, bunların arasında sabi evliliğinin de yer aldığını, bu fetvaların ayıklanmasının gerektiğini” anlatıyor. Şüphesiz bunlar doğrudur ve belli toplum ve çağlara göre bir yorum sorunudur. Üstelik bu durum insanlık tarihi boyunca tüm din ve ideolojileri kapsar ve İslâm da bunun dışında değildir. Yalnız din bağlamında bu yorumların, kişinin bir imtihan sorusu olduğu unutulmamalıdır.

Anladığım kadarıyla Allah insanlardan orada duran bir tür rasyonel gerçekleştirim bekliyor değildir. Kanaatimce bu fetvaların ayıklaması da yapılamaz. Bu onların hâlâ doğru ve geçerli olduğundan değil, böyle bir yolun doğru olmayışındandır. Tüm yanlışlıklarıyla bu dinî normlar bir tarihsel varlık alanında yaşamaya devam ederler. Ancak konuyu yeniden ele alır, Medeni Kanunu, 18 evlenme yaşına göre değil, genel ilahi ilkelere ve insan doğasına göre yeniden belirlersiniz. Çünkü İslâm yoruma açık ama bir çağın dar öngörülerıyla sınırlandırılmayacak kadar geniş bir sistemdir.

\*\*\*

İşin gerçeği, ne kadar çirkin olursa olsun bu tür vakalar bir “sosyal olgu” bile değil, sadece adi olaylardır. Sosyal olgu, tekil türden değil, tekrarlanıp duran, dolayısıyla toplumu mutlak ilgilendiren bir olaylar kategorisidir. Rastgele önüne çıkan 15 kişiyi öldüren bir “seri katil”, (bir zaman) akrabalarından 9 kişiyi öldürmüş bir Çumra kasabı bir sosyal olgu olmadığı gibi çözümlü topluma veya belli kesimlere teşmil edilerek çözülecek bir sorun da değildir. Ötesi, bir siyasal ajitasyona çanak tutmak olur. Çalışan pek çok kadının çalıştığı iş yerlerinde tecavüze uğraması, flörte kurban giden genç kızlar, 11 yaşında PKK tarafından dağ kampına kaçırılıp “devrim nikâhı” (!) ile ırzına geçilen çocuk yaştaki kızlar vb. sorgulanması gerekli birer *sosyal olgudurlar*.

Yazarlarımız, siyasilerimiz sabi gelin olayına karşı çıkmanın yanında Kur’ân’ın “*Müşrikler, Müslümanların haram aylarında bir adam öldürerek bir ihlalde bulduklarını söylüyorlar. Ya onların müminleri (haram helal tüm zamanlarda) Allah’ın evini ziyaret etmelerini yasaklamalarına ne diyecekler?*” örnek emrinden hareket edebilmelidirler. Yoksa Ali Kalkancı, Fadime Şahin, Müslim Gündüz mizansenlerinin tekrarlanmak istendiği bir ortamda bu yorumlar tutarsız olduğu gibi fetva ayıklamasından söz etmek basiretli bir iş değildir. Bana göre buradaki sorun, sahibinin çoğu kere asıl toplumsallığın dışında farkında olmadığı bir bilinç (*zihniyet*) olgusuna takılması ve bunun gereği ortaya çıkmış bir retorik içinde mahsur kalmaktır. Bu söz konusu retorik bütün olay-

**İşin gerçeği herkesin durduğu yeri belli bir toplumsal farklılaşmaya ihtiyacımız var. Esasen yapay siyasal öykünme bir kenara bırakılır ve topluma dönülürse herkes yerini bulur. Yoksa bu siyasal erozyon, toplumun tarihsel kodlarına bile zarar verebilecektir.**

larda hep kendini doğrulayacak şekilde bir yer bulur. Sahibi de bir başka açıdan bakmadığı sürece kendisinin doğru düşünüp hakkaniyete göre davrandığını var sayar.

Konunun uzmanı Sabri Ülgener'e göre bilinç, belli çağların, belli dönemlerin, konjonktürün ve sosyal şartların bileşkesinde oluşan ve çoğu kere de din ile nihai şeklini alan ve pekişen bir dünya görüşü, her şeye bakışta kendini gösteren bir projeksiyon sistemidir. Toplumsal, siyasal, bireysel, hatta küresel ve bölgesel şekillerinden söz edilebilir. Genel olarak toplumsal olanına bilinç (veya *zihniyet*), bireysel olanına dünya görüşü adı verilir. Tabii aynı toplum içinde de zihniyetin farklı biçimlerinden söz edilebilir. Bir toplumda zihniyet derinlerde yer alan bir kanaat, bir görüştür ki daha önceki yazılarımızda işlediğimiz tarihsel misyon bir zihniyet içeriğiydi. Bir toplumdaki bilincin yüzeydeki somut biçimi ise siyasal bilinçtir.

Farklı sebeplere bağlı olarak toplumsal bilinçle siyasal bilinç birbirleriyle çelişik hâle gelebilirler. Sosyolog Max Weber'e göre bu durum toplumların en önemli sorunlarından birisidir. *Ethosun en önemli unsuru da dindir*. Siyasal ve toplumsal ethosun farklı oluşu toplumlar sorunludur, hep derinlerden kaynaklanan çatışma yaşanır. Bizde İslâm, halk katlarının hem dini hem de ethosudur. Ama seçkinler onu kendileri için din olarak kabul etseler de onun ethos olmasını kesinlikle reddederler, var oluşlarını ona karşı durmada görürler. Bu yazımızın konusu olan kutuplaşma bu siyasal nitelikli kutuplaşmadır. Çözümü de seçkin yapının dayatmasından değil, toplum ekseninde uzlaşmaktan geçer.

Bu geldiğimiz noktada diyebiliriz ki Türkiye'de kutuplaşma denen şey, *toplumsal* değil, *siyasal*

bir olgudur. Toplumda kutuplaşma değil, sosyal farklılaşma olur. Siyasetteki farklılık, kutuplaşma olarak ifade edilebilir. Bu da normal sayılır, normal olmayan ise toplumun temelli farklılaşmaya denk düşmemesidir. Mevcut muhalif siyaset, 300 yıllık bir toplumsal gerçeği görmezlikten gelip güncel siyaset kutuplaşmasına indirgemeye çalışmakta, canlanmasını gereken tarihsel misyonun önünde takoz olma çabasındadır. Öyle ki burada bir kimlik sorunu bile ortaya çıkmaktadır. Güncel sorunlarla ilgili eleştirilerinin yanında toplum lehine kaydedilmiş hiçbir gelişmeye sevinmeyen İslâmcı muhafazakâr kesim nasıl bir kimliğe sahiptir ve hangi toplumsal temelden besleniyor?

\*\*\*

Sosyolojik bir gerçektir ki insan birliktelikleri bir çuvaldaki buğday taneleri gibi üst üste yığılmış varlıklar değildirler. Yatay ve dikey konumlarda yapılar oluştururlar. Yan yana yaşayan grup, halk, kitle, vb. yatay insan birliktelikleridir. Dikey oluşumlar statüsel, hiyerarşik oluşumlardır; Sınıflar, kastlar, zümreler, vb. gibi. Din, bir statüsel ayrışma ögesi değildir. Sınıflaşma doğurmaz, aksine toplumlarda ortaya çıkan katı sınıflaşma yapılarını çözer, en üst noktada yer alan bir Tek Allah inancı çerçevesinde onu yeni baştan bütünlüklü bir toplum hâline getirir. Bu noktada zamanla yeniden ayrışma siyaset bağlamında gerçekleşir. Bu genel toplumsalın dışında olabilir ki bugün Türkiye bunu yaşamaktadır.

İnsanlar bir erkek ve bir dişiden yaratılmışlardır. Onun için ortak tarafları vardır. Organik/fiziksel olarak tek ümmettirler. Dünya görüşünde birbirlerinden ayrılmışlardır. Bu olgu, dinin aşkın ilkeleriyle toplumun içkin şartları bileşkesinde oluşmuş bir görüş, uzak yakın dünyayı bir algılayış biçimidir. Allah'ın istediği bu görüşte birleşmedir. Ayırım geniş anlamda dindedir. *Ayette "insanlar dinlerini parçaladılar, kendileri de anlayamaz gruplara döndüler"* buyrulur. Beklenen ortak çizgiyi spor, siyaset gibi içkin olgular gerçekleştirmez.

Toplumsal farklılaşmanın nihai belirleyicisi siyaset değildir. Arı-duru bir din olmasa da ondan doğan dünya görüşüdür. Herkesin durduğu, aradığımızda bulabileceğimiz yeri belli adam gibi

bir toplumsal farklılaşmaya (hadi toplum için yanlış kullanımıyla söyleyelim) kutuplaşmaya ihtiyacımız vardır. Bu temel gerçeğin olmadığı yerde omurgasızlık vardır. Sorun farklı olmak değil, bunlar arasındaki ilişkidir. Farklılık ve bunu sağlayıcı unsurların olmadığı bir dünyada toplumsal hayat var olamaz. Muadeletin dışında var olduğu düşünülen eşitlikler, ne olduğu, neye inanıp ne düşündüğü belli olmayan kişi ve gruplarla bir ilişki kuramazsınız.

Bir antropolog şöyle yazıyor: “Bir toplulukta araştırma yapıyordum. Karşımdaki birisiyle konuşacaktım. Ancak cinsiyeti (kadın mı erkek mi olduğu) konusunda bir karara varamamıştım. İlk defa dikkatimi çeken bir konu ile karşı karşıya idim. Nasıl hitap edeceğimi bilemedim. Bir süre konu dışı yaptığım içeriksiz konuşmalarım muhababımın cinsiyetini tayin etmeye yönelikti. Bunu belirledikten sonra asıl konuyu rahatça konuşmaya başladım. Ses tonunun, üslubun spontane olarak cinsiyete göre ayarlandığının ilk defa farkına vardım”. Esasen bu durum tüm alanlarda böyledir. Karşımdaki kişinin neye inandığı, ne düşündüğü ve hatta nereli olduğu önem taşır.

Bundan sadece birkaç gün önce yaşadığım olaydan ilginç birkaç anekdot aktarmak istiyorum. Birkaç battaniye almak için eşimle birlikte sahipleriyle daha önceden tanışmadığım bir mağazaya girmiştim. Tabir caizse yer gök maldı. “Nasılınsınız, işleriniz iyi görünüyor?” dedim, “Çalışmanızın karşılığını alabiliyor değiliz.” dedi. Ben böyle bir cevabı duymamışçasına “Ülkemiz güzel, insanımız iyi imkânlarla sahip, sürekli gelişmeye namzet bir ülke, ama kıymetini bilmiyoruz.” dedim. “Hakikaten öyle beyefendi, güneşi var, denizi, var, yaşamak için her şey var!”, dedi. “Ama bu imkânlardan yararlanamayanlar da var, birilerinin yeteri kadar odunu olmadığı gibi üstüne atacak bir battaniyesi de yok. Söylemede sakınca görmüyorum yetersiz ama ben bu battaniyeleri bunun için alıyorum.” dedikten sonra “Yardım kuruluşlarıyla battaniye yardımında bulunuyor musunuz?” diye de ekledim. “Ben mevcut kuruluşlara değil, kişisel olarak gelenlere veriyorum, çünkü onlara güvenmiyorum.” dedi. Tabi lafı “Hiçbirine mi güvenmiyorsun?” diye de uzatmadım. Kendisini saklamak için uğraşan, dolayısıyla ilişki kurmak için yeteri kadar bir bilgiye sahip olmadığım bu kişi ile diyalogumu sürdüremezdim. Onun için de sözü uzatmadan ve konuya girmeden çıktım.

Burada bir yanlış anlamanın önüne geçmem gerekir. Önemli olan birilerinin (burada işyeri sahibinin) bir yerlere bir şeyler verip vermemesi değildir. Herkes için yaptığının karşılığı vardır. Ama biz bir ilişki kurmak için karşımızdaki insanı tanımak zorundayız. Örneğimizdeki insan hangi “kutup”ta yer alıyor. Kutbu yani yeri yurdu belli olmayan kişi durumundadır. (İslâm’da bu niteliğe münafıklık denir). Şimdi olumsuzluza olumsuz, olumluya olumlu bakamayan ve anlaşılmamak için tabir caizse kıvıran bir adam kimdir, bununla nasıl bir ilişki kurabilirim? Ama Elhamdulillah Müslümanım, benim tarzım birilerine bağlı değil. İnyet ola (yani git Allah versin). Bir siyasal fanatik, “Git Erdoğan’dan iste veya CHP’ye oy vermezsiniz ve böylece rezil olursunuz! vb. diyenlerin bir toplumsal kutup oluşturduklarını düşünmüyorum. Nerede durduklarını öğreniyor ve ilişkilerimin nasıl olması gerektiğine karar verebiliyorum.

Yukarıdaki analizler açısından gelinen noktada sonuç olarak denebilir ki kutuplaşma daha çok doğal olaylar için kullanılır ve kutuplar birbirlerini iterler veya çekerler. İnsan birliktelikleri ise yatay ve dikey farklılaşmalara uğrarlar. Ama birbirleriyle kültürleşirler. Kutuplaşma kelimesi eğer mutlaka kullanılacaksa, bu toplumsal değil siyasal olabilir.

Maalesef Türkiye’deki siyasal kutuplaşmada yerlerini alan birtakım İslâmcı/muhafazakâr kesim yeni konumlarını iyi benimsemiş görünüyorlar. Aynı cephede yer aldıkları kişilerle paylaştıkları retoriği de ustaca kullanmaktadırlar. Kimliklerde bile bir erozyon yaşadıkları söylenebilir. Millet genelinden (ki ben *ümme*t diyorum) farklı bir konumda bulunuyorlar, onun yanında değildirler, bu millet adına yapılmış hiçbir olumlu işe sevinmemeleri başlı başına bir göstergedir. Üzüldükleri şeyler de milletin üzüldükleri şeyler değil. Mesela Paris olaylarını, “Erdoğan Türkiye’deki açlık ve hukuksuzluğun üstünü örtmek için yapmıştır!” şeklinde yorumlayan birilerinin bu toplumla ne alakası olabilir ki?! İşin gerçeği herkesin durduğu yeri belli bir toplumsal farklılaşmaya ihtiyacımız var. Esasen yapay siyasal öykünme bir kenara bırakılır ve topluma dönülürse herkes yerini bulur. Yoksa bu siyasal erozyon, toplumun tarihsel kodlarına bile zarar verebilecektir.

# TAHA ABDURRAHMAN'IN AHLAK ANLAYIŞINA KISA BİR MUKADDİME

SONER GÜNDÜZÖZ

Taha Abdurrahman'a göre, İslâm'ın modern dünyanın sorunlarına katkı sağlaması, ancak İslâm düşüncesinin "metodolojik bir strateji" geliştirmesine bağlıdır. Bu strateji Taha Abdurrahman'ın yazılarında ilahi emanet ve eylem paradigması (*i'timâniyye*) [praxeology and trusteeship paradigm] şeklinde ifadesini bulmaktadır. Buradaki *praxeology*, paradigmanın içeriğindeki dönüştürücü eyleme; *trusteeship* ise seküler Batı'nın referans aldığı Jean Jacques Rousseau'nun *Toplum Sözleşmesi*'ne karşı konumlandırılan "metafizik temele dayalı sözleşme"ye atıfta bulunmaktadır. Bu sözleşme, şehadet, emanet ve risalet misakı şeklinde Allah-insan, insan-toplum, insan-nebi arasında gerçekleşmiş *şehadet* [şahitlik] ve *işhâd* [şahit tutma] şeklinde fizik ve metafizik bütünlüğü gerektiren bir misaklar bütününe işaret etmektedir.<sup>1</sup>

Taha Abdurrahman açısından ne dikey boyutta fiziki ve metafizik bir bölünmeye ne de yatay boyutta İslâmî epistemoloji bakımından bir parçalanmaya izin verilebilir. Dikey boyutta metafizik kavramların, olguların ve değerlerin bu dünyaya aktarılması şeklindeki (*teşhîd*) olgusu, ruha yerleştirilmiş öz bilginin hatırlanması (*tezekkür*) ve müsedded ve müeyyed şeklindeki farklı akli düzeylerde vahyin bilgisini eyleme dönüştürmekle mümkün olur.<sup>2</sup> Bu ise fiziki değerlerin kutsallaştırılması (*teğyîb*) olgusunu

1 Taha Abdurrahman, *Rûhu'd-dîn min dayki'l-almâniyye ilâ se'ati'l-i'timâniyye*, Merkezî's Sekâfî el-Arabî, Dârülbeyzâ, 2012, s. 71, 208. [Türkçesi: Taha Abdurrahman, *Dinin Ruhu*, çev. Soner Gündüzöz, Pınar Yayınları, İstanbul, 2021]

2 Taha Abdurrahman, *Bu'su'd-dehrâniyye: en-nakdü'l-i'timâni li-fasli'l-ahlâk 'ani'd-dîn*, eş-Şebeketü'l-Arabiyye li'l-Ebhâs ve'n-Neşr, Beyrut, 2014.

reddeder. Abdurrahman, fiziki ve metafizik bütünlük çerçevesinde sergilediği tutumunu, dinî ve tarihî mirasın, parçacı değil, bütüncül şekilde değerlendirilmesi konusunda da aynıyla sergiler. Dikey boyutta metafizik kavramların aktarımının referansı, Elest Bezmi'ndeki ilk şehadet temeline dayalı olarak ruhun özünde kodlanmış bilgidir.<sup>3</sup> Bu bilgi, tezkiye (*arınma*) ve vahyin, insanın tabiatı ve akıbetine ilişkin gerçekleri hatırlatması ile sürekli tazelenir. Aslında dikey boyutta a-historik olarak gerçekleşmiş Elestü bi-Rabbikum misakındaki şehadet, metafizik (*şuhûdî*) boyutla kurulan doğrudan ve huzûrî olan bilgi akışını sağlayan sürecin kaynağını oluşturur. Taha Abdurrahman'a göre metafizik bir alana yaslanan ve bilahare insanın ruhuna kodlanmış bulunan ilk şehadet, insanın doğru düşünmesini sağlamaya yönelik bir matriks özelliği taşır.

## METAFİZİK TEMELE DAYALI AHLAK ÖĞRETİSİ

Taha Abdurrahman, İslâmî ahlak stratejisi olarak iki temel parametre belirlemiştir. Bunlar hayâ dinamiği ve ilahi isim teorisine dayalı tecelli ve zuhur anlayışıdır. Ona göre diyanoetik erdemler, akılla ve sophia ile bağlantılı teorik erdemlerdir. Buradaki temel problem, ister klasik felsefe açısından, ister İslâm düşüncesi açısından, isterse de modern etik açısından olsun, ahlakın temelleri ve etiğin teşekkülü sorunudur. Bu noktada Taha Abdurrahman, İslâm düşüncesinin Aristo referanslı düşünüş yorumuna bağlı olarak, logostan praksise ahlaki geçişin nirengi noktasına İlahi İsim Teorisini, Esmâ-i Hüsnâ'nın

3 Taha Abdurrahman, *Rûhu'd-dîn min dayki'l-almâniyye ilâ se'ati'l-i'timâniyye*, s. 83, 260.



**Günümüzde, beşerî davranışı bütünüyle seküler bir rasyonelleştirme temeline dayandıran epistemolojik ve sistematik materyalizm yaygınlık kazanmıştır.**

kevni yansımalarını ve nihayet fiziği ve metafiziği kendi semantik sarmalında birleştiren *şehadet* (metafizik temelli şahitlik) kavramını yerleştirmiş görünmektedir.<sup>4</sup>

Kısaca Taha Abdurrahman'ın "metafizik temele dayalı ahlak öğretisi" logostan praksise ve eyleme bir dönüşümü ifade eder. İlahi İsim Teorisi, erdemlerin toplum sathuna yayılmasında tutarlı bir dinamiktir. Esmâ-i Hüsnâ'nun temel üç özelliği, sonsuz sayıda olması, ayrıştırılmaz bir bütünlük içinde bulunması ve ahlaki erdemlerin kazanımında kilit rol oynamasıdır.<sup>5</sup> Allah'ın ahlaki ile ahlaklanmada Tanrı'ya benzeme iddiası yoktur.<sup>6</sup> İnsanın Esmâ-i Hüsnâ ile ahlaki bakımdan ilişkisi *i'timân* (ilahi emaneti ve sorumluluğu yüklenme) şeklinde bir ilişkidir. Dolayısıyla bu ilişkinin bir mülkiyet ve sahiplik ilişkisi olduğu düşünülemez. Esmâ-i Hüsnâ, direkt olarak ahlaki değerlerin referansıdır. Başka bir deyişle Esmâ-i Hüsnâ -istibsâren- ahlaki değerlere kaynaklık eder.<sup>7</sup> Esmâ-i Hüsnâ'nun delalet ettiği kemâlât-ı ilâhiyye bu isimlerle bağlantılı yükselişin (*sümüv*) tecellilerinden ibarettir. Başka bir deyişle bunun ilahi celâl ve cemâl sıfatlarından kaynaklanan değerlerin yansımaları olduğu söylenebilir.<sup>8</sup>

Temellerini İbn Kasî'nin *Kitâbu hal'i'n-na'leyn* ve İbnü'l-Arabî'nin *el-Futûhâtu'l-Mekkiyye* ve *Ankâu'l-mugrib* gibi eserlere borçlu olan bu teoriyi kullanan İbnü'l-Arabî ve Konevî, referans

4 Taha Abdurrahman, *Dinü'l-hayâ: mine'l-fıkhi'l-i'timâni ile'l-fıkhi'l-i'timâni*, el-Müessesetü'l-Arabiyye, Beyrut, 2017, s. I, 59, 60, 61.

5 Taha Abdurrahman, *age.*, s. I, 59.

6 Taha Abdurrahman, *age.*, s. I, 70.

7 Taha Abdurrahman, *age.*, s. I, 59.

8 Taha Abdurrahman, *age.*, s. I, 73.

bilgi ile transfer bilginin anlamlı ahenginden doğan ontolojik bir paradigma tesis etmişlerdir. Onlar Eflatun'un ideler, Aristo'nun zihni isimler (*tümeller*), Mutezile'nin ma'dûm (*sübût*) teorileri, *İhvân-ı Safâ Risâleleri*'ndeki görüşler ve nihayet Yeni Eflatunculuk ve Pseudo Empodeklesçi görüşlerle ve âyân-ı sâbite kavramı sayesinde yeni bir ontolojik paradigmayı İslâmî epistemolojik özün merkezinde konumlandırabilmişlerdir. Günümüzde de insanlığın, "fitri öz"ün korunduğu benzer bir bütüncül epistemolojik, ontolojik ve etik paradigmaya ihtiyacı vardır. Bu ise Taha Abdurrahman açısından İlahi Emanet paradigmasıdır.

Batı, bilgiyi atomize ettiğinden ve istidlâlde *şehadet* olgusunu dışlayarak, salt tecrit temeline dayalı araçsal aklı ve burhanı devreye soktuğundan dolayı Batı entelijansiyası, burhan, beyan ve irfan alanlarında tafefisi mümkün olmayan bir epistemolojik fragmantasyona yol açmıştır. Taha Abdurrahman açısından Batı'nın içerisine düştüğü temel kriz budur. Taha Abdurrahman, İslâmî kümülatif bilgi dağarcığını referans almakta ve İslâm düşüncesinin tarihsel hafıza üzerinden üretimine çalışmaktadır. Ne var ki o, bu meto- dunda söz konusu birikime sadece kolektif ve beşerî uzlaşya dayalı bir alan olarak bakmamaktadır. Aksine Taha Abdurrahman, insanın kendi derununda hatırasını taşıdığı metafizik hafızaya dayanmaktadır. Dolayısıyla da İslâm toplumunun bilgi üretimi ve iletişim süreçleri salt argümantasyona dayandırılmayacak şekilde vicdani boyuta kuvvetli atıflar içeren *şehadet* kavramıyla da ilgilidir.

Kapitalist sistemler, insanı meta ve üretim açısından değerlendirdiklerinden onun saygın-

**Allah'ın yok sayıldığı bir dünya tutarlı bir ahlak anlayışı inşa edemez. Kâinat, ilk yaratıldığı andan itibaren bir saat sarkacının ritmik hareketleri gibi zamanın akışı içerisinde yol almaktadır.**

lığını maddi ölçülere indirgemişlerdir. Taha Abdurrahman, metalaştırmanın yaygınlık kazanması ölçüsünde insanın saygınlığının azalacağını ifade eder. O, metalaştırma [*tesli*] ve insanın saygın kılınması [*tekrim*] kavramlarını karşıt birer kavram olarak konumlandırır.<sup>9</sup> Taha Abdurrahman'a göre -İslâmî paradigma açısından insanoğlunun değeri ve saygınlığı, insanın varoluşunu sadece dünya hayatına sahip olduğu zannıyla zahiri bir olguya bağlamayan, ama onu "fıtrata delalet eden bir ayet" olarak konumlandıran bir paradigma ile ilgilidir.

#### EPİSTEMOLOJİK VE SİSTEMATİK MATERİYALİZM

Bireyin özgürlüğünün sınırsız görülmesi de modernitenin yol açtığı problemlerden biridir. Bu anlayış, kutsalı yok ederek, bireyi toplumda temel referans birimi hâline getirir ve egoizmi kökleştirir. Bu ise güce dayalı istibdat ve sistematik materyalizme yol açar. Günümüzde beşerî davranışı bütünüyle seküler bir rasyonelleştirme temeline dayandıran epistemolojik ve sistematik materyalizm yaygınlık kazanmıştır. Nihayetinde dünyada metalaştırma olgusunun yaygınlık kazanması; "kural tanımaz özgürlük", "saldırgan rekabet", "canavarca elde edilmiş kazanç", "hiper-egoizm", totaliter güç" ve "sistematik materyalizm" gibi olguları referans almak suretiyle insanı, fiziki dünyada ölümsüz olma (*ihlâd*) düşüncesine yöneltmiştir.

Modernitenin dünyevi meşruiyetini gerçekleştirmeye konusunda araç olarak kullandığı en belirgin enstrümanlardan biri, bütünü parça-

9 Taha Abdurrahman, *Suâli'l-âmel: bahsun 'ani'l-usûli'l-âmeliyye fi'l-fikri ve'l-ilm*, el-Merkezü's-sekâfi el-Arabî, Dârülbeyzâ- Kazablanka, 2012, s. 214, 216. [Türkçesi: Taha Abdurrahman, *Amel Sorunsalı*, çev. Tahir Uluç, Pınar Yayınları, İstanbul, 2020]

lama [*tefrîku'l-mecmû*] ya da başka bir deyişle birleşik olanı bölme [*faslu'l-muttasil*] enstrümanıdır. Din, hayatın diğer alanlarıyla bütünlük arz etmesine ve onun hayat ile bütünlüğünün farklı tezahür ve niceliksel özellikleri bulunmasına rağmen, modernite hayati alanlarda din yasasını devre dışı bırakmak suretiyle söz konusu bütünlüğü parçalamak için elinden geleni yapmış görünmektedir. Bu çerçevede bilim, ahlak, sanat, hukuk ve siyaset dinden ayrıştırılmıştır. Bu ayrıştırma dünyevileşme olarak anılabilir. Dünyevileşmenin, dinin bileşenlerinin ayrıştırılması sayısınca pek çok farklı tezahürü vardır. Arapçada 'ayn harfinin /a/ sesi ile okunması ile telaffuz edilen '*almaniyye*, dinin siyasetten ayrılması, aynı kelimenin /i/ sesi ile okunması ise bilimin dinden ayrıştırılması anlamında sekülerizmin farklı ayrıştırma biçimlerine göndermede bulunur.<sup>10</sup>

Öyle görünüyor ki farklı ayrıştırıcı yaklaşımların din üzerindeki yansımaları tek tip olmadığı gibi aynı ağırlıkta da değildir. Aksine söz konusu ayrıştırma, tezahürleri ve sonuçları bakımından farklılık gösterir. Belki de bu ayrıştırmanın en riskli ve etkili olanı ahlakın dinden ayrıştırılmasıdır. Bu ayrıştırmanın, hem ahlakın iman ile olan bağı hem de dinin iman ile olan bağı üzerinde olumsuz bir etkisi olmuştur. Ulûhiyet olmaksızın bir ahlaki model oluşturabileceği düşüncesi, tanrının bulunmadığı ruhsal ve manevi değerlere sahip olma hayali, dinsiz bir ruhaniyet projesi ya da imansız bir ruhaniyet düşüncesi [ve nihayet nebevî hakikatin buharlaştığı bir din anlayışı] bu çerçevede sayılabilir. Ahlakın dinden ayrıştırılması bu unsurlar içerisinde en olumsuz sonuçları doğuran tutumlardan biridir.

Abdurrahman'a göre Doğu'nun paternalist siyaseti savunması söylemi ile mesele kapatılamaz. O, ahlakın diğer sistemlerden, özellikle siyasetten ayrıştırılmasına yönelik ciddi eleştiriler yöneltir ve kavramsal analizlere girer. Akıl kategorileri mücerret, müsedded ve müeyyed hiyerarşisine tabidir. Mücerret akıl, araçsal akıllın karşılığıdır ve en düşük akli düzeydir. Taha Abdurrahman araçsal akla karşı değildir. Ancak

10 Taha Abdurrahman, *Bu'su'd-dehrâniyye: en-nakdü'l-i'timâni li-fasli'l-ahlâk 'ani'd-dîn*, eş-Şebeketü'l-Arabiyye li'l-Ebhâs ve'n-Neşr, Beyrut, 2014, s.11.



daha üst düzeydeki müeyyed aklın devre dışı bırakılmasının materyalizm, hazcılık, sadizm ve despotizmi besleyeceği kaygısı içindedir.<sup>11</sup>

Bu noktada ahlakın dinden ayrı olduğunu savunan kişinin materyalist düşünceye mensubiyet iddiasında olması ya da kendisini ruhani bir eğilim içerisinde tanımlaması arasında esaslı bir fark yoktur. Öyle görünüyor ki İngiliz seküler George J. Holyoake'nin (1817-1906), 1851 yılında icat ettiği sekülerizm (*sekularizm*) teriminin ilk anlamını karşılama açısından diğer kelimelere göre bu adlandırma çok daha yerindedir. İslâmî paradigma açısından ahlakın dinden ayrıştırılması anlamında sekülerizm (*dehrâniyye*) bu hayata taalluk eden görevler bütünü olarak pür hümanist değerler üzerine kuruludur. Ayrıca bu kavram, ilâhiyat alanını tanımlanamaz, tekinsiz, güvenilemez ya da doğrulanmaz bulan herkesin işine gelen bir tutumdur. Ahlakın dinden ayrıştırılmasını öngören sekülarist bir tutum olarak dehrâniyye, maddi vasıtalara dayalı olarak hayatı güzelleştirme, bilimin insan için yegâne lütuf ve inayet olması ve karşılığında bir ödül olsun ya da olmasın, iyilik yapmanın iyi bir iş olduğuna dair üç ilkeyi kendisine esas alır.<sup>12</sup> Seküler ahlak paradigması muhtelif yaklaşımları itibarıyla materyalist ve tek boyutlu bir atıf içerisindedir.

### TANRI'YI PASİFİZE EDEN TEORİLER

Taha Abdurrahman, siyaset ve din ayrılığının ve teopolitik yaklaşımlarını ele aldığı ve kapsamlı bir iletişim teorisi ortaya koyduğu *Dinin Ruhü: Sekülarizmin Sığılığında İlahi Sözleşme ve Emanet Paradigmasının Egemenliğine* kitabına ilaveten, *Seküler Ahlakın Sefaleti: İlahi Emanet Paradigmasının Seküler Ahlak Eleştirisi*<sup>13</sup> adını taşıyan eserinde, Batı'da dini ve ahlakı birbirinden ayrıştırarak seküler bir ahlak tesis etmeye yönelik en önemli dört yaklaşım detaylı şekilde analiz edilmiştir. Allah'a ait "otorite alanı" nı reddeden söz konusu ahlak teorileri Jean-Jacques Rousseau'nun vicdanın otoritesini benimseyen *natüralist yaklaşım*; Immanuel Kant'ın saf aklı ve irade otoritesini benimseyen *eleştirel yak-*

*laşımı*; Émile Durkheim'in toplum otoritesini benimseyen *toplumcu yaklaşımı* ve son olarak Luc Ferry'nin sevgiye atıfla Tanrı[laşmış] insan otoritesini benimseyen *hümanist yaklaşımı*dır.

Ahlaki değerlerin belirlenmesini insanın iradesine bırakan ve Tanrı'yı pasifize eden bu teoriler, Tanrı'nun yerine vicdan, akıl, toplum ve sevgiyi koymaktadır. Bunlardan Jean-Jacques Rousseau, doğayı bazen kendiliğinden ve anlık doğal bir yapı [*tabiat-ı afviyye*], yani içgüdü olarak değerlendirmekte, bazen sabit ve statik bir doğal yapı, başka bir ifadeyle cevher olarak görmekte, bazen ise akleden bir tabiat, yani doğal bir yasa diye sunmaktadır. Rousseau bir başka bağlamda doğayı, kozmik ve fiziksel bir yapı, başka bir deyişle fizik yasası olarak tarif etmektedir. Bütün bu anlamlar ya da bir kısmı, Rousseau tarafından içgüdü'nün vicdana dayandırılması ya da vicdanın doğal yasaya dayandırılması şeklinde anlaşılmış olabilir.

Immanuel Kant ise ahlakın aposterik (*sonsal*) değil, apriorik (*önsel*) bir şekilde zorunlu olarak temellendirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Başka bir ifadeyle bununla o, ahlakın beş duyuya dayalı bir bilgi edinme yolu ya da empirik bir şekilde temellendirilmeyeceğini ifade etmiştir. Émile Durkheim bilimsel bir kalıp içerisinde Kant'ın fikirlerine yeni bir şekil vermiştir. Durkheim, bu pedagojik anlayışın, salt akla tabi olan düşünceleri, duyguları ve pratikleri referans alması gerektiğini söylemektedir. En özlü tabiriyle bu, saf akılcı bir pedagojidir.

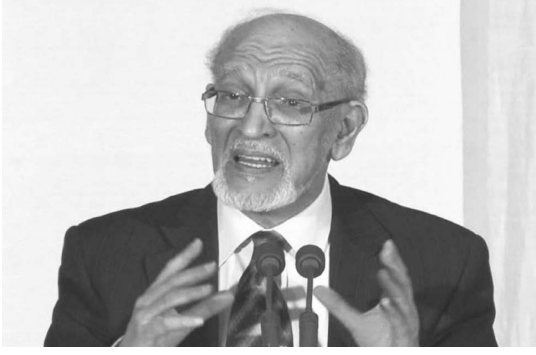
Émile Durkheim'a göre ahlak üç temel parametreden oluşmaktadır. Bunlardan *birinci parametre*, otoritedir. Otorite, davranışını organize ve kontrol etmek üzere bireye kurallar bütünü olarak ahlak bahşeder. *İkinci parametre*, toplumsal gruplara bağlanmadır. Bu parametre, bireyin gerçekleştirmeye yöneldiği en yüksek ideal konumundadır. Söz konusu ideal ister aile, ister vatan, isterse de insanlık ile ilgili olsun, son tahlilde bu, kitlesel menfaattir. *Üçüncü parametre* ise bilinçli davranmadır.

Nihayet Çağdaş Fransız filozof Luc Ferry, birinci hümanizmden ayırt etmek üzere *ikinci hümanizm* diye adlandırdığı ve mevcut etik ve spiritüel problemleri bertaraf edecek yeni bir hümanizm tesis etmeye koyulmuş, siyaset,

11 Taha Abdurrahman, *age.*, s.12.

12 Taha Abdurrahman, *age.*, s.12-13.

13 Taha Abdurrahman, *Seküler Ahlakın Sefaleti: İlahi Emanet Paradigmasının Seküler Ahlak Eleştirisi*, çev. Soner Gündüzöz, Pınar Yayınları, 2022.



sanat ve felsefe üzerinden değişimi kurmayı amaçlamıştır. Ferry, saf akıldan çok, sevgiye dayalı bir akılla hareket etme taraftarıdır. Ona göre insanı değerli kılan artık doğa olmadığı gibi ahlaki hedefler de yerleşik değildir.<sup>14</sup> Luc Ferry'nin ifadesiyle tanrısal olanın insanileştirilmesi ya da hümanize edilmesi [*te'nîs-i ilahî*] kısmen vicdani kavramların korunmasına dayansa da, bütünüyle dinin dış tezahürü olan şiar ve ibadetlerinin ilgasına dayanır.

Metafiziği alaşağı eden bu seküler ahlak paradigmlarına karşı Taha Abdurrahman ilahi emanet [*i'timâniyye*] paradigmasını fizik ve metafizik bütünlük esasına dayandırmaktadır. Bu düşünürlerin dindarlar üzerinden dine eleştirilerini, vahiy dininin iki ayrı formu olduğu şeklinde cevaplamaktadır. Bunlardan biri fitri bir form, diğeri zamana bağlı [*vaktî*] formdur. Doğal din, çoğunlukla vahiy dininin zamana bağlı formu üzerinden bir karşıtlık geliştirebilir. Bilhassa Rousseau özel bir din olan doğal dinin yanında genel bir dinin varlığına dikkat çekmiştir. Taha Abdurrahman dinin fitri ve zamana bağlı iki formu olduğu tezinden hareketle ise çift yönlü bir ahlakileşme önermesi geliştirmiştir. İlahi emanet paradigmasına göre dinin ilk fitri yapısı ile zamana bağlı değişken [*vaktî*] yapısının birbiri ile kurduğu bir ilişki söz konusudur. Dinin fitri formunda asıl olan, dinin insanın iç dünyasından dış dünyasına uzanması ve bâtni ahlakın üzerinde temellenen zahiri ahlakın, dine ait bir birikim oluşturmasıdır. Buna mukabil dinin zamana bağlı formunda din, insanın dış boyutundan kalkarak iç dünyasına uzanır ve batını ahlak zahiri ahlakın üzerinde temellenerek dinî bir birikim oluşturur.

<sup>14</sup> Luc Ferry, *Sevgi Deurimi*, çev. Emre Akçaoğlu, Akılçelen, Ankara, 2015, s. 178, 206

Seküler ahlak paradigması yanlıları dinî yapıyı eleştirilerken -ki daha çok bunu Hristiyanlık üzerinden yapmışlardır.- dinin fitrata dayalı formu ile zamana bağlı formu arasındaki farkı gözden kaçırmışlardır. Onlara göre din, kökeni itibarıyla tarihsel yapısı içerisindeki bir din olarak öne çıkar. Dinin zaman içinde maruz kaldığı değişiklik, onu daha dar çerçevede bir dinî yapıya dönüştürse de onu din olması itibarıyla bulunduğu öz niteliklerden tamamen çıkartamaz. Seküler paradigma, Tanrı'nın ahlaki değerlerin belirleyici olamayacağını, artık bunu insanın belirlemesinin zamanının geldiğini söyler. Fakat yine de bu paradigmayı savunan düşünürlerin, bu noktada karizmatik bir ölçütün ve sabitenin varlığına ihtiyaç olduğunu fark ettikleri anlaşılmaktadır. Durkheim bu doğrultuda topluma tümel bir tanrılaştırma tanımı getirmiş, ona cevherlerden ve arazlardan oluşan bireylerin varlığına benzer bir varlık özelliği yüklemiştir.

Rousseau, doğal yapıyı cevher olarak görmüş, pek çok seküler ahlak yanlısı ise akli cevher olarak tanımlamıştır. Oysaki Taha Abdurrahman'a göre bunlar cevher değildir. Taha Abdurrahman bu görüşüne uygun olarak akli bir cevher değil, fiil olarak tanımlar ve ahlaki değerlerin dayandığı sabiteyi Esmâ-i Hüsnâ'da arar. Allah'ın yok sayıldığı bir dünya tutarlı bir ahlak anlayışı inşa edemez. Kâinat, -ilk yaratıldığı andan itibaren- bir saat sarkacının ritmik hareketleri gibi zamanın akışı içerisinde yol almaktadır. Aslında hayat ve ölüm arasında mukayyet olan bu zaman dilimine yerleştirilmiş insan hayatı da bu gerçekten azade değildir. Varlık sahasına çıkmış olan her şey, -onu var edene doğru kaçınılmaz bir ricat hareketi içerisinde- varlıktan değere her şeyin ezeli ve sermedi olanın yalnızca Allah'ın elinde olduğunu kendi hâl diliyle terennüm etmektedir. İnsanın gayesi Allah'ın rızasını kazanmak ve "hayr-ı mahz" ya da "en ideal iyi(lik)" formuna ulaşmak olmalıdır. Bu ise bir yönden aksiyolojik yapıyı ve ahlaki değerleri inşa eden, diğer yönden ise en yetkin varoluşsal yapıyı ortaya koyan ekmel varlıkla bütünleşmeyi gerektirir.

# PYD/YPG/SDG'Yİ BM'NİN KORUMASI ALTINDA BİR ÖRGÜTE DÖNÜŞTÜRME OPERASYONU

BURHANETTİN CAN

*“Zafer kazanan komutanlar önce kazanır ve sonra savaşa girer.  
Kaybedenler ise önce savaşa girer ve sonra kazanmaya çalışır.”*

Sun-Tzu

Ş u an Türkiye’de geleceği etkileyecek dört ciddi olay meydana gelmiştir:

- 1) “Mersin- Beyoğlu bombalı terör eylemleri”,
- 2) “Üç harfli süper marketler enflasyonun, pahalılığın ana nedenidir”, kampanyası üzerinden başlatılan ekonomik, sosyolojik ve psikolojik savaş,
- 3) “Cinsel taciz”, “tecavüz” ve “cinsel sapıklık” “iddiaları” üzerinden yürütülen kültürel, sosyolojik ve psikolojik savaş,
- 4) İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanına ceza verilmesi ve siyaset yapmasının yasaklanması (henüz kesinleşmemekle beraber).

Şimdilik dört boyutta yürütülen bu mücadeleye yol boyu daha başka boyutların da eklenmesi mümkündür. Bu durum bize, 28 Şubat Postmodern Darbesi’ni hatırlatmaktadır. Darbe Refah-yol Hükümeti’ni düşürmek için ABD tarafından organize edilen “cunta destekli”, “beşli çete” aracılığıyla hayata geçirilen bir darbedir. MÜSİAD üyesi işadamları suçlanmış, onlara âdeta savaş açılmıştır. Dönemin en çarpıcı, öne çıkarılan pis boyutu İsmailağa Cemaati’ni merkeze koyan her türlü sapkınlığın kaynağı olarak gösteren, istihbaratlar bağlantılı “Ali Kalkancı-Fadime Şahin-Müslüm Gündüz” vakasıdır. Seçilmiş bir hükümeti, dönemin askeri cuntası ve istihbaratları tarafından kullanılan rezillikleri, pislikleri, kim oldukları ve kimlerle irtibatlı oldukları

daha sonra çok açık, seçik ve net bir şekilde ortaya çıkan “Ali Kalkancı-Fadime Şahin-Müslüm Gündüz” olayı yeniden sahnelenmek isteniyor olabilir.

O nedenle medyaya yansıdığı şekliyle savcılık iddianamesinde yer aldığı ifade edilen “6 yaşındaki bir kız çocuğunun 29 yaşındaki bir erkekle ‘anne- babası’ tarafından evlendirilmesi vakası (!)” adil bir yargılama ile olayın bütün boyutları ortaya konularak yapılmalıdır.

Ancak bu konuyu Türkiye yalnızca çok özel, spesifik bir vaka olarak ele almamalıdır. Bu bağlamda bu sürece aşağıdaki konular, olaylar da dâhil edilerek araştırılmalı, değerlendirilmeli, gerekli tedbirler alınmalı ve gereği yapılmalıdır:

- Diyarbakır annelerinin dağa kaçırılmış kız çocuklarının cinsel istismarı, tacizi,
- Reklam ve müziklerde çocukların cinsel istismarı,
- Çizgi film ve bilgisayar oyunlarında çocukların cinsel istismarı,
- Pedofili (çocukla seks) ve LGBTIQ+ hareketinin meşru ve cazip gösterilmesi, gey ve lezbiyen hareketine ilişkin tüm faaliyetleri,
- Cinsiyetsizliği savunan her türlü cinsel ilişkiyi meşru gören queer teorisinin savunulması ve savunucuları,

- Çocuk pornografisinin sosyal medyada yaygınlaştırılıp savunulması,
- Barlarda, pavyonlarda ve randevu evlerinde fuhşa zorlanan kız çocuklarının istismarı,
- Rıza temelli olmak şartıyla fuhşun serbest bırakılması olgusu.

Bütün bunların ve benzeri diğer konuların araştırılıp gerçeklerin ortaya çıkartılabilmesi için TBMM’de özel bir araştırma komisyonu kurulmalı ve çok kapsamlı bir araştırma yapılmalıdır. Devlet bu ve buna benzer vakaların tekrar yaşanmaması için gerekli sosyolojik, psikolojik ve hukukî tedbirleri almalıdır. Mesele sadece kanunlar kapsamında ele alırsa sorun çözülmez. Bugüne kadar da çözülememiştir. O nedenle olay sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik boyutları ile bir bütün olarak değerlendirilmelidir.<sup>1</sup>

Mersin ve Beyoğlu İstiklal Caddesi’nde bomba patlatılması bugüne kadar yapılan bombalı saldırılardan çok farklı bir şekilde gerçekleştirilmiş ve sahipleni de olmamıştır. İstiklal Caddesi’ndeki terör eyleminin diğer önemli bir özelliği de amatörce yapıldığı görüntüsünün ve verilmiş olması ve eylemlerin faili olarak görülen teröristlerin çok kolayca yakalanmasıdır.

Asıl dikkat çeken nokta, terör eyleminde yer alanların, yakalananların kahir ekseriyetinin “Arap kökenli olması”, “sığınmacı olması”, “bir işte çalışıyor olması” ve hatta “bazılarının ÖSO ile dolaylı bir şekilde irtibatlı” olmasıdır. Son yıllardaki terör eylemlerinde bu durumun bir ilk olduğu söylenebilir.

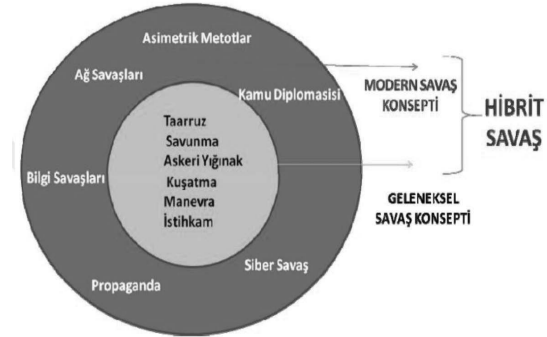
Gerçekte, çok profesyonelce organize edilen, sahibi açıkça görülmeyen ve fakat mesaj veren bir hibrit savaş operasyonunun terör boyutu ile Türkiye karşı karşıyadır. Nitekim İçişleri Bakanı Soyulu’nun “Bize verilen mesajı aldık...” “...Daha büyük bir mesaj vereceğiz...” “... ABD’nin taziyelerini kabul etmiyoruz.” şeklindeki açıklamaları bunu teyit etmektedir. Bu açıklama, olayların çok daha derin ve küresel bir mekanizma tarafından icra edildiğini, mesaj vermek amaçlı olduğunu ortaya koymaktadır.

1 Yargılama süreci tamamlandıktan sonra bu konu ayrıca bütün boyutları ile ele alınıp değerlendirilecektir.

Geçen yazıda olayın bu boyutu değişik açılardan ele alınıp değerlendirilmiştir.<sup>2</sup> 4 milyon civarında Suriyeli göçmenin Türkiye’de var olduğunu düşünürsek gelecekte göçmenlerin hibrit savaş kapsamında kullanılmak isteneceğini söyleyebiliriz. Bu yazıda, Taksim Beyoğlu-İstiklal Caddesi’nde meydana gelen terör olayının örtülü amacı, *hibrit savaş* kapsamında ele alınıp değerlendirilecektir.

### “BEŞİNCİ NESİL SAVAŞLAR”/“HİBRİT SAVAŞLAR”/“SESSİZ SAVAŞ” HİBRİT SAVAŞ

“Dördüncü nesil savaşlar”, “siber savaş” ve “dijital savaş” gibi yeni savaş türlerinin eklenmesi ile ortaya çıkan çok karmaşık, kompleks yeni bir savaş türüdür.<sup>3</sup> Frank Hoffman’a (2007) göre; “Hibrit Savaş hem devletler hem de devlet dışı çeşitli aktörler tarafından yürütülebilen” bir savaş türü olup “hibrit savaşın temelini, sınırsız savaş, birleşik savaş ve dördüncü nesil savaş olmak üzere üç farklı savaş teorisi oluşturmaktadır.”<sup>4</sup> Geleneksel savaşlarla modern savaşların entegrasyonu hibrit savaşlardır.



Şekil 1: Hoffman’a göre hibrit savaşın konsepti<sup>5</sup>

2 Burhanettin Can, “Bukalemun Operasyonu: Beyoğlu İstiklal Caddesi’nde Bomba Patlatılmasının Anlamı ve Mesajı Nedir?” *Umran*, Kasım 2022.

3 Bk. Burhanettin Can, “Avrasya Satranç Tahtasında Çatışan Stratejiler-2: Hibrit Savaşlar Dönemi”, *Umran*, Mayıs 2022.

4 Mustafa Şenol, *Hibrit Savaş Kapsamında Siber Savaş ve Siber Caydırıcılık, Siber Güvenlik ve Savunma Farkındalık ve Caydırıcılık*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2018, s.181-221.

5 Abdullah Şengönül, *Dördüncü Nesil Savaş Kapsamında Türkiye İçin Stratejik Tartışmalar*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2018, s. 58.

ABD ve NATO hibrit savaş kavramı yerine 'hibrit tehdit' kavramını kullanmaktadır. NATO'nun 'Stratejik Planlama ve Kavramlar Çalışma Grubu'na (Şubat 2010) göre, "Hibrit Tehdit, devlet ve devlet dışı güçleri de içeren, çok yönlü ve düşük yoğunluklu uluslararası barış ve güvenlikle ilgili tehditler arasında yer alan siber savaş, asimetrik çatışma senaryoları, küresel terörizm, göç, yolsuzluk, etnik çatışmalar, korsanlık, uluslararası organize suçlar, kaynakların güvenliği, küreselleşmeden ve kitle imha silahlarının çoğalmasından kaynaklanan geri dönüşler gibi çok çeşitli mevcut olumsuz koşul ve eylemleri kapsayan şemsiye bir terimdir."<sup>6</sup>

Şekil 1'de yer alan ve yukarıdaki tanımda geçen "ağ savaşları", "bilgi savaşları", "propaganda", "siber savaş", "asimetrik metotlar", "küresel terörizm", "göç", "yolsuzluk", "etnik çatışmalar", "korsanlık", "uluslararası organize suçlar" kavramlarının tümü doğrudan doğruya Mersin ve Beyoğlu bombalı terör eylemleri ile ilgili olup bu eylemlerde kullanılmıştır. Hibrit hareket stratejisinde nirengi noktası, konvansiyonel savaşta meydana gelebilecek insan zayıflığına ve maddi kayba mâni olmak için hedef ülkede kuvvet kullanarak çatışma, gerilim ortamının 'sürekliliğini sağlamak', "hedef ülkeyi yıpratmak ve istenilen siyasi hedeflere ulaşmaktır."

### HİBRİT SAVAŞ VE GRİ BÖLGE<sup>7</sup>

Hibrit savaşın nirengi noktasında "gri bölge" tanımlaması yer almaktadır. Gri bölge, "Siyasi hedeflere ulaşmak amacıyla askerî seçeneklerin uygun olmadığı veya çeşitli nedenlerle uygunsuz görüldüğü alandır." Gri bölgenin solunda -genel olarak- barış ortamı, onunla ilgili çalışmalar yer alırken, sağ tarafında konvansiyonel savaş ve nükleer savaş yer almaktadır. Gri bölgede ise hibrit savaşın kullanıldığı teknikler ve taktikler bulunmaktadır. Diğer iki savaş türüne nazaran insan zayıflığı daha azdır.

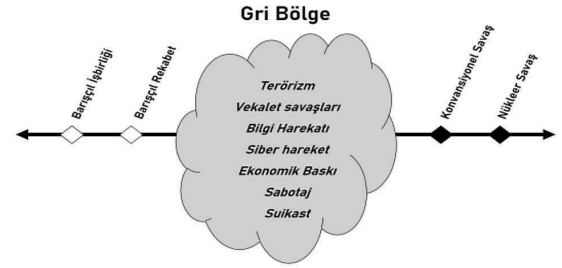
Gri bölge stratejisinde kurallar yoktur ve sınırlar muğlaktır. Hibrit savaş, bu bölge özellikleri

6 Mustafa Şenol, *age*.

7 Erol Işıkcı & Erman Kiraz, "Hibrit Savaş Kavramının Yeni Savaşlar Perspektifinden İncelenmesi", *Savaş Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi*, 2020, sayı: 2, s. 253-266.

**Hibrit savaş konusunda dünyadaki gelişmelere baktığımızda geleceğin savaşlarında, küçük ve etkili devlet dışı aktörlerin çok baskın olacağı görülebilir. Bu unsurları daha da etkili kılacak olan teknolojideki gelişmelerdir.**

üzerine inşa edilmektedir. Gri bölgeden sağa doğru çıktığı anda konvansiyonel savaşın başlama ihtimali her zaman mevcuttur.



Şekil 2: Gri bölgenin karakteristik yapısı<sup>8</sup>

### HİBRİT SAVAŞIN SAFHALARI VE BİLEŞENLERİ

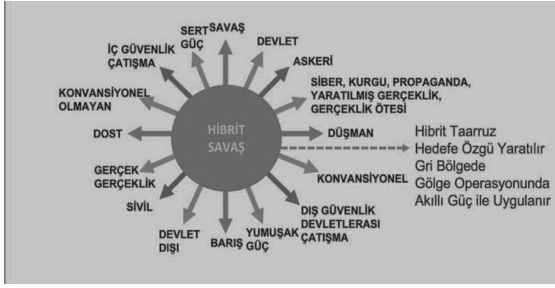
Hibrit savaşın safhalarına ilişkin görüşler, zamanla değişmekte ve gelişmektedir. Sahadaki uygulamalardan hareketle teori geliştirilmektedir. Hibrit savaşın stratejisinde etkili olan unsurlar (Şekil 3, Şekil 4) göz önüne alınarak Hibrit savaş stratejisi inşa edilip uygulamaya sokulmaktadır. Gri bölgede tasarlanan hibrit savaş stratejisinde öngörülen hibrit taaruzlarda daima akıllı güç kullanılmaktadır.



Şekil 3: Hibrit savaşın güçleri ve destekleyen oluşumları<sup>9</sup>

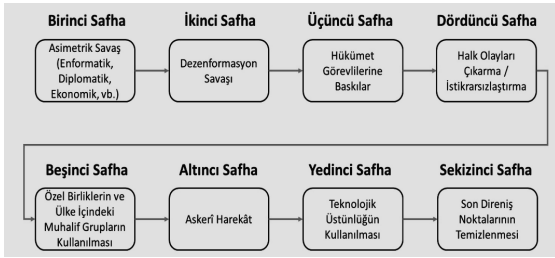
8 Erol Işıkcı & Erman Kiraz, *agn*.

9 Mustafa Şenol, *age*.



Şekil 4: Hibrit savaş stratejisinin bileşenleri ve akıllı güç kullanımı<sup>10</sup>

Konvansiyonel silahların savaşlardaki ağırlığı ve tahribat gücü teknolojiye bağlı olarak artmaktadır. O nedenle “düşük ve orta yoğunluklu çatışmalar” ile “orta ve yüksek yoğunluklu çatışmalar” arasındaki tahribat açısından farklılık azalmaktadır. Bu durum farklı arayışlara neden olmuş, bunun sonucunda hibrit savaş teorisi ve stratejisi ortaya çıkmıştır. Hibrit savaşta, düşük ve orta yoğunluklu çatışma için konvansiyonel unsurlarla, konvansiyonel olmayan unsurlar birlikte hareket etmektedir. Bu iç içe geçmişlik bulanıklığa neden olmaktadır. İç içe geçen bileşenlerin ve aktörlerin nasıl, ne şekilde ve ne zaman kullanılacağı hususu hibrit savaş stratejisinin safhalarını belirlemektedir. Hibrit savaş stratejisinde birbirine bağımlı önemli safhalar mevcuttur. (Şekil 5)<sup>11</sup>



Şekil 4: Hibrit savaş stratejisinin aşamaları<sup>12</sup>

Beyoğlu-İstiklal Caddesi'ndeki terör olayında ilk beş safhanın devreye sokulmasına dönük büyük bir psikolojik harekât icra edilmiş ve kısmen

10 Gürsel Tokmakoglu, “Kazakistan’da Neler Olduğunu Anlayamadınız mı?” <https://politikmerkez.com/konular/guvenlik/hibrit-savas/>

11 Ali Nedim Karabulut, “Eski Savaş, Yeni Strateji: Rusya’nın Yirmi Birinci Yüzyıldaki Hibrit Savaş Doktrini ve Ukrayna Krizi’ndeki Uygulanması”, *Uluslararası İlişkiler*, 2016, sayı: 49, s. 25-42.

12 Ali Nedim Karabulut, *agm*.

de başarılı olunmuştur. Ardından giriş kısmında dikkat çektiğimiz diğer iki olay devreye sokulmuştur.

### HİBRİT SAVAŞIN “TEMEL AKTÖRLERİ”/“YENİ OYUNCULAR”<sup>13</sup>

Hibrit savaşın devlet ve devlet dışı olmak üzere iki temel aktörü vardır.<sup>14</sup> Hibrit savaşın temel oyuncularını ya da aktörlerini arasında, konvansiyonel savaşta yer alan devlete ilişkin bütün aktörler yer almaktadır. Ancak devletsel aktörlerin devreye giriş süreci ve zamanlaması, uluslararası hukuka bağlı olarak şekillendiğinden gelişmelere bağlıdır. Uluslararası hukuk ve kamuoyu, kurallara uymayan devletlere yaptırım uygulayarak onu tecrit etme, mağdur etme gibi imkânlarla sahip olduğundan *hibrit savaşta devlet dışı aktörlerin* kullanılması tercih edilmektedir.

*Devlet dışı aktörler*, “devletten bağımsız hareket eden, konvansiyonel olmayan hareketler gösteren ve terör eylemleri ile sivil halka şiddet uygulayan”, “şiddet ve kargaşa yardımı ile ülke yönetimine sahip olmak” isteyen gruplar ve yapılarıdır. Bu gruplar “bireysel olarak veya bir devletin, bir bölgesel güvenlik kuruluşunun, koalisyon güçlerinin veya BM gibi uluslararası kuruluşların himayesini kazanmak isterler.” Bu durumda onların himayelerinde çok daha rahat hareket etme imkânı kazanırlar.<sup>15</sup> Devlet dışı aktörler, “askerî ve sivil olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.”<sup>16</sup>

*Devlet dışı askerî aktörler*, “ulusal, bölgesel, BM şemsiyesi altında veya bölgesel güvenlik kuruluşları ile koalisyon güçlerinde görev alan askerler ve savaş müteahhitlerinin paralı askerleridir.”<sup>17</sup> *Devlet dışı sivil aktörler*, “medya kuruluşları, çok uluslu şirketler, sivil halk, terörist gruplar, organize suç örgütleri, asi güçler, yerel milisler gibi sivillerdir.”<sup>18</sup>

13 Erol Işıkcı & Erman Kiraz, *agm*. Yusuf Özer, “Savaşın Değişen Karakteri: Teori ve Uygulamada Hibrit Savaş”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 2018, 7(1), s. 29-56.

14 Yusuf Özer, *agm*.

15 Yusuf Özer, *agm*.

16 H. Yalçınkaya, H., “Savaşın Değişimi ve Savaş Çalışmalarında Farklı Disiplinler” İçinde H. Yalçınkaya (ed.), *Savaş, Farklı Disiplinlerde Yeni Yaklaşımlar*, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2010.

17 H. Yalçınkaya, *age*.

18 H. Yalçınkaya, *age*.

Hibrit savaşlarda “düzenli orduyla beraber düzensiz silahlı gruplar”, “askerle beraber sivil halk”, “askerî güçle beraber askerî olmayan (ekonomik, sosyolojik, psikolojik, politik vb.) güçler”, “sıcak çatışmayla beraber şiddet içermeyen yöntemler”, “paralı askerler”, “vekâlet savaşları”, “terör yöntemleri”, “ayaklanmalar”, “iç isyanlar”, “gayrinizami savaş türleri”, teknolojinin getirdiği ‘siber savaşlar’, ‘dron savaşları’ gibi her türlü yeni imkânlar kullanılmakta; ortaya çıkacak yeni imkânların ek olarak kullanılması da amaçlanmaktadır.<sup>19</sup> Bu nedenle “Hibrit savaş yaklaşımında temel strateji, devlet dışı aktörler veya devletler tarafından yeni doktrin ve organizasyon türleri oluşturmak, teçhizat geliştirmek, nihayetinde çatışmaya asimetrik ve yaratıcı bir yaklaşım getirerek çatışma süresini uzatmaktır.”<sup>20</sup>

Hibrit savaş konusunda dünyadaki gelişmelere baktığımızda geleceğin savaşlarında, küçük ve etkili devlet dışı aktörlerin çok baskın olacağı görülebilir. Bu unsurları daha da etkili kılabilecek olan teknolojiye sahip gelişmelerdir. Son zamanlarda geliştirilen “yönlendirilmiş enerji silahları”, “elektronik savaş”, “uzaya konuşlu silah sistemleri”, “toksik ve radyoaktif saldırılar”, “psikolojik harp”, “siber savaşlar” ve “bilgi kirliliği” gibi araçlar, imkânlar<sup>21</sup> hibrit savaşlarda devlet dışı aktörlerin etkisini çok daha fazla artıracaktır. Özellikle bu devlet dışı aktörler, sanayileşmiş, yüksek teknolojiye sahip devletlerle birlikte hareket ettiklerinde zararları, tahribatları daha da artacaktır.

Son yıllarda “Paramiliter Güçler” (PMG) ve “Özel Askerî Güvenlik Şirketleri” (ÖAGŞ) devlet dışı aktörler olarak sürece ağırlıklı bir şekilde dâhil olmuşlardır.<sup>22</sup> Libya’da yürütülen hibrit savaş örneğinde olduğu gibi, özel askerî güvenlik şirketlerinin önemi ve ağırlığı ortaya çıkmıştır. Bu nedenle bu iki güç önümüzdeki süreçlerde çok daha yoğun bir şekilde kullanılacaktır. Ancak unutulmaması gereken bir gerçek, bunların etkili olabilmesi için konvansiyonel nitelikli askerî birliklerin desteğine ihtiyaçları olduğudur.

19 Ufuk Uras, “Beşinci Nesil Savaş/ Sessiz Savaş”, Harkul Savunma Araştırma Merkezi, Kasım 2020

20 Erol Işıklı & Erman Kiraz, *agm*.

21 A. B. Uşaklı & H. Alper, “Teknolojik Gelişmelerin Savaşları Dönüştürmesi ve Gelecekteki Savaşlara Hazır Olmak” İçinde H. Yalçınkaya, *age*.

22 Erol Işıklı & Erman Kiraz, *agm*.

*Devlet dışı aktörler, devletten bağımsız hareket ettikleri için veya o görüntüyü verebildikleri için uluslararası hukuk kendilerini bağlamamaktadır.* Bu nedenle hareket kabiliyetleri çok yüksektir. Devlet dışı aktörler, kendi başlarına bağımsız hareket edebilen yapılar olduğu gibi bir devletin himayesinde hareket eden yapılar olarak da var olabilir. Hangi şekil altında var olurlarsa olsunlar ana amaçları, hedef ülkede şiddet ve kargaşa yaratarak ülke yönetimine sahip olmak, yönetimini zayıflatmak ve taşeronluğunu yaptığı ülkenin arzu ve isteklerine tabi kılmaktır. İçişleri Bakanı Soylu’nun dikkat çektiği çok önemli nokta, “Beyoğlu İstiklal Caddesi’nde gerçekleştirilen terör eyleminin arkasında ABD vardır.” demiş olmasıdır. Hibrit Savaş teorisine göre, PKK/PYD/YPG, ABD tarafından desteklenmekte, finanse edilmekte, silahlandırılmakta, korunmakta, eğitilmekte ve yerel bir devlet şeklinde yapılandırılmaktadır.

## HİBRİT SAVAŞIN AKTÖRLERİ

Hibrit savaşta “Rakip tarafın toplumsal hassasiyetleri ve zafiyetleri” hedef hâline getirilmektedir. Şuurlu bir şekilde muğlak, kaos bir durum oluşturularak saldırının fark edilmemesi istenmektedir. Böyle davranmaktan amaç, “saldırı fark edildiğinde”, hedef ülkenin gerekli tepkiyi anında verecek bir hazırlığının olmamasının istenmiş olmasıdır. Hibrit savaşta, ülke yöneticileri (siyasetçiler ve stratejik karar vericiler) düşmanın daha çok baskılarına muhatap olacaktır. “Büyük veri” (*big data*), “veri mühendisliği” (*data-mining*), “sosyal-medya” ve diğer ‘internet araçlarının’ kullanımı ile ‘ağlar savaşının’ ağırlığı *akıllı güç* kullanımında artacak, çok etkin ve önemli olacaktır.

Hibrit savaşta, “Savaş her yerdedir.” ve amaç “(sadece) toprak işgal etmek değil, “arzu edilen etkileri oluşturabilmektir.” Düşman kuvvetlerin imha edilmesinden ziyade, sistemlerin imhası, işlemez hâle getirilmesi daha önemlidir. Karşı tarafın siyasi otoritesini yıkmak, iradesini felç etmek öncelenmektedir.<sup>23</sup>

23 Ali Gök, *Hibrit Savaşlar: Rusya’nın Afganistan (1979) ve Ukrayna (2014) Askerî Müdahaleleri ile İsrail-Lübnan Savaşları (1982, 2006) Örnek Olayları Işığında Tarihsel Mukayeseli Bir İnceleme*, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2019, s. 13- 30; 81-100. Ali Nedim Karabulut, *agm*. [https://en.wikipedia.org/wiki/Gerasimov\\_doctrine#:~:text=According%20to%20the%20U.S.%20military,influence%20to%20](https://en.wikipedia.org/wiki/Gerasimov_doctrine#:~:text=According%20to%20the%20U.S.%20military,influence%20to%20)

Bu amacı gerçekleştirmek için terör ve terörizm hibrit savaşın en etkili ve önemli unsurları arasında yer almaktadır: “Hibrit savaşların dördüncü aşaması, gayrinizami harekât faaliyetlerini ve terör eylemlerini kapsamaktadır. Gayrinizami harekât, hibrit savaşlarda hedef aktörün kontrolü altındaki bölgede siyasi ve askeri kontrolü kırmak ve bölgede yeni bir politik otorite sağlamak amacıyla dost askeri veya örgütlü grupların ya da bu ikisinin birleşiminden oluşan karma kuvvetin, terörizmin pusu, baskın, bombalama, sabotaj gibi taktiklerin kullanımını kapsamaktadır.”<sup>24</sup>

Hibrit savaşın bu ve buna benzer amaçlarının gerçekleşebilmesi için çok açık, seçik bir düşmanın varlığından ziyade kafaları karıştırıcı, kimin tarafından yapıldığı belli olmayan, şüphe uyandıran eylem türlerini icra edecek unsurlara ihtiyaç vardır. Kaos ortamı, muğlaklık sağlanarak, yapılan terör eylemlerinin bizzat iktidarlar tarafından yapıldığı kampanyası başlatılarak, siyasi iktidarlar yıpratılmaya çalışılmaktadır. Bu amaca en uygun eylemci insan unsuru, devlet dışı unsurlardan biri olan *yerli ve yabancı teröristlerdir*. Bugün hibrit savaşta yerli terör grupları yanında çok etkin bir şekilde “yabancı savaşçılar”, “göçmenler”, “kaçak mahkûmlar”, “asker kaçakları” vb. kullanılmaktadır: “... Mülteciler, gönüllüler, asker kaçakları, firari mahkûmlar, eski askerler, paralı askerler ve yabancı savaşçılar bu örgütlerin insan gücü kaynaklarıdır. Söz konusu örgütlenmeler ya doğrudan uluslararası destekle yani küresel güçte bir veya birden fazla aktörün vasıtasıyla ya da savaşa doğrudan müdahil olmayan üçüncü bir ‘dost’ devlet eliyle sağlanmaktadır.”<sup>25</sup>

Terör eylemlerinde ana amaçlardan biri, terör üzerinden siyasi iktidarları yıpratarak halkın gözünde itibarsızlaştırmak ve can güvenliğini sağlayamıyor psikolojisini oluşturarak seçimle iktidardan uzaklaştırılmak iken, diğer boyutu ise siyasi iktidarları düşürecek askeri darbeler zemin hazırlamaktır.

Dış destekli terör eylemlerinde sadece siyasi iktidarlar değil aynı zamanda o ülkenin ordusu

achieve%20strategic%20advantages. <https://www.odatv4.com/analiz/cok-konusulan-gerasimov-doktrini-nedir-03051855-138093> Ufuk Uras, *agm*. Erol Işıkçı & Erman Kiraz, *agm*. Mustafa Şenol, *age*.

24 Ali Gök, *Hibrit Savaşlar, Rusya ve İsrail Örnekleriyle*, Nobel Yayınları, Ankara, 2021, s. 113-114.

25 Ali Gök, *age*.

ve halkı da terör eylemlerinin bizzat muhatapları olabilirler. Ancak askeri hedeflere karşı terör eylemi, maliyeti yüksek olduğundan genel olarak terörde sivil halk ana hedef olarak seçilerek az maliyetli eylemlerle kesin bir galibiyet yerine otorite boşluğu oluşturma hedeflenmektedir: “Hibrit savaş stratejisinde halkın örgütlendirilmesinin ikinci aşamasında hedef aktörden nitel ve nicel bağlamda daha güçlü olmak yerine, hedefin savaşa iradesini yok etmek için terörizm bir vasıta olarak kullanılarak sadece doğrudan düşmanın konvansiyonel ordusu değil, ordunun içinden çıktığı toplumun kendisi de hedef alınmaktadır. Halkın hedef alınması genellikle kolay hedef olmaları itibarıyla ve saldırının ardından daha çok dehşete neden olacağından, çoğu zaman askeri hedeflere tercih edilmektedir. Bu yöntemle, maliyeti ve riski daha az, ancak daha etkili neticeler yaratarak hedef devletin politik iradesinin toplum nezdindeki meşruiyetini kaybetmesi ve daha sonra da kitleleri itaate zorlayarak söz konusu otorite boşluğunu doldurmak, bu sayede ele geçirilen bölgeleri genişletmek amaçlanmaktadır...”<sup>26</sup>

Hibrit savaşta bir taraftan terör eylemi icra edilirken diğer taraftan da terör eylemi ile doğrudan bağlantısı gözükmeyen değişik gerekçelerle değişik eylemler organize edilebilmektedir. Bu amaçla terör eylemlerinden sonra, mağduriyet durumları öne çekilerek siyasi iktidarlar suçlanmakta ve daha başka gerekçelerle boykot, grev ve sokak eylemleri gerçekleştirilmekte, sempatanlar artırılmaktadır: “Ayrıca bu aşamada terör saldırılarından sonra boykot ve grevin teşvik edilmesi, yerel halkın otoriteye karşı itaatsizliğe sürüklenmesi ve harekete meşruluk sağlayacak sokak eylemleri de gerçekleşmektedir. Bu yolla meskûn mahaldeki unsurlara halkın içindeki sempatan kitlelerin eklenmesi de mümkün olmakta ve söz konusu sempatan unsurlar kırsal alandaki paramiliter unsurları destekleyebilmektedirler.”<sup>27</sup>

Şer İttifakı (ABD-İngiltere-Siyonizm-İsrail) destekli terör eylemlerinde amaçlardan biri, hedef ülkenin bölünmesi iken, diğeri de hedef ülkeye çizilen hareket alanının, dairenin dışına çıkmamasının sağlanmasıdır. Mersin ve Be-yoğlu bombalı terör saldırılarında hedef veya verilmek istenen mesaj, Türkiye’nin Suriye’nin

26 Ali Gök, *age*.

27 Ali Gök, *age*.



kuzeyine “Esed ile anlaşarak” veya tek başına yapmak istediği “askerî kara operasyonu” ile ilgili olabilir. Verilmek istenen mesaj, “Esed ile veya Esed’siz askerî operasyonu sakın düşünme, aklından çıkar”, olabilir.

İster iç merkezli isterse dış merkezli terör eylemleri olsun tümünde hedef, devlet çarkını çöktürmek, işlemez hâle getirmek, karar alma merciiini dumura uğratarak karar veremez hâle getirmektir. Bu durumda hedef ülkede ortam, her gün terörün cirit attığı bir hâle dönmekte, toplumda terörle yaşamak alışkanlık hâline gelmekte, toplum duyarsızlaşmakta ve de bilinmeyen bir kurtarıcıyı beklemektedir: “Hedef hâline getirilen devletler gerekli tedbirleri almadıkları takdirde terör o ülkenin vatandaşlarında alışkanlığa yol açar, gündelik hayatın bir parçası hâline gelir. Olağanlaşan terör tepkisizliğe yol açar ki bu da terör örgütünün ekmeğine yağ sürmektedir...”<sup>28</sup>

Devlet dışı aktörler kendi başlarına bağımsız hareket edebilen yapılar olduğu gibi bir devletin himayesinde hareket eden yapılar da olabilir. Dolayısıyla bir devlet böyle bir yapıyı terörist kabul ederken, bir başka devlet bu yapıyı ‘özgürlük savaşçısı’, ‘bağımsızlık yanlısı, saygıdeğer bir yapı’ olarak görüp destekleyebilir. Hibrit savaşların özünde böyle bir yaklaşım söz konusudur: “Vekâlet savaşlarında kullanılacak unsurlardan ilki yerel gruplardır. Çıkar çatışmasında doğrudan karşı karşıya gelmek istemeyen taraf ülkeler destekledikleri gruplar aracılığıyla savaşı devam ettirmektedirler. Bir taraf için terör örgütü olarak görülen bir grup diğer taraf için ulusal kurtuluş örgütü ya da direnişçi olarak görülmekte ve buna uygun politikalarla desteklenmektedir.”<sup>29</sup>

Bu kapsamda PKK Türkiye tarafından tam bir terör örgütü olarak kabul edilmektedir. Buna karşılık birçok Batılı ülke PKK’yı terör örgütü olarak kabul etmemektedir. Benzer şekilde Arap Baharı sonrasında Suriye’de başlatılan iç savaştan sonra Suriye’nin kuzeyinde meydana getirilen PYD/YPG/SDG yapılanması, AB, ABD ve Rusya tarafından terör örgütü kabul edilmez iken, Türkiye tarafından isim değiştirir-

miş PKK olarak görülmekte ve tam bir terörist örgüt kabul edilmektedir: “Suriye’de mücadele çok boyutlu devam etmektedir. Burada PKK/KCK terör örgütü PYD/YPG ile iç içedir, Suriye koludur. Suriye’de ABD bu terör örgütünü kendi çıkarları doğrultusunda vekil olarak kullanmaktadır. Terörü kamufle etmek maksadıyla SDG gibi örgütlenmelere gidilmiştir.”<sup>30</sup>

Suriye el-Nusra, DAEŞ gibi muhalif grupları terörist olarak görürken Şebbiha’yı vatansever bir yapı görmekte, Hibrit savaş kapsamında değerlendirip vekâlet savaşlarını onun üzerinden yürütmektedir. “Büyük Ortadoğu”, “Büyük İsrail”, “Kaos”, “İslâm’ın İslâm’la Savaşması” ve “Şehir Devletleri” projelerini hayata geçirebilmek için PYD/YPG/SDG/DAEŞ ve PKK gibi örgütler *Şer İttifakı* tarafından kurulmuş, finanse edilmiştir. Ayrıca var olan örgütlere sızıp, onları ele geçirip kendi stratejileri istikametinde kullanılmak hibrit savaş stratejisinin bir parçasıdır. Bu bağlamda Suriye’de yakın bir gelecekteki ciddi bir tehlike ÖSO’nun ABD’nin kontrolüne geçmesi durumudur.<sup>31</sup> Emekli Albay Erdal Sarızeybek: “...İstanbul’daki terör eylemi bir örnek, ÖSO’nun kontrolü de PKK gibi Amerika’da değil mi, Türkiye’yi yönetenleri uyarıyorum; yarın bu Amerika PKK’yı kullanıp yönettiği gibi ÖSO’yu da yönetip iki örgütü anlaştırırsa ve silahlı güç olarak kullanmaya karar verirse, Türkiye bu büyük belanın altından nasıl kalkacak?”

#### **TÜRKİYE’DEKİ TERÖR EYLEMLERİNDE YENİ BİR AŞAMA: “PROMOTER” KULLANMA DÖNEMİ**

Gerek Mersin’de ve gerekse İstanbul-İstiklal Caddesi’ndeki bombalı terör eylemleri, alışılanın aksine, hiçbir örgüt tarafından kabul edilmemiş, üstlenilmemiştir. Bu durum bölgede yürütülen hibrit savaş stratejisinde gelinen aşamanın bir sonucudur. Şer İttifakının “Büyük Ortadoğu”, “Büyük İsrail”, “İslâm’ın İslâm’la Savaşı” ve “Şehir Devletleri” projeleri kapsamında Suriye’nin, önce kantonlara sonra da ayrı devletlere bölünmesi istenmektedir. Bunun için Suriye’deki iç savaş sürecinde Suriye’nin kuzeyinde Fırat nehrinin doğusunda konumlandırılan, yapılandırılan, ordulaştırılan ve gayriresmî bir şekilde devletleştirilen bir yapı olarak PYD/YPG/SDG’nin BM şemsiyesi altında hukuki

28 İbrahim Çevik, *Hasım İstihbarat ve Hibrit Savaş*, Salon Yayınları, İstanbul, 2021, s. 18-19.

29 Hasan Arslan, *Hibrit Savaş, Rusya’nın 2014 Yılı Ukrayna Müdahalesi*, Efe Akademi Yayıncılık, İstanbul, 2021, s. 54.

30 <https://politikmerkez.com/konular/guvenlik/pkk-ve-promoter/>

31 Ruhbat Mengi, “Ayakkabı Numarasını Bildiğiniz Terörist İstanbul’da Nasıl Eylem Yapabiliyor?”, *Sözcü*, 16 Kasım 2022.

koruma altına alınabilmesi amaçlanmaktadır. Bunun için bu terörist yapıların terörle tüm bağlantılarının kesilmesi ve fakat aynı zamanda da bunların şemsiyesi altında terör eylemlerinin devam ettirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla “promoter” diye tanımlanan yeni bir yapılanışa gidilmiştir.

Promoter İngilizce bir kavram olup kökeni “promote”dir ve şu anlamlara gelir: “Yükseltmek, terfi ettirmek/rütbesini yükseltmek, kıymetini artırmak, desteklemek, teşvik etmek, korumak, katkıda bulunmak için çalışmak, tutunmasını sağlamaya çalışmak, reklam ve tanıtım yapmak, ilan etmek, duyurmak, ön plana çıkarmak, pazarlamak. Avukat, destekleyen kimse; teşebbüs sahibi, kurucu; tutunmasını sağlamaya çalışan kimse, yandaş, taraftar.”<sup>32</sup> *Promoter*, ana örgüt adına hareket eden ve ana örgütün gözükmemesini, öne çıkmamasını, tartışılmamasını sağlayan, onun masum olduğu görüntüsünü veren, ana örgütle organik bağı gözükmeyen paravan örgüt, maske takmış örgüt ya da taşeron örgüt şeklinde tanımlanabilir.

Mersin ve Beyoğlu-İstiklal Caddesi bombalı terör eylemlerinde PKK/YPG/PYD'nin bir paravan, maskeli örgütü, yan kuruluşu, taşeronu (*promoter*) olarak kullanılmış olabilir: “Rus analist Kirill Semyonov: ‘PKK ve YPG açıklamasının kendisi önemli değil ancak dünya kamuoyunun kafasını karıştırmak ve kendisini bağımsız bir yapı olarak konumlandıran ve ABD'nin ısrarla terör örgütü olmadığını iddia ettiği YPG'nin üzerindeki şüpheleri ortadan kaldırmak için inkâra dayalı açıklamalar yapılmış olabilir.’ (...) Genellikle çok sayıda sivilin hayatını kaybettiği belirli terör saldırılarının sorumluluğunu üstlenmeyi reddediyor veya terör faaliyetlerini *promoter* (marjinal, hücre tipi destekçi yan örgütler) aracılığıyla yürütmeye çalışıyor. PKK ve YPG, ABD/CENTCOOM taktikleri gereği Suriye'deki faaliyetlerini örtbas eden Amerikan müttefikleri tarafından terörü desteklemekle suçlanmaktan kaçınmak için kullanılıyorlar.’ ‘Taksim saldırısında Afrin Kurtuluş Gücü (HRE) baş şüpheli mi?’”

“Promoter, bir şeyin olmasını veya gelişmesini teşvik etmeye çalışan demektir. ...Terörle ilgili bir fikrin ortaya çıkmasından sonra, proje sahipleri planın artılarını ve eksilerini bulmak

32 İngilizce- Türkçe Redhouse Sözlüğü, *Living English Dictionary*, İngilizce- Türkçe; Türkçe- İngilizce Sözlük.

için ilk araştırmaları yaparlar, denerler, denetirler. Ayrıca uygulayıcının (eylemcinin) taktik, teknolojik, mühimmat, propaganda ve siber destek, gibi ihtiyaçlarını, etkilerini, olası handikapların giderilmesini hesaplarlar.”<sup>33</sup>

#### **BUKALEMUN OPERASYONU: PYD/YPG/SDG'NİN BM TARAFINDAN TANINIP HUKUKSAL KORUMA ALTINA ALINMASI**

Genel olarak bir ülke bölünmek, yıpratılmak, ayağa kalkamaz hâle getirilmek isteniyorsa, o ülkede desteklenen terörist yapıların uluslararası düzlemde hukuki bir koruma altına alınması hibrit savaş stratejisinin özünde mevcuttur. Bunun olabilmesi için söz konusu yapıların, hareketlerin terörden arındırılarak bağımsızlık mücadelesi veren bir hâle dönüştürülmesi öncelenir. Bu amaçla yapılan ilk işlem, isim değiştirerek aynı amaca hizmet edecek ve fakat görünürde teröre bulaşmamış görüntüsü veren yeni bir örgütsel yapı/hareket oluşturmaktır: “Etnik ve bölücü, yıkıcı terör örgütleri dünyanın her yerinde savaşan ülkelerin en başta kullandıkları hibrit savaş unsurlarıdır. Arkalarındaki güçlü destekle uluslararası tanınmaları hedef ülkenin terörle mücadelesini zora sokar. Hedef ülke dar alanda mücadele etmeye çalışırken, terör örgütü içeriden ve dışarıdan çeşitli yollarla saldırır. Dar bir alandaki yerel sorun, küresel ölçüğe çıkarılarak uluslararası insanı sorun niteliğine dönüştürülür.”<sup>34</sup>

Şer İttifakı yukarıda bahsedilen, ismi geçen projeler kapsamında 22 ülkenin bölünmesini öngörmekte, yeni şehir devletler, kanton bölgeler oluşturmak istemektedir. İnşa edilmek istenen şehir devletlerinin uluslararası arenada kabul görmesi için süreçte rol alan örgütlerin, terörist bir yapı görüntüsünden kurtarılması gerekmektedir. PKK varken, terör eylemleri yaparken Suriye'nin kuzeyinde PYD, YPG ve SDG gibi farklı isimler altında kurulmasının sebebi budur. Bunların PKK ile herhangi bir bağlantıları, ilgileri ve irtibatları yoktur anlayışını inşa edip dünyaya kabul ettirmek istiyorlar. PKK ayrı PYD/YPG/SDG ayrıdır, demek istiyorlar: “PYD, Suriye'de sınırları kendisince çizilen, dünyanın belli başlı ülkelerince kabul edilen, özünde değilse bile halka dayatılan bir yönetimi olan, merkezi yönetimden bağımsız ekonomik faali-

33 Nedim Şener, *Hürriyet*, 18 Kasım 2022. Gürsel Tokmakoğlu, *age*.

34 İbrahim Çevik, *age*.

yeti bulunan ve bu hâliyle devletleşmenin ilk adımlarını atmış olan bir statüye kavuşturuldu. Amerika Türkiye ile sürtüşmesini kontrollü bir şekilde sürdürerek PKK'yı ve onun Kürtçülüğünü Suriye'de PYD ile dünyaya kabul ettiriyor.” “Ekim 2020 ayı itibariyle ABD, Kuzey Suriye'de yarattığı zoraki statükoyu bize kabul ettirmek amacıyla diplomasi ve askerî alanda iki aşamalı politika izliyor. YPG'nin Suriye Demokratik Güçler ve Rojava adının da Demokratik Kuzey Suriye Federasyonu olarak değiştirilmesi ile somutlaşan ABD diplomasisi, PYD/YPG'nin PKK ile bir bağlantısının kalmadığına iknaya çaba gösteriyor...”<sup>35</sup>

Şer İttifakı bu ayrımı yaptıktan sonra stratejik hedefi, PYD/YPG/SDG'yi BM'de temsil edilen, hukuken tanılan bir yapı hâline getirip koruma altına almak ve Ortadoğu coğrafyasındaki siyasi hedeflerini bu yapı üzerinden hayata geçirmektedir: “Yarım asırlık etnik Kürtçü terör belasında ABD'nin birbirini tamamlayan iki ayrı stratejisi bulunuyor. *Birincisi*, PKK'yı (...) *Disarming-Demobilizing-Reintegrating* (Silahsızlandırma-Dağdan İndirme-Toplumla Bütünleştirme) formülüyle yasallaştırmak. *İkincisi*, PKK'yı dışarıda tuttuğu izlenimini vererek, onun alt örgütü olan PYD/YPG'ye BM hukukunda yer açmaktır. Amaç BM savaş hukukuna uygun olarak PYD/YPG'ye 'savaşan taraf' statüsü kazandırmaktır. Uluslararası meşruiyet anlamına gelen bu statüyü terör örgütünün bir kere kazanması hâlinde, PYD/YPG tüm dünyanın tanıdığı, BM'nin koruması altındaki bir örgüte dönüşecektir.”<sup>36</sup>

Gerçekte bu yapılar birbirinden bağımsız ve birbirine karşı değiller. Şer İttifakının satranç tahtasında birbiriyle bağlantılı birer piyon durumundadırlar. ABD zaman zaman bu yapıların birbiri ile bağlantılı olduğunu farkına varmadan itiraf etmektedir: “Başlangıçta her iki örgütün birbirleriyle bağlantısız, ilişkisiz olduklarında ısrar ediyordu.” Ancak “Amerikan Özel Operasyonlar Komutanlığı'nın başındaki General Raymond Thomas'ın, 21 Temmuz 2017'de Aspen İnstitüte Security Forum'da yaptığı konuşmada açıkça diplomasi dilindeki aksine iki örgütün bağlantısını saklamadan söyledi.”<sup>37</sup>

35 İbrahim Çevik, *age*.

36 İbrahim Çevik, *age*.

37 İbrahim Çevik, *age*.

## SONUÇ: TÜRKİYE, SURİYE'DE GELİNER DURUMDAN DERS ALARAK HİBRİT SAVAŞ MERKEZLİ 100 YILLIK YENİ BİR STRATEJİ ÇİZMELİDİR

“Arap Baharı” adı verilen hareketi ile Tunus-Suriye hattında başlatılan ikinci nesil kadife darbe zinciri Suriye'ye sıçradığı zaman “Türkiye-Suriye'nin kardeşliği” ve “Erdoğan-Esed kardeşliği” konuşuluyor, ortak bakanlar kurulu toplantıları yapılıyor ve açılışlar düzenleniyordu. Vizeler kaldırılmıştı. Suriye'de çok partili seçim sistemine geçilmesi için reformlar yapılması çalışmalarına, Türkiye destek ve yardımcı oluyordu. Tunus'ta başlayan halk hareketleri Suriye'ye ulaştığında Türkiye-Suriye ilişkileri tam bir bahar havasında idi.

Şer İttifakı (ABD-Siyonizm-İngiltere-İsrail-Vatikan) bu yaklaşmayı, “Büyük İsrail”, “Büyük Ortadoğu”, “Şehir Devletleri”, “Kaos”, “İslâm'ın İslâm'la Savaşması”, “21. Asır ABD Asrı Olacak”, “Tek Dünya Devleti”, “100 yıl Sürecek Haçlı Seferleri” ve “Vatikan'ın Üçüncü Bin Yılda Asya Hıristiyanlaştırılacak” projelerine aykırı görerek, Türkiye ile Suriye'yi karşı karşıya getirecek tarzda Suriye'de çok büyük provokasyonları başlatmıştır. Bu stratejik atılımla halkla Esed karşı karşıya getirilmiştir. Bunun uzantısında Suriye ile Türkiye'nin arası açılmıştır.

Suriye olayları başlatıldığı zaman Irak'taki kaos durumu yaklaşık 20. yılına girmişti. Bu durum, bölgesel ve küresel bazda çatışan yaklaşık 17 projenin bir sonucuydu. Bu projeleri ve Irak'taki gidişatı göz önüne alarak 2012 yılından itibaren belli aralıklarla Suriye meselesi ele alınıp değerlendirilmiş ve bu günlere gelineceğini öngören bir yol haritası ortaya konmuş ve yöneticilere teklifler yapılmıştır. Suriye olaylarının başlangıç aşamasına ilişkin yazılar aşağıda dipnot olarak verilmektedir.<sup>38</sup>

Türkiye yaklaşık 11 yıldır, Esed'in gitmesi için Suriye'de savaşan bazı yapıların yanında yer almıştır. ABD'nin Erdoğan'a verdiği sözlerin arkasında durulmamış, Türkiye, Suriye meselesinde yalnızlaştırılmıştır. “Tampon bölge” oluşturulmasına, NATO'nun müdahale etmesi-

38 Burhanettin Can, “Suriye Meselesi: Barıştan Savaş Adım Adım”, *Milli Gazete*, 28 Haziran 2012; “Büyük İsrail Projesi ve Suriye Meselesi”, *Milli Gazete*, 4 Temmuz 2012; “Yeni NATO ve Suriye Meselesi”, *Milli Gazete*, 12 Temmuz 2012; “Suriye Meselesi: Çatışan Eksenler Açısından”, *Milli Gazete*, 13 Ağustos 2012; “Çatışan Güçler Açısından Suriye Meselesi-1-2-3-4”, *Milli Gazete*, 10,18, 24 Ekim, 1, 8 Kasım 2012.

ne ve Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyine yerleşen PKK-PYD güçlerine karşı askerî müdahale etmesine, ABD ve AB karşı çıkmaktadır. Bu dönem içerisinde Şer İttifakı, hibrit savaş stratejisine uygun olarak Suriye'nin bölünmesi için gerekli her şeyi yapmış, PKK'nin yanı sıra PYD/YPG/SDG gibi yeni yapılar kurmuş ve bunların hâkim olduğu bir coğrafi bölge inşa etmiş, silahlandırmış, eğitmiş, âdeta yerel bir yönetim inşa etmiştir.

Yaklaşık 11 yıl sonra Suriye, Irak'a benzer bir tarzda gayriresmî olarak bölünmüştür. Bugün Türkiye'ye yönelik terörün ana karargâhı Suriye'nin kuzey bölgesidir. Suriye yönetimiyle bütün ilişkilerin kesilip atılması yanlış olmuştur. Türkiye, Suriye'deki her kesimle ilişki kuracak bir konumda tutulmalıydı. Cumhurbaşkanı, başbakan ve dış işleri bakanı dâhil bütün makamlar çok sert tavır almışlardır. Bütün makamların bu sürece dâhil edilmesi ile diyalog kuracak herhangi bir makamın olmaması Türkiye yönetiminin yaptığı en ciddi hatadır. Hem muhalefetle hem de iktidarla iletişim kuracak alternatif kanallar bırakılmıyordu. Yaklaşık 11 yıl sonra Türkiye, Esed ile doğrudan ilişki kurmak istemektedir. Türkiye Arap Baharı ile ilgili olabilecekleri zamanında niçin görememiştir? Bu konudaki gidişatın, uygulanan politikanın, stratejinin yanlış olduğu hususundaki uyarıları neden dikkate almamıştır?

Bu hususlarda kendi insanımıza güvenilmelidir. Gelinen bu aşamada Türkiye'nin bazı acil tedbirler alması, politika ve strateji geliştirmesi gerekmektedir. Bunları ana hatları ile aşağıdaki gibi özetleyebiliriz:

Türkiye, İslâm coğrafyası ile özel olarak ilgilenecek bir İslâm Ülkeleri Bakanlığı kurmalıdır. Hibrit savaş stratejisinin çok önemli bir aktörü hâline gelen göç ve göçmen olgusunu göz önüne alarak Türkiye bir Göç Bakanlığı tesis etmelidir. Ordu içerisinde, eğer yok ise, hibrit savaş konusunda ihtisaslaşacak Hibrit Savaş Stratejik Birimi kurulmalı ve uzun vadeli hibrit savaş stratejik planı yapılmalıdır. Hibrit savaş kapsamına giren ve hibrit savaşın bileşenlerini oluşturan alanlar bir bütün olarak ele alınmalıdır. Türkiye'yi yönetenler ve yönetmeye talip olanlar, öncelikle Türkiye'deki gerilimi düşürmelidirler. Bunun da öncülüğünü yapması gereken Cumhurbaşkanı ve bakanlardır.

Türkiye dilini düzeltmelidir. Türkiye'nin meseleleri ile ilgili iktidar ya da muhalefet partilerinden farklı görüş beyan etmek, hainlik, işbirlikçilik ekseninde değerlendirilmemelidir. Siyasal parti mensuplarından aydınlara, bilim adamlarına, STK'lara kadar hemen hemen her kesim, siyasi parti liderlerinin penceresinden bakarak karşı tarafı suçlamakta, hakaret etmekte ve ötekileştirmektedir. Kullanılan dil son derece yanlışır!

Dış politika, iç politikada malzeme olarak kullanılmamalı ve iç politikaya kurban edilmemelidir. Türkiye ortak bir akıl üretmek zorundadır. Türkiye'de olan ve bu ülkeyi, bu milleti ve bu ümmeti seven herkes sağlıklı şekilde düşünmeyi, tefekkür etmeyi ve aklı ve de dilini en güzel şekilde kullanmayı tarihi bir görev olarak görmelidir. Türkiye bölgedeki istikrarsızlığı sona erdirecek tarzda daha yüksek bir strateji uygulayıp İran ve Mısır ile birlikte ortak bir girişim başlatmalı, ortak hareket etmeli, Irak ve Suriye meselesini bir bütün olarak masaya yatırmalıdır.

Taktik başarılar, kazanımlar önemlidir. Ancak stratejik başarılar ve kazanımlar daha önemlidir. Teröre karşı mücadelede bu olgu öne çekilmelidir. Mersin ve İstiklal Caddesi'ndeki bombalı terör eylemlerinin ortaya çıkardığı gerçekleri göz önüne alarak, eylemlerden sonra çok ani, fevri, kendi içerisinde çelişki içeren açıklamalar yapılmamalı; öfke ile değil sakin bir şekilde hareket edilmelidir.

Türkiye maskeleri düşürerek promotör/taşeron örgütlerin, PKK/YPG/PYD/SDG ile olan bağlantılarını ortaya çıkaracak bir yol haritası ortaya koymalı, sağlam deliller, belgeler bulmalı, kamuoyu ile paylaşmalıdır. Bütün bu deliller ve belgeler uluslararası düzlemde seslendirmeli, BM'de kuklalarla, kuklacıların yargılanmalarını sağlayacak girişimlerde bulunmalı ve sağlam zemine dayanan bir psikolojik harekât uygulamalıdır.

Terör eylemlerinde Şer İttifakının yürüttüğü psikolojik harekât göz önüne alınarak halk sakin bir dil ile aydınlatılmalı, olaylarla ilgili farklı düşünceler, fikirler ortaya koyanlar suçlanmamalı, hakarete uğramamalı ve eğer varsa tezatları ortaya konarak halk ikna edilmelidir. Bugün Türkiye'nin düne nazaran buna daha çok ihtiyacı vardır.

*Henüz vakit varken!*

# Yüceliş Manifestosu

## BİRLİK EŞİTLİK YASASI

TEMEL HAZIROĞLU

Yeni ve başka bir dünya kurmanın, toplumsallaşmanın ve medenileşmenin üçüncü temel yasası “birlik eşitlik yasası”dır. Bu yasa derinliğine kavranmadıkça, hep birlikte ve beraberce uygulanmadıkça, ete kemiğe bürünüp somutlaşmadıkça dünyada barışın ve huzurun olması neredeyse imkânsızdır.

Tevhidin bugün için en önemli ve en anlamlı açılımı “birlik eşitlik” fikridir. Bunun anlamı; Allah birdir, *ehaddır* (yegânedir, tektir) ve insanlar da bir, eşit ve kardeşler ve bu yüzden vahdet içinde olmalıdırlar. Bu çerçevede tevhid, adalet, eşitlik ve özgürlük ekseninde hayat, insanları Bir’e yani Allah’a ve hak önünde eşitliğe çağırır. Bu çağrıya karşı çıkma, insanın insana kulluğunu ya da egemenliğini dolaylı olarak destekleme, eşitsizliği başlatıp besleyen azgınlığa yol verme anlamı taşır.

Tevhidin bir gereği olarak Allah en büyüktür, yarattığı herkes O’nun karşısında kuldur ve hiç kimsenin büyükmeye hakkı yoktur. O yüzden de Allah’ın kulları olmak bakımından insanlar bir ve eşittir. Ademoğulları denirken aslında kastedilen bir yönüyle de bu eşitliğin ta kendisidir. Bu açıdan tevhid; insanların hukuk ve hayatın sunduğu imkânlar karşısında eşit muamele görmesini zorunlu kılar. Diğer yandan Allah’ın *rahmân* sıfatı ile bu dünyada inansın inanmasın herkese adil ve eşit davranarak rızık vermesi ve *rahîm* sıfatı ile de öteki dünyada buradaki eyleyışlerin karşılığını adil ve eşit olarak vermesi insanların hak önünde eşitliğinin en önemli göstergelerinden biri olarak tezahür eder.

### KARDEŞLİK VE DAYANIŞMA

Birlikten maksadımız; içeriği, tarafları, şartları her ne olursa olsun son tahlilde tevhide varma potansiyeline sahip, ilahi istikametten şaşmayan birliktir. Eğer birlik; iradeli, düşünen, üreten ve tercih yapan özgür bireylerden oluşorsa üretken ve yaratıcı bir güce dönüşür. Yok aksi durum olur, kişi otoritesine bağlı bir birlik oluşursa bu durum gelecek vizyonunu tek bir bakış açısına sabitlemekle kalmaz, mensuplarının eleştirel ve yaratıcı damarlarını da köreltir. O yüzden birlik demek aynı zamanda özgür ve yaratıcı zihinlerin eşit haklar düzleminde harekete geçmesi, bünyelerindeki enerji ve sinerjilerini açığa çıkarması demektir.

İnsanların nitelikleri ve kabiliyetleri farklı farklı olsa da hakları her hâlükârda eşittir. Çünkü haklar, nitelikli, kabiliyetli ya da değil, fakat hakkın ahlaki doğası gereği bu böyledir. Yaratılmış olmak Âdemoğlu olmayı gerekli ve zorunlu kıldığı için insanlar birbirlerini, Âdem’den ve onun da topraktan gelmesi hasebiyle bir tarağın dişleri gibi eş, eşit ve kardeş görmelidirler. Zaten bütün Müslümanların hac için toplanıp, bütün dünyevi etkilerden uzaklaşıp beyaz renkli, dikişsiz ihram giymeleri ve önsüz, arkasız bir şekilde Kâbe etrafını dolanarak tavaf etmeleri hayatın “emanet” ve “eşitlik” temelinde yaşanması gerektiğinin önemli bir işareti değil midir?

Bu eşitlikçi kavrayış insanlığın kendi hayatiyeti ve devamı için, her zaman ve her şartta birlik içinde olmanın yolunu açacaktır. Bu suretle birlik için eşitliği gerekli ve yeterli görmek insanların kardeşliğini ve dayanışmasını temin edecek



o da insanlığın barış yurduna ulaşmasına ve onu kurmasına temel oluşturacaktır. O yüzden adaletin arkasına sığınıp eşitliğe karşı çıkmak ya da onu bir şekilde devre dışı bırakmak zulüm olmanın ötesinde birliğe vurulmuş en büyük darbelerden biridir.

“Birlik eşitlik yasası:” Tevhid; Tanrı’nın birliğini ve tekliğini açıklarken aynı zamanda vahdeti gerekli ve zorunlu kılar. O da yeryüzünde insanların birliğini işaretler. Bunun bugün için anlamı doğrudan doğruya “birlik eşitlik”, daha da açık ve seçik söyleyecek olursak barış yurduna götüren “eşitlik yolu” demektir. Bunun karşıtı eşitsizlik ve azgınlıktır. İşte o yüzden birlik, tevhide varma potansiyeline sahip, ilahi istikametten şaşmayan bir birliktir. Başka bir deyişle birlik için eşitlik şarttır, elzemdir. İnsanların eşitliği birliği besler, tahkim eder ve güçlendirir. Sonsuzluğa doğru yol alan bir hareketin hayatı, çeşitliliği ve farklılığı birlik için elzem görmesi, insanda, toplumda ve insanlıkta birliği ve eşitliği sağlamasıyla mümkündür.

Birlik, bütün farklılıkları koruyarak eşitlik içinde beraberce yaşamakla mümkündür. Birlikte yaşamamanın ilk adımı ahlaktan hareketle hukuk oluşturmaktır. Hukukun nihai amacı ahlaki temelde adaleti tesis etmektir. Adaletin nihai amacı kardeşliği ve onu koruyacak eşitliği sağlamaktır. Eşitliğin nihai amacı insanların birliğini yani vahdeti gerçekleştirmektir. Vahdetin nihai amacı da hayatı tüm boyutları kuşatacak tevhidi açığa çıkarmaktır. İşte böylece yukarıdan aşağıya doğru oluşan ve tevhid-vahdet-birlik-eşitlik-kardeşlik-adalet-hukuk-ahlak-insan silsilesi tekrar ve yeniden aşağıdan yukarıya doğru gelişen insan-ahlak-hukuk-adalet-kardeşlik-eşitlik-birlik-vahdet-tevhid ekseninde

hayat bulmuş olur. Bu hayat döngüsünün eksik halkası ve kayıp hazinesi bugün için eşitliktir. İşte bu halka olmadığı için hiçbir şey yerli yerine oturmuyor, insanlık durulmuyor. O yüzden birlik için, vahdet için, tevhid için eşitlik olgusu ne kadar tartışılıp geliştirilir ve derinliğine kavranırsa yeridir.

### **ORTAK YAŞAMIN VE BİRLİKTELİĞİN ANA UMDESİ**

Birlik eşitlik yasası dünyanın her yerindeki tüm insanları bir ve eşit hâle getirirken aynı zamanda ortak yaşamın ve birlikteliğin ana umdesi ve yönetim şekli olarak bütün toplumlarda “ileri cumhuriyet” ilkesini gerekli ve zorunlu görür. Burada ileri cumhuriyet derken kullandığımız “ileri” kavramı özenle seçilmiş ve insanlığın gidişatına uygun, onu kuşatıp sarmalayan bir kavramdır. İleri kavramının yerini ne “yeni” ne “ideal” ne de herhangi bir kelime doldurabilir. Zira her yeni biraz eskimeye mahkumdur ve her ideal de ufukta ulaşılması gereken bir hayaldir. O yüzden ileri bilinciyle yeni arayış peşinde koşmak, bunu bir yaşam biçimine çevirmek ve bu kutlu yolda yürümek insan olmanın şuuru ve insanlığa sahip çıkmanın bir gereğidir.

Bugün dünyanın genelinde ülke halkları kendi iktidarlarını belirleme, nasıl olduklarını yönetime yansıtma hususunda yetersizdirler. Batı ülkeleri nispeten bunu aşmış görünseler de bunun arka planında neler döndüğünün bilgisine sahip değiliz. Üstelik bu ülkeler kendi halklarına tanıdığı bazı hakları da diğer ülke halklarına vermekten özenle kaçınıyorlar. Hatta daha da öte o ülkeleri baskılayıp kendilerine bağlamak için bazı siyasi ve toplumsal hakları istismar ederek âdeta bir silah olarak kullanıyorlar. Maalesef bu durum, halkı Müslüman ülkelerde daha derin ve dramatik bir şekilde kendisini göstermektedir.

İnsanların bir arada yaşaması ve bu birlikteliklerini sağlıklı olarak sürdürmesi onların hukuklarını ve iktidarlarını nasıl belirlediklerine ve uyguladıklarına bağlıdır. O yüzden de tarihte olduğu gibi bugün de yönetim ve yönetimin belirlenmesi Müslüman toplulukların ve insanlığın önemli tartışma konularından biri olmuştur. Maalesef İslâm âlemi de insanlık da bu konuda başarılı bir sınav verememiştir. Örneğin çok önem verilen tarihî bir dilimde, yönetimin bir

çeşit seçimle oluştuğu cumhuriyet sayılabilecek bir dönemde bile dört halifenin üçü yatağında ölmemiş, şehit edilmiş ve ardından katı bir otoriter sürece girilmiştir. Yine son büyük devlet olan Osmanlılarda, II. Murat ile Fatih Sultan Mehmet'in arasında geçen iktidarı birbirine verme durumu bir tarafa bırakılırsa, padişahların büyük bir çoğunluğunun ölene ya da öldürülene kadar tahtta kalması ve nihayetinde malum devletin akıbeti bize ders olmalıdır. Belki onları, o döneme haslıkla alakalı mazur görebiliriz ama bu zamanda kendimizi asla kandırmamalıyız!

Bu noktada sağlam bir özeleştiriye girişmenin vakti gelmiştir. Tarihimize yüzleşmeli ve gerekli dersleri çıkarmalıyız. Geçmişte olan her şey meşru olmadığı gibi bugün de bize mutlak örneklik oluşturmaz. Hatta bazen tam zıddı bile olabilir; çünkü suimisal, yani kötü misal, misal olarak kabul edilemez. Örneğin geçmişte sahabenin anlaşmazlığa düşmesi ve birbirine girip kan akıtması doğru olmadığı gibi bugün bundan ders alarak bizim birbirimize girmememiz, parçalanmamamız ve bunun için her türlü önlemi almamız mecburiyet olabilir. Yoksa onlar kavga etti bizim de etmemizde sakınca yok, diye düşünmek büyük aymazlık olur. O yüzden tarihte yaşanmış, bugün de İslâm dünyasında var olan iç çatışmaların ve iktidar kavgalarının kökenine inip nedenleri araştırılmalı ve buradan alınan derslerle daha kuşatıcı ve kapsayıcı çözümler oluşturmalıyız. Bunun için insan fıtratını, zaaflarını vb. göz ardı etmeden en iyi, akla uygun ve adaletli çözümü bulmak için gayret etmeliyiz. Bugün bile söz konusu iç kavgaların ve kanlı olayların olması bu konuda ne kadar çok çaba sarf etmemiz gerektiğinin önemli bir göstergesidir. Zira dünyada iç çekişmeler sonucu çıkan kavgalarda ölenlerin büyük bir çoğunluğu maalesef Müslümanlardır. Üzülerek belirtmek gerekir ki öldürenlerin de büyük kısmı yine Müslüman olduğunu söyleyen insanlardır.

Bütün bu olumsuz gelişmeleri sadece dıştan gelen etkiler ve kurulan oyunlarla izah etmek doğru olmaz. Evet, onların da bu karışıklıkta payı büyüktür. Ancak içinde bulunduğumuz hâlin ve idraksizliğin buna etkisi inkâr edilemez. Özellikle tarihî ve sosyolojik olarak düşünce dünyamızın ifrat ve tefrit üzerinden ve tekfir yoğunluklu devam etmesi burada önemli bir etkidir. Bu arada bazı aydınlarımızın dahi demokrasi, insan hakları, özgürlük ve barış gibi

**Tarihte yaşanmış, bugün de İslâm dünyasında var olan iç çatışmaların ve iktidar kavgalarının kökenine inip nedenleri araştırılmalı ve buradan alınan derslerle daha kuşatıcı ve kapsayıcı çözümler oluşturmalıyız.**

insanlığın kazanımı evrensel değerlere, bize ait olmayan sözüm ona değerler maskesi ile mesafeli yaklaşımları büyük bir handikaptır. Hele hele bizde insan hakları yok kulluk var, özgürlük arayışı Allah'a isyanın bir ürünüdür vb. septik yaklaşımların sergilenmesi büyük bir yanlıştır. Bu hem şiddete kapı aralaması hem de Batılı egemenlerin ekmeğine yağ sürmesi açısından üzerinde ağırlıklı olarak durulması gereken bir husustur.

Tarih boyunca yönetim ve yönetimin belirlenmesi ile ilgili birçok süreç yaşanmıştır. Yönetim öncelikle aile eksenli başlamış, kuşaktan kuşağa bu şekilde sürmüştü ve zaman içinde hanedan eksenli bir yapıya dönüşmüştür. Yaşanan süreçte, adaletin sağlanması konusu ailenin ya da hanedanın yönetime geliş biçiminden, yönetenin bu yetkiyi nereden aldığından daha önemli görülmüş ve yönetim ne şekilde tesis edilirse edilsin, adalet meşruiyet kriteri olma özelliğini kazanmıştır. Sonraki aşamada ise adalet talebi yerini yine korurken yönetimin geliş biçimi de en az adaletle muamele koşulu kadar önem kazanmıştır. Böylece yönetimin oluşum biçimi ve adaletin uygulanması çerçevesi birlikte yol alırken, süreç yönetimin geliş biçimini daha öne çıkarmıştır. İşte bu tarihi ve sosyolojik akış sonucunda yönetimin, iktidarın yönetime geliş biçimi neredeyse adaletten daha önemli görülmüş gibi bir algı oluşmuştur. Ancak bu, kişilerin adaletin tesisi konusunda dolaylı da olsa bir irade beyan etmeleri sebebiyle yanlıcıdır. İnsanların iradeleri ve reyleri sonucu oluşan iktidarların daha meşru görülmesinin açık dayanakları vardır. Fakat halkın iradesini baz alan özgürlükçü yönetimlerin kalıcı olabilmesi için yönetsel açıdan da güçlü olmaları gerekmektedir.

dir. Bütün bunlara rağmen insanlığın yönetim anlayışında geldiği nokta birçok zayıflığına, kusuruna rağmen bugüne kadarkilerin en iyisidir. Aranacaksa bunun gerisine düşmeden daha ilerisi aranmalıdır ki amacımız budur ve çabalarımız bu yöndedir.

İnsanların birlikte, dayanışarak ve yardımlaşarak yaşamaları, özgür iradeleri ile “insani birliktelik” içinde yer almaları, beklenen ve olağan olduğu kadar varoluşsal bir durumdur. Bu noktada insanların özgür iradeleri ile bizzat kendileri üzerinde egemen olmaları ne kadar önemli ve hayati ise toplumların özgür iradeleri ile yönetime katılmaları ve iktidarları belirlemeleri de o kadar önemli ve hayatidir. Bu, tüm insanlar için olduğu gibi aydınlar için de hak olmanın ötesinde bir görevdir.

Toplumların iç barışı, dayanışması ve yardımlaşması insanların yönetime ve sürece katılmaları ile sağlanabilir. Bunu ancak toplumsal çoğunluğun iradesi ve rızası ile oluşmuş bir iktidar sağlayabileceğine göre meşru olan da odur. Buna “cumhuriyet” diyoruz. O yüzden de yönetime ve iktidara geliş halkın genel iradesine dayanmayan idareler tüm tutum ve davranışlarından bağımsız olarak, gelişleri itibarıyla gayrimeşrudur.

Peygamber hem erkeklerden hem de kadınlardan onay (*biat*) olarak ve kendisinden sonra yerine aday göstermeyerek toplumun yönetilmesi konusunda önemli bir işaret vermiş ve bir gelenek başlatmıştır. Tam da bu noktada devlet yönetiminin “şûra” yoluyla oluşturulması, işletilmesi ve sürdürülmesi hususunun önünü açmış, onun temel bir esas olarak alınmasının altını çizmiştir. Burada, dünyanın hiçbir yerinde olmayan ve ancak on asır sonra insanlığın gündemine gelen, dört halifenin her birinin “bir tür seçim” ile (şûra-istişare-rey), “ilk cumhuriyet” ile işbaşına gelmiş olması da önemli bir örneklik olarak ortada durmaktadır. Ancak iktidara geliş kadar gidişin de tam bir sisteme bağlanamaması bu örnekliğin etkisini kırmıştır. Daha sonra gelen halifelerin bir kısmı, Araplarda yaygın olan kabile ve asabiyet kaygılarıyla bir tür seçimle iktidara geliş geleceğini maalesef zayıflatmış hatta yok etmiştir. Acıdır ki insanlığın önünü açan ve iktidara geliş noktasında bu “ilk cumhuriyet” örneği terk edilmekle kalmamış, nesep üzerine bina edilmiş

derebeylik ve krallıklarla yönetilen, kan, barut ve iç savaşla uğraşan Batı’nın kendisini kurtarmak için, seçim üzerine oturan söz konusu bu sistemi keşfedip geliştirerek kendisini konsolide edip toparlamasına ve bunu diğer toplumlara layık görmeyip bir silah olarak kullanmasına fırsat verilmiştir.

### İYİLİĞİ EMRETMEK VE KÖTÜLÜKTEN SAKINDIRMAK

Burada “maruf olma” ve “hukuk” konusuna bir açıklık getirmekte fayda var: İyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak olarak anlam bulan “emri bil maruf nehyi anil münker” aynı zamanda marufu emretmeyi, başka bir ifadeyle tarif edilmiş, açık, net, bilinen ve beyan edilmiş olanın üzerinde yaşamayı yani hukuku emrediyor, aksini ise yasaklıyor. Bu yüzden, daha önce de söylediğimiz gibi Müslümanların geçmiş tecrübelerinin hepsini meşru görmek ve bunlardan esinlenip arkalarına sığınmak doğru bir tutum olmaz. Çünkü her yönetim zamanının ruhunu taşır ve o yüzden de her çağa uygun standart bir yönetim arayışı beyhude bir çaba olur. O yüzden bugün insanlığın bütün geçmiş tecrübelerinden de istifade ederek muğlak ve aşırı belirsiz (*garar*) olmayan, fitne ve fesada fırsat vermeyen açık, net ve berrak kurallar ortaya koymalı, net bir hukuk oluşturmalı ve onun üstünlüğü için çaba sarf etmelidir. Yönetimin meşruiyeti ve dayanağı da bu hukuk olmalıdır.

Bu çağda zamanın ruhuna uygun olan çözümün ilk adımı, iktidarın halkın reyile el değiştirmesini temin etmek, toplumun ortak iradesini yönetime yansıtmaktır. Fitne ve nifakın ortadan kaldırılması, kriz ve kanlı iç çatışmalardan uzaklaşılması için iktidara gelme yöntemini her hâlükârda açık ve meşru hâle getirmek gerekmektedir. Bu noktada iktidarın çoğunluğun iradesiyle belirlenmesi kadar bunun belli dönemler itibarıyla tekrarlanması da hayati önem taşımaktadır. Süre ve güç olarak sınırları çizilmemiş her yönetim azgınlaşır ve zalim bir hâle dönüşür. O yüzden “cumhuriyet” bugün için en uygun çözümdür.

İktidar ihtiraslarını engellemeyi, kula kulluğu ortadan kaldırmayı daha fazla ertelemek bizi tarih önünde sorumlu tutacaktır. İktidar histerisinin tek çaresi, halkın özgür iradesinin devreye alınması, diğer deyişle cumhuriyetin tesis edilmesidir. Bununla birlikte her zaman, her yerde,



her koşulda ve herkes için cumhuriyete ilkece sahip çıkmalı ve fitrattan kopan insanların tekrar fitratı arama çabalarının ürünü olan demokrasi, insan hakları, özgürlük, barış, hukuk vb. insanlığın kazanımı olan evrensel insani değerleri “yetmezlik bilinci” ile savunmalı ve daha ötesini aramak ve talep etmek için gayret etmeli, başka bir deyişle “ileri cumhuriyet” tasavvur edilmeli ve onun hayat bulması için çalışılmalıdır. Böylece halkın tek ve gerçek hakem ve hâkim olması milletin topyekûn bütünlüğünü sağlamakla kalmayacak aynı zamanda ülkenin hür ve bağımsızlığına da katkı verecektir.

“İleri cumhuriyet ilkesi:” Birlik eşitlik ekseninde halkın iradesinin seçimle yönetime yansıtıldığı, çoğunluğun yani cumhurun görüşünün iktidarı belirlediği, temel insan hak ve hürriyetlerin teminat altına alındığı, az olanların haklarının korunduğu, iktidarın belirli dönemlerle sınırlı ve hukukla bağlı olduğu, iktidar değişiminin seçimle olduğu ve iktidarın meşruiyetini buradan aldığı, adaletin/hakkaniyetin ve eşitliğin esas alındığı bir yönetim biçimi istisnasız bütün toplumlar için temel ilkedir. İşte seçilmiş meşru iktidar düşüncesinin esas görüldüğü, iktidarın bir mülk değil emanet olduğu ve serbest seçimle değiştiği, ilkelerin ve hukukun baskın olduğu, hiçbir ayırım yapmadan bütün insanların yaşamlarını garanti altına alan bir tür özgürlükçü laikliğin bulunduğu, içeriden eleştiri kültürünün baskın olduğu, lidercilik ve kutsal devlet anlayışı yerine hukukun, sistemin ve kurumsallaşmanın toplumsallaştığı, şûranın ve katılımın esas alındığı idare şekli cumhuriyettir. Bunun derinleşerek geliştirilmesi, bütün insanları ve toplumları kuşatarak hakkaniyetle barış yurduna taşınması ileri cumhuriyettir, şûra cumhuriyetidir.

Makâsidi şeriat’ın yani hukukun temel maksatlarının ifası için en sağlam, verimli ve etkili uygulama ancak halkın iradesi ve desteği ile olabilir. Bugün için bunun en uygun yolu da şüphesiz ileri cumhuriyetten geçer. İnsanca yaşama standardını sağlamak ve temel insan haklarını korumak toplumun dolayısıyla onun örgütlenmiş temsilcisi devletin görevi olduğuna göre bunun toplumun iradesine yaslanması, özgür seçimle olması beklenen ve olağan olmalıdır.

Siyasal toplum ya da devlet, insanların insanca ve hakça yaşamalarını teminat altına almakla yükümlü olduğu için yönetim toplumsal

dinamikleri yansıtmalıdır. O yüzden de yönetim sistemi; dünyadaki bütün yaşantılardan ders alınıp istifade edilerek çağdaş bir dil ve üslupla geliştirilmeli, devlette en büyük kurumsal güç olan “meclis” toplumsal iradenin tecelli ettiği yer olarak konumlanmalı ve şûraya dayalı bir cumhuriyet tesis edilmelidir. Bu noktada ileri cumhuriyet öncelikle genel bir anayasa ve hukukun belirlenmesini zorunlu görür. Sonra buna göre bir meclisin (şûranın) seçilmesini, ardından meclisin bir başkan seçmesini ve başkanın ana icraatlarının da meclisin onayında ve denetiminde olmasını ister. Burada “stratejik ve kritik konularda şûranın aldığı kararların bağlayıcılığı temel esastır.”

İleri cumhuriyet dar anlamıyla bir yönetim biçimi gibi görünürken geniş anlamda eşit yurttaşların yaşadığı siyasetli bir toplum ve ideal bir ülke olarak değerlendirilebilir. O yüzden de halkın salt egemenliğini esas alan bir düzenden daha çok, süreç olarak görünen demokrasiden daha öte olup herkesin eşit olması, toplumsal ve insan haklarının genel ilke ve temel yasalarla güvence altına alınmış olması ile öne çıkar.

İleri cumhuriyet insanlığın tarihinde özellikle de son peygamber döneminde ve hemen akabindeki dört halife devrinde izleri olan bir yapıdır. Biz sadece onu tekrar ele alıp değerlendirdik, bu çağın insanına ve toplumuna hitap edecek boyutta yeniden geliştirip yapılandırdık. İleri cumhuriyet ya da “şûra cumhuriyeti” diye adlandırdığımız bu yapı; hür ve bağımsız aydınların ve cumhurun temsilcisi fikir adamlarının omuzlarında yükselecek, yeryüzündeki tüm halklara ve ülkelere özgürlük, eşitlik ve adalet rüzgarlarını estirecektir.

“De ki: Ey Kitap Ehli, bizimle sizin aranızda ortak (eşit) bir kelimeye gelin: Allah’tan başkasına kulluk etmeyelim. O’na hiçbir şeyi ortak koşmayalım ve Allah’ı bırakıp bir kısmımız bazılarını Rabler edinmesin.” (Âl-i İmran, 3/64). “Hep birlikte Allah’ın ipine sınıksız sarılın, parçalanmayın. Ve Allah’ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın...” (Âl-i İmran, 3/103). “Şüphesiz ki bir kavim kendisini değiştirmedikçe, Allah da onları değiştirmez.” (Ra’d 13/11). “Onlar ki sözü dinlerler, sonra da en güzeline uyarlar. İşte onlar, Allah’ın kendilerini hidayete erdirdiği kimselerdir. Ve işte bunlar; akıllı (aklı selim) sahiplerinin kendileridir.” (Zümer, 39/18). “...Onların işleri aralarında şûra iledir...” (Şûra, 42/38).

## HALKLAR NE YİYECEK VE FELAKETİN ARKASINDA KİMLER VAR?

Faysal KASIM

**I**nsanların yeterince dikkat etmediği tüm standartlarda korkunç bir olgu var. Medya da dünyanın birçok ülkesinde, özelde Arap dünyası ve genelde üçüncü dünya ülkesinde peyderpey tezahür etmeye başlayan korkunç sonuçlarının uyarısını yapmak için bu olguya yeterli yer vermedi. Tarihte benzeri görülmemiş ve hatta bugün zengin Batı ülkelerinde dahi yaşanan bu olgu enflasyondur. Sabit ve sınırlı maaşlar, gökyüzünün yükseklerinde uçan ve bir sınırda durmayan fiyatlar. Neler yaşanıyor, dünya ekonomilerini ve zenginliklerini manipüle eden güçler ne istiyor? Bizler geçmişte “altın milyar” komplosuyla alay ediyor, komplo teorisi sahiplerinin hayal gücü ve saçma savurganlıkları olarak görüyorduk ancak dürüst olmak gerekirse dünyadaki yaşam şartları bu benzeri görülmemiş şekilde devam ederse açlıkların Batı dünyası da dâhil tüm dünya ülkelerini saracağını uzak ihtimal görmüyoruz.

Sözgelimi gelin Suriye gibi bazı Arap ülkelerinde halkların durumuna birlikte bakalım. Tüm zamlardan sonra memurun maaşı 100 bin Suriye lirasını aşmıyor. 30 küsur yıl öncesinde 1000 lirayı aşmayan eski maaşlarla kıyaslandığında çok büyük bir rakam bu. Ancak 1000 lira bir aileye ev, yeme ve içme için yeterliydi. Bugün ise 100 bin lira ile küçük gaz tüpü alınmıyor. Peki, maaşı gaz tüpü almaya yetmeyen Suriyeli vatandaş geriye kalan ihtiyaçlarını nereden karşılayacak? Sözü uzatmadan bugün Suriye’de bir kişi geçimini sağlamak için aylık 1,5 milyon liraya ihtiyaç duyarken maaşı ise 100 bin lirayı aş-

mıyor. Peki, ne yapıyor bu insan? Birkaç gün önce üst düzey Suriyeli aktörlerin devlet başkanlarından müdahalede bulunmasını istediklerini duyduk. Zira şartlar cehennemî bir hâl aldı ve insanlar tam bir açlık yaşıyor. Sanatçı ve aktör çevrelerinde durum böyleyse mevcut geçim felaketinden önce zaten ezilmiş sınıflarda durum nasıldır? Korkunçluğunun yoğunluğu inanılmaz. Peki, çözüm nedir? Ortada bir çözüm yok. Devlet maaşları 1,5 milyon liraya yükseltmek isterse insanlar sadece geçimlerini sağlayabilir. Devletin ise bunu yapacak gücü yok ve maaşları arttırsa dahi fiyatlar daha da yükselecek ve herkesi kontrol edilmesi imkânsız kısır bir döngüye koyacaktır.

Bazıları bize Suriye’nin yaş kuru her şeyi yakan bir savaştan çıkması, mali, tarım, ekonomik ve başka sıkıntılar yaşamaması sebebiyle iyi misal olamayacağını söyleyebilir. Bu yüzden geçmişte savaştan ve sonuçlarından mustarip olan diğer ülkelerde yaşandığı gibi ilerleyen zamanlarda iyileşebilir ve tedrici olarak geçim şartları düzelebilir. Ancak bu sözler kabul edilemez. Çünkü Arap ve Arap olmayan başka ülkeler Suriye örneğini yaşamaya başladılar ancak savaşa girmediler ve Suriye’nin yaşadığı sıkıntıları yaşamadılar.

Bugün Mısır’ı ele alalım mesela. Para birimi cüneyhin dolar karşısında sürpriz ve korkunç düşüşü sonrası Mısır halkı ülkeyi benzeri görülmemiş şekilde vurmaya başlayan korkunç ekonomik dönüşümler dışında başka bir şey konuşmuyor. Fiyatlar bir anda bazı zamanlar yüzde yüz arttı.



Memur maaşı bu korkunç artışı nasıl kapatacak? Basit bir geçim sağlamak için maaşının kat kat üstündeki parayı nereden getirecek? Nereden? Hiçbir kaynak yok. Devlet maaşları arttırsa dahi cüneyh karşısında doların fiyatındaki her basit artışla birlikte durmayan fiyat yükselişleri maaş artışını yutacaktır. Peki, çözüm nedir? Çözüm yok.

Tunus’a giderseniz halkın orada Suriye ve Mısır şartlarını iliklerine kadar yaşadığını göreceksinizdir. Fiyatlardaki çığırın artışı, benzeri görülmemiş enflasyon ve sınırlı gelir kaynaklarının mutlak şekilde yükselmesi mümkün değil. Çünkü devlet bütçe açığını kapatmak için yeterli para bulmaktan aciz.

Sudan, Lübnan, Ürdün, Cezayir, Fas veya başka Arap ülkelerinde durum farklı mı? Belki bazı ülkeler uzun dönemdir Suriye ve Mısır girdabına giren Yemen, Lübnan ve Sudan’dan daha iyi olabilir. Keza Yemen, çocukları yaşlandıran geçim krizinden geçiyor. Ancak hiç kimse Yemen’den konuşmazken Lübnan para biriminin fiyatı aylardır defaatle düşüyor. Şöyle ki çoğu Lübnanlı bazı varlıklı kimselerin geçici olarak bağışladığı gıda paketlerine bağlı yaşıyor. Lübnan’ın açlık yaşadığını düşünün. Çözüm nedir? Ortada mutlak bir umut kapısı yoktur. Herkes mustarip. Körfez ülkelerinin petrol fiyatlarındaki artıştan istifade ettikleri doğru ancak bu ülkeler aynı zamanda

korkunç enflasyondan ve fiyatların çığınca artışından mustarılar. Şöyle ki fiyatlar defaatle artarken maaşlar geniş kesimler için yıllardır hâlâ aynı. Çözüm, enflasyondan dolayı maaşları sürekli şekilde arttırmakta değil.

Mevzunun sadece Arap ülkeleleriyle sınırlı olduğunu düşünmemek için Türkiye mesela yıllardır orta sınıfın maaşlarının değerini 2 bin dolardan 300 dolara düşüren korkunç bir enflasyonla mücadele ediyor. Bir başka ifade ile yıllar önce maaşı 2 bin dolara denk gelen bir doktorun bugünkü maaşı 200 veya 300 dolara denk bile değil. Çünkü lira rezerv paralar karşısında düştü ve rekor düzeyde fiyat artışları oldu. Öyle ki bazı meyve ve sebzeleri satın almak kahramanlık sayılır. Maaşlar, yaşanan tüm artışlarla birlikte korkunç fiyat artışlarının sebep olduğu çatlağı kapatmıyor. Dün Türkiye'de 15 liraya bir kilo zeytin satın alabilirken bugün bu parayla sadece birkaç tane zeytin alınabiliyor. Peki, insanlar nasıl yaşayacak?

Hatta Batı'da dahi tüm zenginliğe, hükümet desteğine ve refah devletine rağmen maaşlar ile fiyat artışları arasındaki uçurum astronomik düzeye geldi. Bazıları Avrupa'da dahi yaşanacak açlıklardan bahsediyor. Londra'da bu durumu görüyoruz. Gıda bankalarının önünde yüzlerce metreyi aşan uzun kuyruklar oluşuyor. Bu felaketin arkasında duranlar kimler ve dünya servetlerine, rızıklarına, ekonomilerine ve halklarıyla hükmeden bu güçler ne istiyor?

(El-Kuds el-Arabi gazetesi, القدس Suriyeli gazeteci ve televizyoncu, 16 Aralık 2022)

## TUNUS SEÇİMLERİ VE HALKIN SESSİZ MESAJI

Velid TELİLİ

Tunus halkı parlamento seçimlerinde akli olanın yanlış yorumlamayacağı ve anlamakta karışıklık yaşamayacağı açıklıkta sözünü söyledi. Şöyle ki seçim sandıkları, o gün evlerinde kalmayı tercih eden ve Cumhurbaşkanı Kays Said'in çağrısını yaptığı seçimlere katılmaktan imtina eden ziyaretçilerinden yoksun kaldı.

Said seçim gününün Tunuslulara ülkeyi harap edenlerin yolunu kesmek için tarihi fırsat olduğunu ifade etti ancak seçmen bu saçmalığı reddettiği yönünde herkese sakin ve sessiz mesajını açık şekilde yöneltmeyi seçti.

Said, kendisini "isteyen bir halk" bulamadı. Bu halkın kendisini desteklediğini ve temsil ettiğini belirtiyordu ancak içeride ve dışarıda Tunus'u takip edenlerin gördüğü ise bu şartlara karşı çıkararak tüm bunlara alternatif arayışındaki Said'i "istemeyen bir halktır".

Sidi Ebuzid kentinden devrimin patlak vermesinin 12. yıl dönümündeki bu mesaj, yeni devrimin bir özelliği veya ders çıkarmak isteyeneler neler yaşandığına yönelik bir hatırlatmaydı.

Tunus muhalefeti bu sonuçlardan dolayı havalara uçu ve doğal olarak bu onların siyasi hakkıdır ancak seçimlerin yapıldığı cumartesi günü kazanan olmadı. Evet, darbe kaybetti ancak hiç kimse kârli çıkmadı. Çünkü ülkenin hiçbir sorunu çözülmedi. Dahası şu an Said'in bilinen inadı ve "geriye dönüş yok" sloganı atarak

mevzunun okumasıyla daha da çözümsüzleşecektir. Oysa rakamlar konuştuğu zaman ve halk sözünü söylediği zaman en azından ahlaki olarak siyasette olması gereken geri adımdır.

Sonuçların ilanından sonra meşruluk ve gayri meşruluk açısından çok şey yazıldı. Başkaları seçimlere yüzde 9 sınırındaki katılım oranıyla millet meclisinin meşruluğunu sorguladı.

Tüm sözler mantıklıdır ve beklenmektedir. Tunusluların açık ve anlaşılır mesajı budur ancak bu mesajlar sadece Said'e değil, bu seçim trajedisine ve sessiz halk öfkesine götüren başarısızlıklarıyla, anlaşmazlıkları ve hesaplarıyla sahnedeki herkesedir. Halk öfkesi sessiz kalmayacak ve çoğu kimsenin uyarısını yaptığı önündeki her şeye yılan gürültülü bir şelaleye dönüşebilir.

Geriye Seçim Kurulu Başkanı Faruk Buasker'in dehşet verici söyledikleri kalıyor. Kendisi sanki mecburmuşsun gibi "bu rakamlar seçimlerin temiz olduğunun ve yolsuzluğun yapılmadığının kanıtı" diyerek sonuçları haklı çıkarmaya çalıştı. Buasker bilerek veya bilmeyerek sadece yolsuzluğa bulaşmış partiler değil, aynı zamanda bu saçmalığa katılmayan Tunusluları da suçluyor.

Can alıcı nokta budur. Bu elitler (siyasetçiler ve bürokratlar) halklarının mesajlarını okumuyorlar ve dilini anlamıyorlar. Bu da bizleri uçurumun kenarına getirdi.

(el-Arabi el-Cedid gazetesi, العربية 19 Aralık 2022)

# İRAN VE BÖLGENİN KURTULUŞU ŞERİATİ’NİN FİKİRLERİNE DÖNÜŞTE

Mustafa ALUŞ

**D**r. Ali Şeriatî'nin fikirleri, yazıları ve mücadelesinin İmam Humeyni'nin karizmatik kişiliği yanı sıra İran Devrimi'nin birinci ilham kaynağı olmasıyla birlikte 1977 yılında gizemli şekilde şehit edilmesi, genç bir yönetimin kurulması ve hatta molla yönetiminden çıkarılabilmesi noktasında oynaması gerekli merkezi rolden İran'ı mahrum bıraktı. Molla yönetimi 1980 yılında İran'da Velayet-i Fakih'e mutlak yetki verilmesiyle yönetimi belirleyen darbeyle son bulan sivil yönetimden bir yıl sonra kendisini dayatmıştı.

Şiiliğinden razı olan Şii düşünür Ali Şeriatî 1933 yılında Meşhed yakınlarında doğdu ve 1955'te aynı şehirde Edebiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Fransa'da İslâm tarihi ve sosyoloji alanında doktorasını aldı. Gençliğinde solcu Musaddık Hareketine katıldı ve Muhammed Musaddık, Şah Muhammed Rıza Pehlevi darbe yaptığında İran'ın başbakanıydı. Amerikan-

İngiliz istihbaratları Pehlevi yönetimini tahta getirmek için bu darbeyi dokumuştular.

Şeriatî, İran'daki İslâm devriminin filozofu sayılmaktadır ve kendisine "muallim" lakabı verilmiştir. Mezhepçilik ve sertlikten soyutlanan, bir tür İslâm birliği için çabalayan az sayıdaki isimlerden biriydi. Bu birliğin prensiplerini *Ali Şiası ve Safevi Şiası* kitabında çizmişti. Cezayir Kurtuluş Cephesi düşünürleriyle, Frantz Fanon ve Jean-Paul Sartre gibi varoluşsal düşüncenin öncülerıyla dostça ilişkiler ve diyaloglar dokuduğu Fransa deneyiminden sonra Hüseyiniye İrşad'ı kurmak için İran'a döndü. Bu enstitüde Şii din adamlarının Sünnilere yönelik taassuplarına yüklendi, kendi tabiriyle "Safevi Şiası ve Emevi Sünniliğiyle mücadelede Ali Şiası ve Muhammedi Sünniliğe" dönerek mezhepçi olmayan bir İslâm devletinin inşası için fikirler belirlemeye çalıştı.

Şeriatî, Safevi hareketin ve bu hareketle irtibatlı din adamları-

nın Fars milliyetçiliğiyle entegre ederek mezhepçi taassubu derinleştirmeye çalıştıklarını ifade ediyordu. "Muallim", Safevileri, mollaların sahabeye hakaret etmeyi gündemde tutma ısrarı ve insanları kendilerine uymaya zorlamaları suretiyle Müslümanlar arasında nefreti körüklemekle suçladı ve bu uygulamaları vahşet ve terör olarak niteledi. Bu tür bir Şiiliğin "cehalet, tefrika, bidat Şiiliği, yöneticileri övme, Şiiliğe yabancı ibadet ve mezhebi ayınlar düzenlemek suretiyle donukluk ve durgunluk Şiiliği" olduğunu ifade etti. Ayrıca "İran'da mevcut Şiiliğin tüm sembollerinin ve ritüellerinin İran'ı Safevi devletinin ezeli düşmanı Osmanlı devletinin mezhebi olan Sünni İslâm'dan koparmak için Safevilerin Batı düşüncesinin öncülerini eliyle girdirdikleri Hıristiyanlığın sembolleri ve eski Hıristiyanlık tezahürleri olduğunu açıkladı. Yine Safeviler Osmanlılara karşı Avrupalılarla ittifak yapmıştı. Bu da nihayetinde birbirleriyle çekişmelerinden dolayı her iki devletin zayıflamasına yol açtı. Şeriatî ayrıca "Şiiliğe yabancı tüm ritüeller çıkarılırsa mezhepler arasında kayda değer bir anlaşmazlık kalmaz" diyor.

Şeriatî İslâmî benliğe dönüşmesini, milletleri ve mezhepleri aşmış evrensel bir İslâm'ın sunulmasını tavsiye ediyordu. Çünkü bu, mezhep ihtilaflarını susturmaya başlanması yoluyla ilgili risalet düşüncesi idi.

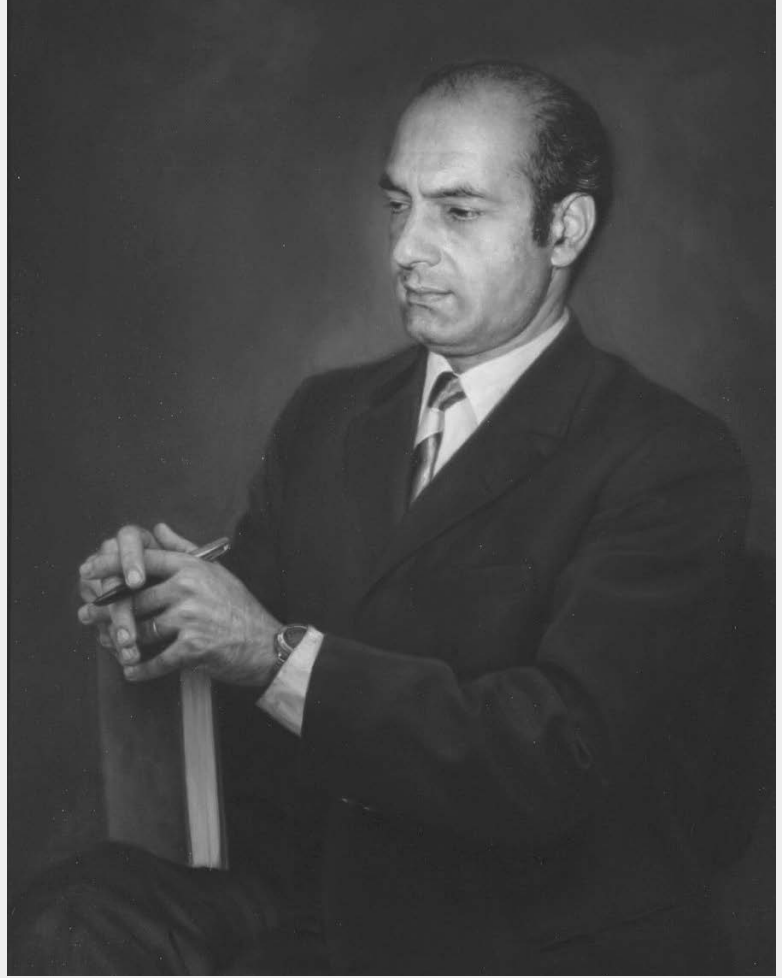
*Eşkleştirme* adlı kitabında Şeriatî, "Sultanın fukahaları" adını verdiği çoğu din adamının, halk bilinçlenmesini tahrif etme ve kendi çıkarları temelinde yeniden şekillendirme noktasındaki ikiyüzlülüğünü eleştirdi. Muallim fitneden sakınmak için mezhepler arasındaki farklılıkları açığa vurmaktan kaçınan Alevi Şiasının takiyesi ile Müslümanlar arasındaki anlaşmazlığı körük-



lemek amacıyla sahabeye açıkça hakaret ve küfretmek suretiyle hile ve aldatmanın aracı olarak kullanılan Safevi Şiasının ta-kiyyesi arasındaki farklılıkları açıkladı.

Hiç şüphesiz Şeriatî'nin fikirleri ömrü 450 yıldan fazla olan, kök salmış çıkarlar, gelenekler ve kutsallaşmış ritüellerin üzerine inşa edilen bir kurumu yıkmayı hedefliyordu. Bu da kendisini İran'daki çağdaşı din adamlarından büyük bir kesimin hedefi hâline getirdi. Ancak fikirlerini derinleştirdi, bazı zamanlar bu fikirlerinin dağınıklaşması ve zor anlaşılır hâle gelmesi sadece elit çevrelerde konuşulur kıldı. Bu da Şeriatî'nin "muallimi" olduğu İslâm devrimi zaferinden bir yıl sonra din adamlarının süratle bu çevreleri ele geçirmesini kolaylaştırdı.

Humeynici Safeviliğin Ali Şeriatî'den intikamı gecikmedi. 1977'de Şeriatî gizemli şartlarda suikasta uğradı. Şah yönetimine bağlı Savak'ı suikasttan sorumlu tutmak doğaldı ancak sonraları oklar onun fikirlerine ve çağrılarına karşı seferber olmuş Humeyni yanlılarına çevrildi. İran Devrimi'nden sonra geçici sivil hükûmetin kurulmasının üzerinden bir yıl geçmemişti ki Humeyni'nin din adamları dışında tüm eski müttefikleri iktidardan uzaklaştırıldı. Tüm yetkiler süratle "beklenen Mehdi'nin vekili konumuna dönüşen "rehberin" şahsiyetinde toplandı ve "velayet-i fakih" lakabı dolaşıma sokuldu. Mezhepler ötesi İslâm birliği çağrısı yapan geçici eğilime rağmen hâkim Safevi söylemleri ile birlikte 450 yıldır kamusal hayata hâkim olan ritüeller, adetler ve miras kalmış kurumlar varlığını sürdürdü. Ancak buradaki fark, din adamlarının iktidarın hizmetinde olması gerekirken iktidar din adamlarından birinin eline geçti. Çok geçmeden bu isim de



Ali Şeriatî

kendisinin din ve dünya işlerinde mutlak bir yetkiyle masum bir imam olduğunu ilan etti.

İslâm mezheplerini aşan bir devrim ihraç etme ilkesinin başarısızlığı sonrası rejim Irak-İran savaşıyla mezhepçi bir taassubu diriltti. İran millî düşüncesine hâkim olmak için Safeviliğin popüler fikirlerine dönüldü ve Safevi döneminde olduğu gibi mehdinin vekilliği gibi kutsal bir mantıkla bu fikirler vakumlandı. Böylelikle Safevilik, Humeynicilik üzerinden Şeriatî'nin fikirlerinden intikamını almış, modern aydınlanma fikirleriyle kaplı medeni İslâm aracılığıyla "Muhammedî Sünnilik ve Ali Şiası" temeli üzerinde İslâm birliği-

ne dönüşmesi yönündeki girişimleri bitirmiş oldu.

İran'da bugün yaşananların gölgesinde molla yönetiminin ve silahlı güçlerinin İran üzerindeki mali, iktisadi ve siyasi tasallutunu bırakmadan önce şiddetin tüm araçlarını kullanacağını düşünüyorum. Mevcut devrim Şahinşahlığa veya Batı tarzı bir liberalizme dönüş gibi bir dizi seçenek sunacaktır ancak en iyi yol sadece İran'ın değil, tüm bölgenin hâlihazırdaki çekişmeden yarım asırdır yararlanan süper güçlerin oyunlarından kurtulması için Ali Şeriatî'nin fikirlerine dönmek olabilir.

(Lübnan *el-Cumhuriye* gazetesi, 14 Aralık 2022) الجمهورية

# ARAPLAR VE MÜSLÜMANLAR KATAR'IN DÜNYA KUPASI BAŞARISINDAN NE DERSLER ALMALI?

Ahmed ER-RAYSUNİ

**B**üyük futbol şöleni Katar 2022 dünya kupası sona erdi, ülkeler, takımlar ve bireyler rütbeliler, lakaplar, ödüller, maddi ve manevi kazançlar elde ettiler. Ancak şüphe ve tartışma götürmeyen husus nicelik ve nitelik açısından diğerlerinden daha fazla kazanan Katar devletidir. Bu futbol festivalinin başkanı yani FIFA Başkanının “Katar’ın Dünya Kupası tarihinin tüm standartlarda en iyisi olduğuna” bizzat tanıklık etmesi yeterlidir. FIFA Başkanının “tüm standartlardan” kastı profesyonel spor, lojistik, organizasyon, güvenlik, finans ve medya standartlarıdır. Ancak ben şimdi başka standartlara değinmek istiyorum. Belki Gianni Infantino bunları düşünmemiş olabilir.

## *Katar Siyasi Olarak Kazandı*

Tüm rekabetçi, kıskanç ve düşmanca manevraları hezimete uğrattı, dünya kupası organizasyonunu çekip aldı, bilgelikle ve sofistike şekilde tüm saldırıları, engelleri ve bu organizasyonu yapabileceği yönündeki şüpheleri bertaraf etti, egemenliğini, yasaklarını ve kararlarını ihlal etme yönündeki tüm baskılara ve müdahalelere karşı bağımsızlığını güçlendirdi.

## *Katar “Arap Dünya Kupası” Sloganıyla Kazandı*

Katar bu dünya kupasını Arap kupası yapmakta başarılı oldu. Katar’ın ve saygın halkının Arap takımlarının yaptığı tüm maçlarda özel coşkulu kutlamaları oldu. Aynı coşku ve destekle Katar Emiri ve aile bireyleri Arap takımlarının maçlarında hazır bulundular ve Emir sadece Fransa Cumhur-

başkanı Macron’un izlediği maçta yoktu.

“Arap Dünya Kupası” sloganı ve bu sloganın bizzat somutlaşmasının bir sonucu olarak Arap halkları kupayı takip etti ve bu kupadaki Arap katılımların coşku ve birlik derecesinin bir benzeri daha önce yaşanmamıştı. Fas’ın parlak başarılarının bunda büyük etkisi oldu. Böylelikle Katar Araplar ile Müslümanlar arasındaki kardeşlik ve vahdet duygularının körüklenmesinde başarılı oldu.

## *Katar İslâmî Açıdan da Kazandı*

Katar’ın en büyük kazanımı budur. Katar dünyaya ve Müslümanlara yücelttiği, bağlı olduğu, şanını yükselttiği ve çağrısını yaptığı bir dini olduğunu kanıtladı.

Çoğu Müslüman davetçi, âlim ve düşünür alan açtı ve fırsatlar verdi. Binlerce gönüllü genci kupa seyircisiyle doğrudan temas kurlmaları, İslâm’ı tanıtmaları ve sorularını yanıtlamaları için farklı dillerle seferber etti. Bu vesileyle ve aynı amaç için sayısız afişler ve yayınlar hazırladı.

Taraftarların sevinç ve aktivitelerini tamamlamak için alışkanlık hâline getirdikleri statlarda, çevresinde ve yakınında alkol satımı ve dolaşımını/tüketimini yasakladı Katar. Zira bu iddiaları insan ve cin şeytanların yaptığı aptallık ve sersemlikten başka bir şey değildir. Çoğu erkek ve kadın Batılı taraftar Katar’da gerçek futbol sevincine şahit olduklarını, sarhoş olmaksızın, kargaşa, taciz, kavga ve gürültü yaşamaksızın tadını çıkardıklarını anladılar.

Katar kupası Arap ve Müslümanların en büyük sorunu ve birinci endişesi olan Filistin davasını destekleme noktasında inanılmaz bir sıçrama yaşadı. Bu da Siyonistlere ve onlarla normalleşme yanlısı Arap müttefiklerine acı verici bir tokat vurdu. Katar’ın normalleşmeyi reddettiğini, Filistin’in büyük destekçisi olduğunu, bu sorunun köklü bir inanç ve bilinçli bir vizyon meselesi olduğunu vurguladı.

Fas takımı İslâmî değerlerin ve ilkelerin ortama konulmasına ve Katar’ın tutumunun İslâmî çehresiyle tekâmülüne güçlü şekilde katkıda bulundu ve güçlendirdi. Bu da Faslı futbolcuların davranışlarında ve kupanın sürprizlerinden sayılan başarılarında görünen dindarlığın ışıkları ve tezahürleriyle oldu. Bazı önemli isimler Batı’nın bu dünya kupasını aile değerlerinin yıkılması, sağma pornografik değerlerin yüceltilmesi ve Müslümanlara kendi evlerinde saldırılması için büyük fırsata dönüştürmek istediğini gözlemlerken ailenin asil değerleri parladı, ebeveynlerin desteği ve annelerle gurur duyulması suretiyle Fas takımı eliyle ailenin değeri yükseldi.

Çoğu Batılı, bu yüce ve basit İslâmî dersi kavradı ve İslâm’ın kendilerine ve insanlığa başka bir dinde bulamayacakları dersi sunabileceğini anladılar. Yöneticiler ve halklar olarak Müslümanların bu dersten ve Katar devletinin sunduğu başka derslerden istifade etmesi en evla olanıdır. Tıpkı Hz. Peygamber’in (s.) şöyle emrettiği gibi: “Bineklerinizin bakımını iyi yapın, kıyafetlerinizi düzeltin. Yüzdeki bir ben nasıl dikkat çekerse, siz de onun gibi insanlar içinde gözde olun”.

(arabi21.com, Eski Dünya Müslüman Âlimler Birliği Başkanı, 19 Aralık 2022)

Katar Örneğinin Yaygınlaşması, Metodolojik Sorunlarımız, Özgüven Yükleme

# İSLÂM RUHU FUTBOLDAKİ BAŞARIYLA CANLANABİLİR Mİ?

— ERCAN YILDIRIM —



**B**aşka'larının ve karşıtının eylemlerini, ideal olduğunu bildiği hâlde yok sayan, yeren, hafifseyen bir düşünce hayatımız var. Katar'da düzenlenen dünya futbol şampiyonası gösterdi ki sol-liberal, laik-sekülerler madun-perestlik yaparken bile emperyalistlerden daha katı, bağnaz ayrımcı politikalar, dil ve yaklaşım gerçekleştirebilmekteler. Katar dünya kupasının gösterdiği gibi seküler kesimin tamamı İslâm söz konusu olduğunda gâvurdan daha kıyıcı, kolonizatör Batı'dan daha zalim tutum takınabiliyorlar.

Katar ve İslâm âlemine geldiğinde madun politika ve söyleminin ne derece manasızlaştı-

rılması bir tarafa bu dünya kupası başka hiçbir emsalinde gözlenmeyen göstergeler fırtınasına dönüştü. Bir kitle gösterisi olduğundan magazin unsurları içerirken bile ibretimiz örnekler bize içinde bulunduğumuz zamanın ruhunu, kültürel hayatını da belirginleştirdi. Günümüzde hemen her kesimin yakındığı, başkasının emeğini yüzü kızarmadan sahiplenme normalliğini, dünya kupasını sanki kendisi kazanmış gibi pozlar veren "küresel etçi"nin şovlarından, Messi'nin ona tavrından, tüm dünyanın biraz da hasislik içeren tepkilerinden ve dostu FIFA Başkanı Infantino'nun onu "takipten çıkararak" cezalandırmasından izleyebiliyoruz.



Katar dünya kupasının şimdiye kadarki en kaliteli turnuva, en iyi final maçına sahne olması bir tarafa, en “siyasi” organizasyon namı alacağı kesin. Geçmişte darbelerin, işgallerin, rehine krizlerinin gölgesinde spor organizasyonları gerçekleştirilse, 1986 Melbourne Dünya Halter Şampiyonası’nda Naim Süleymanoğlu’nun Türkiye’ye ilticası gibi enteresan hadiseler cereyan etse de genellikle “tek olaylı-boyutlu” siyaset hâkimdi. Futbol organizasyonunun Katar’da Müslüman ve hemen hiçbir sportif yetkinliği olmayan bir ülkede gerçekleştirilmesi, cari kültür-politik yönelimlerin “sergilenmeye” çalışılması, İran eylemcilerine destek verenlerin dünyaya mesaj iletme çabası, içki yasağı... gibi hadiseler yanında Suudi Arabistan, Japonya ve asıl Fas’ın başarıları, futbol devlerinin saf dışı kalışı Katar’ı öne çıkardı.

### SEKÜLER, LAİK KORKULAR

Katar belirtmeli ki, İslâm’ı ne derece sahil yorumlayıp uyguladığı bir tarafa, kendince İslâmî ilkelerini hayata geçirmekte, tüm dünyayı karşısına alacak kadar kararlı davrandı. Entegrizmden, uzlaşmacılıktan, uyumdan, sentezden, “çağın şartları” gibi argümanlardan uzakta belirlediği ilkeleri tavizsiz uygulayarak bu konuda öncülük etti. Sol-liberal ve Kemalist kesim en çok da Katar’ın bu kararlılığına tepki gösterdi.

İçki içilmemesi, eşcinselliği çağrıştıran simgelerin ve gösterilerin sergilenmemesi konusundaki tutarlılık cari küresel kültür ve özellikle Türkiye’deki laik-seküler distribütörleri rahatsız

etti. Klasik “kendi inancını yaşayacaksın yaşa, milletin içkisine, eşcinselliğine karışma” özgürlükçülüğünü seküler-laik sol liberaller, ülkenin yaşama tarzına, kamu hukukuna saygı duymaya yöneltmediler. Laik baskıcılığın, küresel kültür sahibi Batı’dan daha katı tutumu organizasyon ve oradaki oyundan bile daha çok öne çıktı. İslâmî olan, Müslümana dair her menfi gelişmeye âdeta mutlak, kurtarıcı, büyük bir hadiseyle bakmaya yönelen bağınaz laikler İranlıların millî marşlarını söylememelerini, İran’daki olaylara destek pankartlarını, İran’ın yenilgilerinin ülkede nasıl sevinçle karşılandığını döndürerek, büyük anlamlar yükleyerek ele aldı.

Alman millî takımının seremoniye ağzı kapalı çıkması büyük bir eylem, eşcinselliği çağrıştıran renkleri içeren pazubantları takma da devrimci hareket gibi sunuldu. Tabi “one love” bantlarının yasaklanması üzerine bu renklerin pantone kataloğundaki kodlarının “sergilenmesi”de yine zafer havasında ele alındı. Tarihin belki de en olaysız, en temiz, en huzurlu ve yalnız futbolun öne çıktığı turnuvası unvanının elde edilmesinde içkiye izin verilmeyişinin etkisi birinci sırada.

Katarlılar içki yasağına karşı dünyanın tüm coğrafyalarından gelen insanlara iyi bir misafirperverlik sergilemeyi de ihmal etmemişler. Stat çıkışlarındaki çok ve çeşitli ikramlar da yine başka organizasyonlarda görülemeyecek cinsten. Elbette tek stadın fazlasıyla yettiği Katar’ın yetkilileri öteki statları da sökerek başta Tunus, pek çok Müslüman ülkeye gönderiyor. Katarlılar ikramların yanı sıra İslâm’ı anlatmak için de yoğun çaba harcadılar. Seçkin vaizler, camilerde, stat çevresindeki bürolarda, kültür merkezlerinde ülkeye gelen gayrimüslimlere dini anlattı, hazırlanan broşürleri, kitapçıkları takdim etti. Her taraftaki afişlerde ayetler ve hadislere yer verilerek genellikle tebliğin ruhuna uygun etkili komşuluk, güzel ahlak, saygı, sevgi, şiddet karşıtlığı gibi konulara yer verildi. Pek çok yönüyle siyasi turnuva hâlini alan organizasyonda Katarlılar İsrail’le normalleşme sürecine karşı ciddi bir tavır takınarak açılıştaki Mescid-i Aksa, Filistin’e destek verirken bilet satış sitesinden İsrail ismini Filistin ile değiştirdi.

Kış aylarında düzenlenmesinin de etkisiyle olacak gerek gruplarda gerek elemelerde ve finalde



**Katar, kendince İslâmî ilkelerini hayata geçirmekte, tüm dünyayı karşısına alacak kadar kararlı davrandı. Entegrizmden, uzlaşmacılıktan, uyumdan, sentezden, “çağın şartları” gibi argümanlardan uzakta belirlediği ilkeleri tavizsiz uygulayarak bu konuda öncülük etti. Sol-liberal ve Kemalist kesim en çok da Katar’ın bu kararlılığına tepki gösterdi.**

futbolun güzelliğinin öne çıktığı, mücadeleci bir turnuva izledik. Romantik kültürlük etkisinin yanında futbolun ve taraftarlığın neticesi Schmittçi dost-düşman kavgasına, Ronaldo mu, Messi mi? gibi mücadele gerekçeleri turnuvaya damga vurdu. Ronaldo’nun gözyaşları Cumhurbaşkanı Erdoğan’ı da etkilemiş olacak ki, kendisi, onun Filistin davasına verdiği destek nedeniyle önünün kesildiğini, kasten oynatılmadığını söyledi!

Şampiyonluk geldiği için evrensel kahraman ve kült arayışı Messi’yi öne çıkardı. Maradona-Messi mukayesesi ve devamlılığı, Arjantin’in kupaya hasret kalması, aranan kahramanın bulunması... hele Katar Şeyhi Temmim’in Messi’ye kupa öncesi “bist” giydirmesi, kupanın Katar’ın millî kıyafetiyle havaya kaldırılması organizasyonu öne çıkardı. Fakat tüm gayretlere rağmen Messi’den Maradona gibi antikapitalist bir kahraman icat ve imal girişimleri, hele statü, kibir bilmeyen şahsiyet üretmeleri mümkün olmadı. Dikişsiz, ısıtılarak yapııştırılan tek parça havası veren, kullanılmadığında şarja takılması gereken, sensörlerinden 500 veri alınabilen, isabetli, dengeli, hakem kararlarına yardımcı “teknolojik top”un ilk kez kullanıldığı turnuva kendine özgü adaletiyle de konuşuldu. Messi’nin kupayı, Mbappe’nin gol krallığını alması yeşil sahaların adaleti olarak değerlendirildi. Ezilmişlerin, geri kalmışların, yenilmişlerin adaleti ancak kendi arasında ve futbol gibi mecralarda vuku buluyor zira.

#### **MAZLUMUN SİLAHI FUTBOL**

Üstün Batı medeniyeti karşısında varlık gösterebilen herkesin takdir topladığı bir dünyada yaşıyoruz. Bilimde, sanatta, iktisadi sahada varoluş sergileyemeyen tüm madunlar, kapitalist merkez dışındakiler kendilerini harici sahada

göstermeye çalışır; futbol bunların başında yer alıyor. Müslümanların muhteşem çelişkileri arasına girer elbette; hem yeşil sahaların, stadyumların toplumları ve kitleleri kontrol etmek, aptallaştırmak için kullanıldığı yargıları hem bu sahada özellikle uluslararası mücadeleleri bir “fetih ve cihat” ruhuyla takip etmek!

Türkiye’de değil yalnızca dünyada da Müslüman ülkelerin ötesinde tüm ezilmiş, geri kalmış Asya, Afrika, Güney Amerika ülkelerinin Avrupa ile oynadıkları maçlar kolonyal dünyadaki “kurtuluş savaşları” ile bir tutulup anlamlandırılarak izlenir. Hatta gâvur emperyalist, kalbî buğza maruz bırakılarak, madun dualarıyla, sloganlarla, can-ı gönülden desteklenir. Bu toptan destek, İttihâd-ı İslâm ve üçüncü dünyacı birlikteliği Katar dünya kupasında da vuku buldu. Arjantin’i sadece Suudilerin yenmesi, Almanya, İspanya, Portekiz gibi devlerin yenilmesi, elbette Fas’ın yarı finale kadar çıkışı müthiş destek gördü. Enteresan olan kapitalist merkezdeki Japonya’nın bile grup aşamasını geçişinin desteklenişi onların hâlâ klasik Batı medeniyeti havzasında görülmeysi, futbol tekelinin dışında bulunuşuyla ilgili.

Batı medeniyetinin, Avrupa’nın tüm üstünlük ve emperyalizmine, küresel kültürü elinde tutmasına bir de futboldaki başarılarının eklenişi, ikinci ve üçüncü dünyacı öykünmeciliği katıyor. Fas’ın, Suudi Arabistan’ın, hatta Japonların, aslında yapabilseler dinî mensubiyetine bakılmaksızın tüm Afrika ve Güney Amerika ülkelerinin başarısı aynı zamanda emperyalizmin yenilgisi, Avrupa’nın geride bırakılması, İspanyol, Portekiz, İngiltere, Alman, Fransız, Belçika sömürgeciliklerinden intikam alınması şeklinde anlamlandırılıyor. Özellikle her golden sonra secdeye kapanan Faslılar, İslâm’ın remzi olarak tüm Müslümanları ekran başında “ümme” kıl-

dı. Müslümanlar bekledikleri özgüveni, küfür(!) karşısında galibiyet almanın keyfini, onurunu yeniden hatırladı. Bu kısa devreli özgüven yüklemesi maalesef siyasal alana taşınmadan bu kültürel sahada yükselip nihayete eriyor.

Katar'daki dünya kupası pek çok açıdan biz Müslümanlar için ciddi sonuçlar doğurdu, bariz göstergeler içerdi. Seküler, laik, sol-liberal kesimlerin serinlemek için klimaların çalışmasını karbon salınımına, eşcinsel haklarını özgürlüklere, cinsiyetçi ithamlarını siyasi tasfiyeciliğe bağlayan günümüz kültür-politiği, stat ve tesislerin inşasında binlerce işçinin öldüğü yalanını, "vatansız göçmen işçilerin mezar taşları gökdenler" edebiyatını üretiyor. Artık demokrasi, insan hakları gibi kavramlar ve bunların içerikleri yerine karbon salınımı, temiz enerji, vegan gıda, suni et, eşcinsellik, aile karşıtlığı, cinsiyetçilik üzerinden ayrımcı tasfiyecilik en aktif kültür-politik işlevi görüyor. Bu çevreler bir taraftan Katar'ı dini bağnazlıkla, diğer taraftan kapitalizmle özdeşleştirip itham ediyor.

Katar'ın golf sahalarından pahalı plaj, otel, restoranlara, rezidanslara kadar "küresel kent" formunun içeriğine eşcinsellerin, iğkinin girememesindeki bilinçli tutum, laik-seküler çevreler için ürkütücü görülüyor. Bu inşaatları Avrupalı şirketlerin yapması bile bir ferahlama içermiyor, aksine dini gerekçeli uygulamaların benimsenmesi tehlikesini doğuruyor onlar için. Katar örneğinin yaygınlaşması Müslümanlar ve karşıtları için ciddi tehdit/teklif manasına da geliyor.

### **İSLÂM RUHU'NU SÜRDÜRÜLEBİLİR KILACAK METODOLOJİ İHTİYACI**

Müslümanların dünya sistemiyle hesaplaşma azmi içerdiklerini, o ruhu taşıdıklarını net biçimde gördük. Mesele bunun hangi araçlarla, hangi öncülerle gerçekleşeceğinde.

Faşlı futbolcular her secdeye gittiklerinde onlarla beraber tüm Müslümanlar da esasında cari sisteme bir isyan ruhu geliştirdiler. Fakat bu bilincin iradeye evrilmesi için siyasal alanın devreye girmesi, devletlerin ve idarecilerin öncülük etmesi gerekir.

Zaferler, başarılar, saman alevi gibi yükselen çıkışlar bir çığıra dönüşemiyor, İslâm âleminin

temel sorununu da bu sürdürülebilirliği sağlayacak güzidelerin, devlet adamlarının siyasi girişimde bulunmaması teşkil ediyor. Özellikle siyasal alanda bir hesaplaşma azmi İslâm âleminde uç vermediği için dünya sistemi işleyişini rahatça sürdürebiliyor.

Futboldaki bu başarılar madunun, birlik olmak isteyen Müslümanın özgüvenini okşarken siyasi yetersizliğini gözler önüne serdiği için -şuur ittihaz ettirse de- tersinden özgüven kaybına yol açıyor. İş yine gelip modernleşme ve İslâm ilişkisine dayanıyor. Müslümanların moderniteyi anlama, belli konularda uyarılma ve entegre çabaları ile karşı çıkılan konular açıkçası pragmatist tarzda ilerliyor.

Moderniteyi, kapitalist dünya sisteminin tüm araçlarını toptan ret veya kabul Müslüman zihin için neredeyse imkânsız. Belli konuların konjonktürel reddi ya da kabulü ihtiyacı giderme ya da pratik tercih meşrulaştırılmasının ötesinde İslâmî olanın hep örtülmesi, sindirilmesi sonucunu doğuruyor. Bu açıdan futbol, statları doldurmayı geçmişte olduğu gibi fihi manada malayani üzerinden kerih görmek, sistemin bir oyunu şeklinde değerlendirmek şimdilerde ise öteki karşısında zafer kazanma havası oluşturmak metodolojik sorunlarımızın katlanarak sürdüğünün ispatı. Bu çelişki, tutarlılık kaybı, pragmatizm ötesinde bir usül sahiplenememizle ilgili.

Kendiliğimizi futboldaki başarıyla gösterme, yöntemin sorununun ötesinde git gide ana mecradan koptuğumuzun da işareti. Aslı sahalarda, iktisatta, devlet yönetiminde, hukuk ve eğitim teşkilinde söz sahibi olamayan İslâm ruhunun, kamusal görünürlükten ibaret futbol başarısıyla ve temsiliyle yetinilmesi gelecek inşası için kaygı verici.

Dünya kupasındaki bu mücadelenin, öteki diye kodlanmış Batı karşıtı tutumun inşacı bir süreci başlatması için entelektüellerin, siyasilerin, öncü vasfı kazanabilecek tüm güçlerin aktif hâle gelmesi gerekir. Fas'ın başarısı, Katar'ın organizasyonu Müslümanları İslâm âleminde belirgin bir birlik ruhuna sevk etti. Bu bütünleşmenin siyasal alandaki organizasyonları/ tezahürleri için her zamankinden çok çaba gösterilmesi gerekir.

# BİR OYUN OLARAK FUTBOL ÜZERİNE

— MEHMET FURKAN ÖREN —



Oyun çağı kavramı daha çok insanın çocukluğu ile ilişkilendirilse de hayat, özü itibarıyla geçici bir tiyatro sahnesidir. Dünya hayatı bağlamında oyun kavramına göndermede bulunan Kur'ân, hayatı oyunla ilişkilendirmekte ve oyunu daha çok menfi bir bağlamda ele almaktadır. Dünya hayatı ile oyunu birlikte kullanan ayetlerin belirgin vurgusu, yaşamın bir oyun ve eğlenceden ibaret olduğudur.

Kur'ân'da oyun bağlamındaki tartışmalar dünyanın geçiciliği, gerçek olmayışı, sahteliği ve avuntudan ibret yönlerine vurgu yaparken aynı zamanda insanların merkezini oluşturduğu yaşamın gerçek anlamıyla teatral bir sahne olduğuna da işaret etmektedir. Modern zamanlarla birlikte yeryüzünde mutlak hâkimiyetini ilan eden insanoğlunun dinamik yapısı, değişik roller ve formlara bürünme kabiliyeti dikkate alındığında toplumsal yapı içerisinde sergilenen bu teatral "gerçeklik" daha anlaşılır olmaktadır.

İnsanlardan oluşan toplumun olduğu her yerde bir şekilde tiyatro, sahne ve sahnede sergile-

nen roller vardır. Goffman'ın yerinde tespitiyle toplumsal zemini oluşturan sahnenin içerisinde manevra yapan birey, tiyatro oyuncusunun bilinciyle hareket eder ve etrafının gözlerle/seyirciyle çevirili olduğunu bilerek manevra yapar. Bu çerçeveyi bir adım öteye taşıyıp "karakter diye bir şey yoktur, sadece karakterin bir özne olarak şekillenmesini sağlayan gözler vardır" demek bile mümkündür. Karakter pekâlâ bireyin oyundaki rolü diye okunabilir. "Ben kendim olarak yokum, sadece ötekinin somutlaşmış fantezisiyim" diyen Slavoj Zizek haklı olarak benliği inşa eden öteki gözlerle işaret etmektedir.

Karakterler, benlikler, kişilikler ve kendiliğin sunulma biçimleri sahip olunan sosyal bağlamla ilgilidir. Kişilik bir oyun biçimidir ve gayet toplumsaldır. Bir yerde toplum varsa orada izleyen gözler, vitrinler ve gösteriler de vardır. Bu açıdan her insanın iki yüzü olduğunu söylemek mümkündür. *Birincisi* insanın kendisiyle kaldığı andaki hâlleri, *ikincisi* ise toplum içine çıktığında vitrin boyutları olan teatral içerikler kazanan tavırlarıdır. Birincisi özel alana bakar-

**Kur'an'da oyun bağlamındaki tartışmalar dünyanın geçiciliği, gerçek olmayışı, sahteliği ve avuntudan ibret yönlerine vurgu yaparken aynı zamanda insanların merkezini oluşturduğu yaşamın gerçek anlamıyla teatral bir sahne olduğuna da işaret etmektedir.**

ken, ikincisi kamusal alanın yüzüdür. İnsan özel alanda daha öznedir. Oysa kamusal alanda kişiyi belirleyen kendisi değil, izleyicilerdir. Sabah evden çıkmadan önce giyilen elbiseler, yapılan süslemeler kamusal alanda vitrine edilme biçiminin bir göstergesidir. Burada saç şekli, giyim tarzı gibi görünüşler benliğin vitrine dönük yanına işaret eder. Kamusal gösterinin içerisine sadece görsellik girmez aynı zamanda tutum ve davranışlar da sahnede oyun olarak sergilenir. Bunun iyi bir örneği garsonlardır. Bir garsonun mutfaktaki davranışları başkadır, oysa müşteri alanına girdiği andan itibaren davranış başka bir hâle bürünür. Çünkü müşteri alanında izleyiciler vardır ve oyuncu izleyicileri dikkate almak zorundadır.

Birey kitlenin içerisinde kendisine bir sınır çizer ve o sınırın belirginliği kitle ile mümkünlik kazanır. Kitle bireye bir rol biçer, birey kendisini o role göre konumlandırır, o rolü kendinden bir parçaymış gibi ele alır ve kendisiyle aynılaştırır. Toplumsal alan da gündelik hayat bir futbol sahası gibidir. Bir farkla ki bu sahada herkes oyuncu ve aynı zamanda izleyicidir. Oyunu kurallarına göre oynayanlar belli bir kişilik ve karakterle vasıflanabilirler.

Burada vurgulanması gereken husus toplumsal alandaki oyunun biçimi ile oyunun içindeki oyunun kurgulanma biçiminin paralel olmasıdır. Daha açık bir ifadeyle hayat bir oyunsadır. Eğer, hayatta oynanan her oyun da hayattandır. Oyunların gerçekliği de en az hayatın gerçekliği kadar sahici ve yaşamdandır. Oyun denilen şey, hayatın simülatif bir formudur ve toplumsal işleyişlerin sergilendiği bir platformdur. Diğer bir ifadeyle insanlar zaten bir oyun alanı olan gündelik yaşantılarını kimi zaman oyunlaştırarak yansıtırlar. Eğer toplumsal norm ve kurallar,

sosyal ilişkiler şiddete dair bir çerçeve sunuyorsa o zaman o toplumların ürettikleri oyunlar da şiddet içeriklidir. Bu açıdan dönemlerin sosyal yaşamları, ilişki biçimleri ile rağbet gören oyunları aynı içeriklere sahiptirler. Karakter ve kişilikler de sosyal yaşam ve oyun biçimleriyle paralel olurlar.

### **FİZİKSEL GÜÇ GÖSTERİSİNDEN SİMGESEL GÜÇ GÖSTERİSİNE**

İnsanlar tarih boyunca çeşitli eğlence biçimlerini üretmişlerdir. Bu eğlence biçimleri dönemlerin sosyal bağlamları ile paralel gelişmiştir. Bir dönemin şiddet karakterli toplumsal yapısı şiddet içerikli oyunlar üretirken, simgesel içerikli şiddet içeren yapısı ise simgesel oyunlara tahvil edilmektedir. Örneğin işlevsel boyutları yönüyle futbola benzeyen gladyatörlük bir dönem popüler bir oyundu. Roma dönemlerinden kalma devasa arenalar gladyatörlüğün etki alanının somut bir göstergesidir. Gladyatörlük yüzlerce alt okula, küçük birime ve nihayet devasa boyutlarda yer alan arenalara kadar giden bir çerçeveye sahipti. Daha çok kölelerin elitleri memnun etmek için işe koşturulduğu bu oyunlara popüleriteden dolayı zaman zaman hür olanlar, hatta imparatorlar da katılmaktaydı. Örneğin Roma imparatorlarından Commodus'un (M.Ö. 161-192) bu tür oyunlara ilgi gösterdiği ve zaman zaman dövürlere katıldığı bilinmektedir.

Ne var ki gladyatörlük veya onun başka bir versiyonu olan ve hâlen de kısmen devam eden hayvan dövüştürmek modern şartlar, toplumsal bağlamlar ve sosyal gerçeklerle uyuşmadığından modern insanın eğlence biçimleri ve oyun kurgulama şekilleri de dönüşmüş ve simgesel bir bağlama oturmuştur. Foucault'cu bir bakışla modern dönem göç gösterileri, yönetme biçimleri ve bunu oyunlaştırma şekilleri daha çok fiziksel olandan psikolojik olana doğru evrim geçirmiştir. Örneğin bir dönemler bireylerin cezalandırılması toplum içerisinde çeşitli fiziksel işkencelerle yapılır ve şiddet sahnelenerek gösterime sokulurdu. Oysa modernleşme ile birlikte fiziksel şiddete dayalı cezanın minimize ancak psikolojik tahribatın yüksek olduğu araçlar devreye sokulmuş/sokulmaktadır. Öyle ki günümüzde hangi suç işlenirse işlensin fiziksel şiddetin bir araç olarak gösterime sokulduğu alanlar kamusal infial yaratmaktadır.

Bu açıdan günümüz toplumunun güç gösterisi ve savaş tekniklerinin sembolik/psikolojik boyutları bulunmaktadır. Psikanalizin kurucusu Sigmund Freud bir yerde medeniyetin ilk defa savaşlarda mızrak fırlatmak yerine küfür eden insanlar tarafından kurulduğunu ifade eder. Elbette ki Freud bir kanon değildir, ancak insan psikolojisi ile toplumsal dönüşüm arasındaki ilişkiye vurgu yapan bu ifade toplumların kendilerini ifade etme biçiminin değişen şartlara göre evrilme sürecini özetlemektedir. Günümüz şartlarında küfretmek kötü bir davranıştır ve hukuki karşılığı da bulunmaktadır. Öyle ki “ahmak, aptal, geri zekâlı” gibi pek çok ifadenin hukuki neticesi bulunmaktadır. Öyle ise küfretmenin medeniyetle ilişkisi seviye atlama ile ilgilidir. Küfretmek bir icattır ve mızrağın tahrip gücü baz alındığında gayet medeni bir duruştur. Burada fiziksel ve öldürücü temastan kopuk sembolik bir cezalandırma durumu söz konusudur. Günümüz şartlarında alanı iyice daraltılmış olsa da küfretmek belli bir kontrol mekanizması, kendini frenleme biçimi, entelektüel çıktı ve deşarj olma şeklidir ve sembolik şiddetin belli bir aşamasıdır.

Popülerlik kazanan oyunlar için de bu durum söz konusudur. Bir dönemin sosyal gerçekliğinde fiziksel şiddete dayalı kurallar geçerli olduğu için fiziksel şiddet içerikli oyunlar tercih edilirken, günümüz toplum yapısında psikolojik etmenlerin öne çıktığı, daha rafine, şiddet içermeyen, şiddetin minimize edildiği ve sembolikleştirildiği oyun biçimleri tedavülde. Bu denklem göz önünde bulundurulduğunda günümüz toplumsal yapısının ve işleyiş mantığının somut bir şekilde ifade bulduğu oyun futboldur. Futbol bir güç gösterisidir ancak bu güç gösterisi sembolik bir alanda yürümektedir. Bu oyun sofistike bir savaş biçimidir ve modern insanın deşarj olma yöntemlerinden birisidir. Katar’da oynanan Fransa ve Fas maçını bu simgesel dönüşümün iyi bir örneği olarak okumak mümkündür. Tarihsel olarak çeşitli boyutlarıyla Fransa tarafından sömürgeleştirilmiş, baskılara maruz kalmış ve bedel ödemiş bir ülke olan Fas’ın performansı kimi açılardan sembolik bir zafer olarak kodlanarak kutlandı. Öyle ki beklenmeyen bu sembolik zaferin getirdiği sembolik yenilgi Fransız taraftarlarının/milliyet-

çilerinin Fas vatandaşlarına saldırmalarına ve nihayetinde meydana gelen olaylar neticesinde bir kişinin hayatını kaybetmesine yol açtı.

### MODERN BİR PANORAMA

Günümüz toplumsal yapısını simülasyonla açıklayan Baudrillard, modern dönemlerle birlikte gerçekle sahtenin iç içe geçen ayrılmaz boyutlarının altını çizmektedir. Bu çerçevede günümüz toplumunun oyunla karışık yapısıyla da ilgilidir. Modern toplum gerçekle sahtenin, asıl ile imitasyonun eşgüdümlü olarak işe koşturulduğu toplumdur. Günümüzde “yapay” kelimesinin sıkça kullanılmasının bu çerçevede de ilgisi bulunmaktadır. Modern toplum demek icatlar toplumu demektir ve icat sadece teknoloji ve bilimsel keşiflere göndermede bulunmaz aynı zamanda savaşın, kavganın, mücadelesinin ve hatta otantik dinsel tutumların yerine benzerlerinin de üretilmesine işaret etmektedir. Bu anlamda sofistike olan icatlardan bir tanesi de futboldur. Bu spor modernleşme sürecinin çalışma, birliktelik, senkronizasyon, bir bütün olarak davranma, bir araya gelerek belli bir makinaya dönüşmesinin sembolik biçimidir. Takım içerisinde belli öznellikler olsa da kişi yoktur takımın kendisi vardır ve zincirin herhangi bir halkasının zayıf kalması durumunda maç istenen sonucu veremez. Milimetrik işleyen bir sistem gibi duran modernleşmenin tüm öğelerinin sindiği bir zemindir.

Modernleşme zamanın milimetrik bir şekilde kullanıldığı, performans ve verimin geçerli olduğu, gençliğin, dinginliğin, güzelliğin ve yaşamın kutsandığı bir sürecin ifadesidir. Yaşlılık, hastalık, kırışıklık ve pürüzlülük modernitenin hazzetmediği süreçlerdir. Modernleşmenin yakışıklılık/güzellik ölçütleri belirgindir ve belirginliğin ölçütleri vardır. Futbol demek, gençlik, sağlık, performans, zaman, pürüzsüzlük ve dinginliğin özetidir.

### “ASLA YALNIZ YÜRÜMEYECEKSİN”

Futbol örgütlü olmayı gerektiren bir oyundur ve bu örgütlülük çeşitli semboller, amblemler, sloganlar, mekânlar, şehirler ve platformlarla kitleselleşmiştir. Statlar büyük bedellere rağmen kitlelerin girmek için yarıştığı modern mabetler gibidir. Örneğin 1905’lerde kurulan Junior

Boca takımının Bombonera stadyumunun girişine yazılan “Dinimiz Boca, Mabedimiz Bombonera, Tanrımız Maradona” şeklindeki ifade futbola dönük tutkunun boyutlarını göstermektedir. Oyun olarak kurgulansa da insanların uğruna bedel ödediği, mücadeleye giriştiği, kavgalara tuttuğu bu oyun devasa boyutlara varan ekonomik, sosyal ve siyasal etkilere sahiptir. Küreselleşme, kitle iletişim araçlarının artması futbolu her yere yerleştirmekle kalmadı, aynı zamanda dinsel bir tutkuya da dönüştürdü.

Futbolun kitlesel boyutunun devasılığı, taraftarların bu spora olan tutkusu, bu alanı oyun olmanın ötesinde farklı güç gösterilerinin, ideolojik kompartımanların ve siyasal beklentilerin uğrak yerleri hâline getirmektedir. Futbol sportif bir faaliyetin yanı sıra eleman devşirmenin, etki geliştirmeye çalışmanın, siyasi reklamların, farklı ideolojik çekişmelerin sahnelendiği bir arenadır. Nitekim 2022 dünya kupası turnuvalarına ev sahipliği yapan Katar İslâm ile ilgili önyargıları kırarak birtakım politikalar geliştirmeye çalışırken öte yandan doktrinel olarak İslâm ile bağdaşmayan bir öğretiyi benimseyen LGBT gibi grupların faaliyetleri de dikkat çekiciydi. Yine bu müsabakalarda İran’daki protestolara verilen destekler ve politik olarak rekabetçi bir görüntü çizen İran ile ABD arasındaki maçlar sporla siyasetin senkretik karakteriyle ilgili önemli sayılabilecek verilerdendir.

Neticede futbol insanın sosyalitesinin bir özettir. İnsan örgütlülüğünün iyi bir örneğidir ve din, siyaset, düşünce, ideolojilerin bu platforma yansması beklenilebilecek bir durumdur. Modernleşme süreçleri toplumsal yapıları belli standartlara göre işleyen çerçevelerle mümeyiz olmasına yol açarken en azından takım ruhu ile insan dayanışmasının oyun alanlarına soft bir şekilde yansıyan oyunların kitleselleşmesine de neden oldu.

### FUTBOLDAN SONRASI

Kimi antropologlara göre insanların doğa karşısında başarılı olmalarının en büyük etkeni sosyal bir varlık olması ve organize hareket etmesidir. Ne var ki sosyal bir varlık olarak tanımlanan ve hâlen büyük oranda tarım toplumunun kodlarıyla harekete eden insanlığın özellikle dijitalleşmeyle birlikte nasıl bir

karakteristik varlığa dönüşeceği hususunun ucu açıktır. Yaklaşık 30 yıllık kısacık tarihinde internet ve dijital platformların insan yaşamı üzerindeki etkisi muazzamdır. Bu etkilerden belirgin olanlardan birinin de bireyselleşme ve kendi içsel dünyasına kapanma olduğunu söylemek mümkündür. Dışarıdan bakıldığında küreselleşme, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması bir iletişim devrimidir ve bu durumun insanların daha kolay bir şekilde iletişime geçmeleri, kolektif, örgütlü ve organize hareket etmelerini sağlayıcı bir faktör olarak belirtmektedir. Oysa bu faktörlere rağmen günümüzde insanlar artan bir ivmeyle birbirinin sorunlarına duyarsız hâle gelmektedirler.

Modernleşmenin iki tipolojik eğlence mekânı belki de mabedi AVM’ler ve stadyumlardır. Alışverişlerin hızlı bir şekilde dijitalleştiği bir kuldarda AVM’lerin belki de çok yakın bir gelecekte işlevlerini yetireceğini söylemek mümkündür. Benzer bir sürecin stadyumlar için de yaşanacağını dile getirmek erken gibi dursa da toplumsal yapının dönüşmesiyle birlikte oyun şeklinin de dönüşeceği öngörülebilir. Kitlesel bağların bir ifadesi olan futbol sosyalitenin bir göstergesi, modern şartların ürettiği bir oyun tipidir ve büyük oranda bu karakterini de korumaktadır. Ne var ki araştırmacılar homo sapiens diye tanımlanan modern insanın yaklaşık 250 bin yıllık bir geçmişi olduğunu vurgulamaktadırlar. Bu devasa geçmişte dijitalleşmenin süresi kısa olmasına rağmen meydana getirdiği dönüşüm muazzamdır. Bu sürecin insan kimyasında ne tür dönüşümler meydana getireceği ve bunların oyunlarla nasıl gündemleşeceği meçhuldür. Antropologlar sıklıkla dönüşen şartlara bağlı olarak insanların davranış biçimlerinin değiştiğine vurgu yaparlar. Bedevi ve hadari ayrımını yapan İbn Haldun şehir şartlarının insan karakterine ve toplumsal bağlara, dayanışmaya olan menfi etkisinin altını sık sık çizmektedir. Bu açıdan teknolojinin meydana getirdiği bireyselleşme trendi dikkate alındığında insanların fiziksel olarak kitlesel hareket kabiliyetinin zayıfladığı, sosyal kabiliyetlerinin azaldığı dönemlerin geleceğini öngörmek mümkündür. Ağ merkezli örgütlenmelerin yaygınlaştığı ve her şeyin simgesel bir hâl aldığı bu süreçte meşin yuvarlağın gücünü koruyup korumayacağını da zaman gösterecektir.

# BİR “PAGAN AYİNİ” OLARAK FUTBOL

— KAMİL ERGENÇ —

Yaklaşık yirmi yıl önce yine bir dünya kupası “heyecanı” yaşanırken *Umran* dergisi “Din Dışı Kutsallıklar ve Futbol Paganizmi” başlıklı bir dosya ile çıkmıştı okurlarının karşısına.<sup>1</sup> O zamanlar üniversite üçüncü sınıf öğrencisiydim ve futbolun büyüünün henüz yeteri kadar farkında değildim. Türkiye’nin dünya üçüncüsü olduğu bu şampiyonada tabiri caizse yer yerinden oynamıştı ülke genelinde. Ben de herkes gibi bu heyecana ortak olmuştum... Lise yıllarında sahici bir Beşiktaş taraftarıydım. Bütün topçularının adlarını ve mevkilerini bilir, bütün maçlarını izlemeye gayret ederdim. Metin-Ali-Feyyaz üçlüsü, Takoz Recep, Şifo Memet, Rıza Çalmbay, müstesna sol ayak Sergen sohbetlerimizin başkahramanlarıydı.

Diğer takım taraftarlarının fanatikliğe varan söylem-eylemlerini anlayışla karşılar (çünkü biz de öyleydik), işin doğasının böyle olduğuna inanırdık o yıllarda. Argo hem futbolcu hem de taraftar için çok normaldi, hatta olmazsa olmazdı! Aynı takımı tutanlar, daha önce birbirlerini hiç görmemiş olsalar da bir vesileyle (örneğin stadyumda ya da kahvehanede maç izlemek için) bir araya geldiklerinde kırk yıllık arkadaşmış gibi davranırlardı. Bunu da normal karşıladık. Rakip takım oyuncularına ve taraftarlarına hakaret etmek, onları düşman gibi görmek racon gereği idi. Uymayanları kınar, cemaate (pardon takıma) sadakatinden şüphe ederdik. En galiz küfürleri savuranlar en samimi taraftar olarak nam yapardı. Tuttuğumuz takımı inciten yorumlarla karşılaştığımızda gücümüz yetiyorsa

elimizle, olmadı dilimizle, o da olmadı kalbimizle tepki verirdik/buğz ederdik. Futbol hayatın akışına etki eden bir boyuta sahipti bizim için. Özellikle derbi maçlarda “hayat durur”, “nefesler tutulur” vakitler bu maçlara göre ayarlanır, randevular ona göre verilirdi. Maçın ardından ise kazanan takımın naralar atarak, böğürerek, klakson sesleriyle şehri inletmeleri sıradan bir şey gibi algılanırdı.

## DİN DIŞI KUTSALLIK BAĞLAMINDA FUTBOL

*Umran* dergisinin futbolu teşrih masasına yatan sayısı tabiri caizse gözümü açtı. Öncesinde de bu oyunun kendine mahsus büyüü hakkında bir şeyler okumaya-yazmaya çalışıyordum fakat düşüncelerim yeterince olgunlaşmamıştı. Ben meseleye daha çok eğlence ve popüler kültür bağlamında bakıyor, tenkit ve çözümlerimi bu doğrultuda yapmaya çalışıyordum. Dergi ise din dışı kutsallık bağlamında, bir tür pagan eylem olarak değerlendiriyordu futbolu ve eğlenceyi. Giriş yazısında “ülkemizde bugüne kadar yapılmamış bir şeyi yapıyoruz: Tüm dünyada kitleleri büyüleyen, heyecanlandıran, zapturapt altına alarak kendisine bağlayan futbol fenomenini tüm yönleri ve boyutlarıyla anlamlandırmaya çalışıyoruz”<sup>2</sup> diyerek esaslı bir noktadan giriş yapıyordu meseleye. İki temel yaklaşımı eksene alarak yapıyordu çözümlerini *Umran*: *Birincisi* benim de anlamaya/anlamlandırmaya çalıştığım futbolun popüler kültür ve eğlence boyutu; *diğeri* ise (ki bence en önemli nokta burasıdır) “din-dışı

1 *Umran*, 2002, sayı 94.

2 *Umran*, sayı: 94, s. 1.



kutsallık” yani dinin yerini alan, yapay, geçici, sahte kutsallar, hazlar ve kaçışlar üreten yeni paganizm (putperestlik). Birinci boyut olgunun görünen kısmı, ikincisi ise gözlerden ırak tutulan ve fakat asıl nokta olarak konuşulması/çözümlemesi gereken boyut. Bu yazıyı kaleme almaya hazırlanırken sözünü ettiğim sayıyı arşivimden çıkardım ve tekrar okudum. O yıllarda altını çizdiğim, yanına not düştüğüm yerleri tekrar gözden geçirdim. O vakitler fark edemediğim ama şimdi dikkatimi çeken yerlerin altını çizerek yanlarına, bugünkü müktesebatımın elverdiği ölçüde notlar yazdım. Demem o ki bu yazı yirmi yıl önce Türkiye gündemine armağan edilen ve İslâmcı entelektüel havzada bir ilk olma özelliği taşıyan “futbol paganizmi” başlıklı dosyadan ilham alarak yazılmıştır.

Şimdiye kadar gerçekleştirilenler içinde politik-ideolojik yanı en görünür olan bir dünya kupasını geride bıraktık. Halkı Müslüman bir ülkenin ev sahibi olmasının payı büyüktü bu politik-ideolojik görünürlükte. Pusuda bekle(til/y) en oryantalist literatürden argümanlar devşirildi hemen. Barbar, ilkel, primitif, arkaik toplumlar/kültürler böylesine büyük bir organizasyonun ev sahibi olamaz/olmamalı dendi zımnen.

Savaş, kan, gözyaşı ile özdeşleşen Ortadoğu’nun dünya çapında bir organizasyonla anılması belli ki rahatsız etmişti birilerini! Fahşa ve münker özgürlüğü talep edenlerin talepleri karşılanmayınca tepki daha da sistematik ve sert oldu. İskandinavya, Almanya, İngiltere aynı saatlere amatör küme maçları koyarak boykot etti maçları. Aylar öncesinden başlayan bir boykot çağrısı zaten vardı. Bazı spor barları maçları yayınlamamayı tercih etti.<sup>3</sup>

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yeni sömürgeciliğin en kullanışlı aparatı olan demokrasi ve insan hakları üzerinden şedit bir kampanya yürütüldü. Söz konusu Ortadoğu olduğunda kampanyanın katılımcıları da ziyadesiyle fazla oluyordu. Doğu-Batı ikili karşıtlığından beslenenler için elverişli bir ortam zuhur etmişti. Doğulu/Müslüman toplumları rüş sahibi ol(a) mamış insanaltı yaratıklar gibi değerlendirilen Avrupamerkezci perspektifin buyurgan, üsttenci, kibirli bir dili hemen fark ediliyordu. Tam karşısında ise bu dilin ters simetrisi İŞİD/DAİŞ vardı ve onlarda rahatsızdı Katar’ın ev sahipliğinden. İslâm’a karşı savaştaki rolü yeni

3 <https://t24.com.tr/k24/yazi/yan-gozle-katar-2022,4002>



**Şimdiye kadar gerçekleştirilenler içinde politik-ideolojik yanı en görünür olan bir dünya kupasını geride bıraktık. Halkı Müslüman bir ülkenin ev sahibi olmasının payı büyüktü bu politik-ideolojik görünürlükte. Pusuda bekle(til/y)en oryantalist literatürden argümanlar devşirildi hemen...**

olmayan “tağuti” bir emirlik olarak nitelendiriliyordu Katar.<sup>4</sup> “Pislik kupası”na ev sahipliği yapması, “Yahudi ve Hıristiyanlarla iş tutması” Katarlı yöneticilerin “mürtet”liğinin delili sayılıyordu. Anlaşılan bu kupa kimseyi memnun edemedi. FIFA’nın rüşvet karşılığında ev sahipliği için Katar’ı seçtiği iddiaları da cabası... Paranın satın alamayacağı şey yoktur klişesi bu vesileyle bir kez daha aşikâr oldu. Ev sahibi ülkenin organizasyondan yüzünün akıyla çıkması için yaptığı harcamalar da dudak uçuklatan cinstendi. Farklı aktarımlar olsa da yaklaşık 300 milyar dolarlık bir harcamadan bahsediliyordu. Türkiye’nin gayrı safi milli hasılasının neredeyse üçte biri.

Bunun yanında dünya kupası hazırlıkları sürecinde inşaatlarda çalışırken ölen binlerce işçi var ki, futbolun büyüğü yanı bu büyük trajediyi görünmez kıldı. Bu işçilerin “unutulmuş takım” olarak adlandırılması, belki de kupanın en acı yanıydı.<sup>5</sup> Nüfusunun çoğu göçmenlerden oluşan Katar’da, diğer Körfez krallıklarında da olduğu üzere, vekâlet sistemi (boyunduruk altına alma, bir tür kölelik) hâlâ işlevsel. Babamdan biliyorum. Suudi Arabistan’da çalıştığı yıllarda (yanılmıyorsam 1996’ydı) Suudlu biri kendisine kefil olmuş ve karşılığında pasaportuna el koymuştu. Kefil izin vermeden ülkeden ayrılması, hatta ülke içinde seyahat etmesi bile mümkün değildi. Kefil âdeta sahibi gibi davranıyordu. Muhtemeldir ki ölen işçiler de bu kefalet sisteminin mağdurlarıydı.

#### **ANTIEMPERYALİST DİLİN ÖNE ÇIKMASI**

Bu kupanın dikkat çeken bir diğer yanı da antiemperyalist/antikolonyalist bir dilin-söylemin öne çıkması oldu hiç şüphesiz. Bu dilin niteliği ayrı bir tartışmanın konusudur elbette.

4 <https://www.gazeteduvar.com.tr/islam-devleti-dunya-kupasina-karsi-makale-1591603>

5 <https://t24.com.tr/k24/yazi/yan-gozle-katar-2022,4002>

Lakin Fas özelinde belirginleşen bu tutum İslâm dünyası toplumlarının birikmiş öfkesinin futbol aracılığıyla dışavurumu olarak görüldü. Afrika kıtasından yarı finale kadar yükselen ilk takım olan Fas, sanki futbol oynamadı da Fransa özelinde tüm sömürgecilere “meydan okuyan” bir duruş sergiledi. Batı’ya karşı birikmiş Müslüman öfkesinin futbol aracılığıyla dışavurumunu antiemperyalist/antikolonyalist bilince referans vererek okumanın naifliğine dikkat çeken Halil Berktaş, İspanya iç savaşında(1936-1939) faşist General Franko’nun safında İspanyol avına çıkan, faşizme-sömürgeciliğe hizmet eden Faslılara dikkat çekti ve ekledi “mazlum ve mağdur diye sempati duyduklarımızın geçmiş bazı kötülük ve çirkinliklerini (ya da bugünkü deformasyonlarını veya reel hibritliklerini, kültürel melezleşmelerini) itinayla silip temizlemeyi, pek doğru ve gerçekçi bulmuyorum.”<sup>6</sup>

Evet, mazlum ve mağdur diye sempati duyduklarımızın çirkinlik ve kötülüklerini görmezden gelmeyelim. Futbol gibi etkili bir “uyuşturucu”dan sömürgecilik karşıtı bir dilin-söylemin zuhur edemeyeceğini de bilelim eyvallah. Bunun yanında emperyalizmi-sömürgeciliği de hafife almayalım. Bu olguların şekil değiştirerek hâlâ yürürlükte olduğunu, Berktaş’ın ilgili yazısında belirttiği gibi 1875-1914 ile sınırlı kalmadığını da unutmayalım. II. Dünya Savaşı sonrasında neo-kolonyalizmin nasıl bir Afrika icat ettiğini görmezden gelmeyelim. Dahası “birikmiş öfkeyi” yabana atmayalım. Bu öfkenin neden ve nasıl biriktiğini anlamaya çalışalım. Umulur ki bu öfke sömürülmeye elverişli olmayı ortadan kaldıran müteyakkız bir bilincin motivasyonu olsun. Kör ve nihilistçe bir şiddetin değil!

6 <https://serbestiyet.com/gunun-yazilari/fas-fransa-maci-1-emperyalizm-ve-anti-emperyalizm-113617>

## FUTBOL SADECE FUTBOL DEĞİLDİR

İrlandalı edebiyatçı Georger Bernard Show Britanya için “futbolun ve eğlencenin baş tacı edildiği bir ülkede başbakan olmaktansa köpek olmayı tercih ederim” der. Futbolun şiddet yüklü, düşüncesizleştirilen, depolitize eden doğası bilinmeden bu sözün kıymeti takdir edilemez. Dünya ölçeğinde milyarlarca insanı etkisi altına alan başka bir spor dalı yok... İçerdiği şiddet, argo, pornografi, kitleleri uyuşturma kapasitesi ve kabiliyeti bakımından futbol spor dalları içerisinde en ayrıcalıklı yere sahip. Henüz daha ilkokul çağlarındayken erkek çocukların tek eğlencesi olarak öne çıkan bu sporun kendine mahsus bir dili-söylemi olduğunu, hatta önerdiği ilişki biçimleri itibariyle özel bir konumu muhafaza ettiği söylenebilir. İsim yapmış-markalaşmış-devleşmiş futbol kulüplerinin durumları daha dikkat çekicidir. Kendilerine özel sahaları, renkleri, marşları, sloganları, ritüelleri, alışveriş merkezleri, üniversiteleri, kimlik kartları, TV-radyo kanalları, yazar-çizerleriyle bu kulüplerin, sosyolojik anlamda, “sentetik bir cemaat” oldukları iddia edilebilir. Tek ortak paydaları aynı takımın taraftarı olmak olan yüz binlerce insan amaç birliği yapabilmekte, takımları için büyük fedakârlıkları göze alabilmekte (bu bağlamda en dikkat çeken slogan herhâlde “Ölmeye ölmeye geldik!” olsa gerek), rakip takımlara karşı katı-acımasız-saldırgan olabilmekte, aynı ritüelleri-sloganları nerede olurlarsa olsunlar paylaşabilmekte, aynı şarkıyı söyleyebilmekte, birlikte ağlayıp gülebilmekte. Hâsılı kelimeler bir cemaatin yapması gereken her şeyi oldukça sistematik ve profesyonelce yapabilmekte. Bu nedenle futbolu sadece spor olarak değerlendirmek doğru olmasa gerek.

Meselenin bir de ticari-popüler boyutu var ki orası futbolu çocuklar-gençler-aileler nezdinde oldukça cazip kılıyor. Büyük paralar kazanma-şöhret olma arzusu daha ilkokul çağından itibaren futbol okullarına ilgiyi arttırıyor. Öyle ki ünlü futbol kulüplerinden İnter bile Türkiye’de futbol okulu açıyor.<sup>7</sup> Meşhur futbolcuların hayat hikâyelerini anlatan kitaplar çocuklar arasında elden ele dolaşılıyor. Futbolu ticarileştiren, bu alanı âdeta bir endüstri gibi gören yaklaşım oldukça sistematik ve örgütlü bir şekilde hareket ediyor.

<sup>7</sup> <https://www.ozdiyarbakirgazetesi.com/inter-futbol-okulu-diyarbakirda/>

Futbola teveccühün arttığı toplumlarda lümpenlik, maçolok, yozluk, kabalık, çirkeflilik, berduşluk, cahillik te aynı oranda artıyor. İletişimi kaba sesler çıkarmaya-böğürmeye indirgeyen son derece pespaye bir dili var futbolun. Argoyu meşrulaştıran, şiddeti sıradanlaştıran, holi-ganlığa teşne oldukça sınırlı ve yüzeysel bir dil bu. Ayrıca anlamdan yoksun, yoruma kapalı ve pornografik... Nasıl ki pornografi her şeyi apaçık hâle getirerek (görselleştirerek) yorumu imkânsız kılıyor, gizemi yok ediyorsa, futbol da sahada, saha kenarında ve tribünde olup biten ne varsa “göz önüne” getirerek pornografik bir izlenim oluşturuyor. Gözün merkezde olduğu hayat, pagan kültürün alamet-i farikasıdır. Put, tanrının göz önüne getirilmesi arzusunun sonucudur. Putperestlik, tanrıtanımazlık değil, bilakis tanrıyı ulaşılabilir/dokunulabilir kılmaktır. Mekke müşrikleri de dâhil olmak üzere tarih boyunca pagan kültürlerin hiçbiri tanrıtanımaz değillerdi. Tabiatüstü bir gücün varlığına inanıyor ve fakat o gücün gözünün önünde olmasını istiyordu. Çünkü insan inanmaya mahkûm bir varlıktır. Âdem’den bu yana yüce İslâm öğretisi putçuluk ve türevleriyle mücadele ederken gözü değil sözü/kelamı merkezde konumlandırmaya çalıştı. “İşittik ve itaat ettik!” beyanı bu hakikatin izharıdır. “Sözü dinlerler en güzeline uyarlar.” beyanı da... İşitme anlamının-kavramının ilk adımıdır bir bakıma. Söz esastır... “Allah (c.c.) size şahdamarınızdan daha yakındır!” derken putçuluğu yerle bir ediyordu yüce Kur’ân... Pagan (putperest) kültürün “göz merkezli” hayat tasavvuru Yunan mirası üzerinden Hıristiyanlığa nüfuz etti. Görünen tanrı olarak İsa, mabetlerin duvarlarını süsledi. Bugün bile Hıristiyanlar yanlarında İsa-Meryem ikonu olmadan ibadet edemezler. Mabet onlar için bu ikonların olduğu yerdir. Kutsaldır... Evlerinde ibadet için ayrılmış “kutsal köşeleri” bu ikonlarla süslüdür. Denebilir ki Hıristiyanlık, muvahhid İsa’nın hayatı pahasına tebliğ ettiği mübarek İslâm öğretisini pagan Yunan kültürüyle mezcedip büyük bir inhirafa duçar olmuştur. Aziz ve mükerrem İslâm ise hiçbir zaman mabet dini olmadı. İkon ve ikonaların zuhuruna müsaade etmedi. Son Elçi (s.) henüz hayattayken “Hıristiyanların İsa’ya yaptıklarının kendisine yapılmaması gerektiği” hususunda ikazlarda bulundu. “Kurutulmuş et yiyen kadının oğlu” olduğu gerçeğini her vesileyle hatırlattı. Yüce Kur’ân’ın dilinden “ben

de sizin gibi bir beşerim” diyerek ikonlaştırılmasının önüne geçti. Kendisine perestiş edenleri, etmek isteyenleri uyardı...

### İZLEMEK VE ŞAHİT OLMAK FARKI

İzlemeye değil şahit olmaya çağırır yüce İslâm. Çünkü izlemek edilgin-pasif bir eylemdir. Şahitlik ise aktif öznenin eylemidir. Şehit ve şahit aynı köktendir. Şehit, inandığı hakikate hayatıyla tanıklık ettiği için bu adı alır. Modern/postmodern kültür gündelik hayatı anlamdan yoksunlaştırıp, oluşan anlam boşluğunu, futbol ve eğlence gibi etkili uyuşturucularla dolduruyor. Hayata anlam katan şey bilinçli eylemlerdir. İzleyicilik bilinci dumura uğrattığı için anlamı da iptal eder. İzleme esnasında bilinç işlevselliğini kaybeder. Çünkü müdahil değildir. Eleştiremez, değiştiremez, itiraz edemez, isyan edemez. İnsan müdahil olduğu andan itibaren kendisi olur. Zira müdahil olmak bilinçli bir tercihin sonucudur. Şahitlik bu tercihle birlikte tebellür eder. Modern/postmodern uygarlık insanların bilinçli-iradi eylem üretmesini istemiyor. Demek ki “şahitlik”ten korkuyor. Onun yerine herkesin izleyici olmasını arzu ediyor. Bunun için de teknik aygıtların, enformasyon araçlarının tüm imkânlarını kullanarak “kitlesel narkozlama” faaliyeti yürütüyor. Toplumları sürüleştiriyor. Futbol bu narkozların en etkili olanları arasında yer alıyor. Futbolun yüzeysel-pespaye diline angaje olan toplumları yönetmek, onları sevk ve idare etmek oldukça kolaydır. Bu nedenle hem yerelde hem de küre ölçeğinde yönetici elitler futbol ve eğlenceye teşne bir toplumsallığı tahkim ve terviç ediyor. İspanya’nın faşist diktatörü Franko “Bana iki yüz bin kişilik bir uyku tulumu” lazım dediğinde ortaya Madrid’in ünlü stadyumu çıktı. Salazar Portekiz’i 3F ile yönettim diyecektir: Fatima(din), fiesta (şölen) ve futbol.

Futbol, yönetime gerçek anlamda katılmayanların iktidar arzularını anlık olarak tatmin ederek, bir yönüyle duygusal boşalma yaşatarak, kitleleri arzu ettikleri iktidarın simülasyonuyla tanıştırdır etkisizleştiriyor, depolitize ediyor. Şiddet ve argo yüklü doğasıyla izleyicilere “fail olduklarını” hissettirerek büyülüyor. Yanıltıcı, sahte bir gerçeklik alanı inşa ederek muhatabını meşgul ediyor. Sevinç ve hüznü anlaşılmaz



sesler çıkararak, böğürerek, saldırarak, hâsılı kelimeler öfke ve şehvet duygularını aklın denetiminden çıkararak, yani insan olmanın gereği olan bilinç ve iradeyi devre dışı bırakarak yaşayan ilkel-primitif bir kitle kültürü oluşturuyor. Bu kültür “akılsız duygusallık” üretiyor. Gösterilerle büyülenen yığınlar söze yabancılaşıyor. Özeleştirme, diyalog ve empati kabiliyetini yitiriyor. Mekanik aygıtların diliyle, yani sembollerle/algoritmalarla konuşmaya, iletişim kurmaya çalışıyor.

Kendisini ait hissettiği futbol kulübü -ki bu kulüplerin sentetik birer cemaat olduğuna yukarıda değinmiştik- ona ihtiyacı olan sembol ve ritüelleri takdim ediyor. Kapitalist/neoliberal sistem tarafından sindirildiği, güçsüzleştirildiği, özne olma kabiliyeti elinden alındığı, iktidar alanından uzaklaştırıldığı, “kamusal alandan” dışlandığı için futbola sığınıyor. Futbol ona (sahte de olsa) “fail-özne” olma alanı açıyor. Bilinçli-iradi eylem üreterek kimlik-kişilik sahibi olmayı başaramadığı için, futbol aracılığıyla (izlemek-bağırarak-saldırmak-klakson çalmak vb) “alt düzey” eylemler üreterek varlığını anlamlı kılmaya çalışıyor.

Burjuva Protestan kültür kodlarına yaslanan modern/postmodern paradigma dinden boşalttığı alanlara futbol ve eğlence gibi “akılsız duygusallığa” hitap eden seküler kutsallar koydu. Bu kutsallar, pagan Yunan kültüründen etkilenen Hıristiyanlığın ürettiği yeni putlar olarak her geçen gün dünyayı daha fazla etkisi altına alıyor. İlk defa halkı Müslüman bir ülkenin ev sahipliğinde düzenlenen dünya kupası gösterdi ki, futbol ve eğlence putları artık Müslümanlar arasında da muteber...

# FUTBOLDAN DAHA FAZLASI: DÜNYA KUPASI KATAR 2022

— YASİN AKTAY —

Futbolun hiçbir zaman futboldan ibaret olmadığını biliyoruz. Oyun boyutuyla, ortaya konulan performansıyla kendi iç dinamiği, grameri, kuralları ve gerçekleştirimi var elbet. Neticede “iyi olan kazansın” dediğimizde bile biraz da oyunun kendisinin, oynayanlardan bağımsız olarak, kazanmasını peşinen kabul ediyoruz kalitesiyle, güzelliğiyle, performansı ile oyunun. Ne var ki futbol sadece futbol olarak kalmayınca oyun da sadece oyun olarak kalmıyor.

Futbol bütün bir şehir halkını, sonra ülke halkını oyunun içine çeken yanı sıra siyasallaşmadan kalması mümkün değil ki, bir noktadan sonra bu özelliği keşfedilerek birlik, beraberlik, bütünlük için bir vesile olarak değerlendirilmekten geri durmamıştır. 21. yüzyılda futbol her kademede, dünya gerçekleri nereye akarsa aksın, bütün unsurlarıyla paralel bir evren oluşturacak şekilde bambaşka bir âlem biçiminde yaşanıyor. Sevinçleri, hüznüleri, dostlukları, düşmanlıkları için kendi sebepleri kendi dinamikleri olan bir âlem.

Yine de bu âlemin ilk ortaya çıkış sebeplerinin siyasal olduğunu unutmamak gerekiyor. Kimi onu kitlelerini oyalamak için kullanmak istedi, kimi toplumu birleştirecek bir harç, kimi kendini başkalarından ayıracak bir kimlik sınırı olarak. Her ne için kullanıldıysa, kullananlar sahneden çekilse de futbol kaldı ve neticesinde futbolun bir oyun olarak özerk varlığı daha da kazandı. Uzun ve çetrefil bir hikâye tabii...

## 2022 DÜNYA KUPASI

Katar’da düzenlenen dünya kupası maçları dolayısıyla futbolun siyasallaşmasının farklı bir örneğini de yaşadık. Aslında dünya kupası tam da savaşlardan, çatışmalardan, birbirine yabancılaşmadan, mesafelerden mustarip dünyamıza bir barış ve tanışma vesilesi olarak düşünülmüş devasa bir organizasyon. Bu organizasyonla dünya halkları başka hiçbir vesileyle olmayacak kadar birbiriyle tanışma fırsatı buldu. Tabii birbirlerine karşı mevcut dostluklarını ve husumetlerini sergileme imkânı da yakalanıyor ama futbolun bunu centilmence gerçekleştirme yolu olarak her durumda barışa, tanışmaya, kaynaşmaya vesile olarak düşünülüyor.

Kasım ve Aralık aylarında oynanan 2022 Dünya Kupası’nın bir özelliği ilk defa bir İslâm ülkesinin ev sahipliğinde gerçekleşmesi. 2010 yılında alınan bu karar dolayısıyla Katar 12 yıldır inanılmaz bir hazırlık yaptı. Dünya kupası organizasyonu için Katar’ın şehir altyapısı bu süre içinde âdeta yeniden inşa edildi. Dünyaya mahcup olmamak, bu işi yüzünün akıyla gerçekleştirmek üzere çok titiz bir çalışma yürütüldü. Katar Emiri Şeyh Temim bin Hamed Al-Sani dünya kupasını dünyanın Katar’ı tanınması için bir fırsat şeklinde değerlendirdiklerini söyledi.

Ancak kendisini tanıtma konusunda sergilemeye çalıştığı bu büyük çabaya karşılık Katar’ı tanımaya karşı büyük bir direncin olduğu da görüldü. Muhtemelen şimdiye kadar hiçbir dünya kupası için sergilenmemiş bir eleştiriy-



le, kampanya boyutuna varmış bir saldırıyla karşı karşıya kaldı Katar. Başlarda aşırı sıcaklar, Katar'ın iklim ve coğrafya dolayısıyla kupa-ya ev sahipliği yapmasının zorluğu üzerinde yoğunlaşmıştı eleştiriler. Ardından ise bütün o bahane eleştirilerin ardındaki asıl niyet ortaya konuldu. Asıl niyet dünya kupasının bir Müslüman ülkede oynanmasının uygun olmadığı düşünülmesi. Belli ki onlara göre Müslüman ülkeler kupa yarışlarına katılabilir ama ona ev sahipliği yapamazlar.

Katar'ın dünya kupası Elçisi Halid Salman'ın bir vesileyle eşcinselliği "zihinde hasar" olarak nitelendirmesi onlara âdeta aradıkları bahaneyi vermiş gibi. Topyekûn saldırmaya başladılar. Saniyorsunuz bir futbol turnuvası değil de cinsel kimliklerin yarışacağı bir festival söz konusu. Futbol sadece futboldan ibaret değil derken genellikle siyasetle olan ilgi kastedilir ama burada LGBT faktörünün sahaya şimdiye kadar hiç de aşına olmadığımız kadar fütursuzca bir dalışı gündeme geldi.

Bu sözler üzerine Katar'ın ev sahipliği yapmasına karşı tetiklenen kampanyada ifade edilen sözler tipik oryantalist söylemler ve dünya kupasının baştan beri düşünülen, hedeflenen iddialarını boşa çıkaracak türdendi. Dünya kupası dünya halklarını birbiriyle tanıştırmaya işlevini yerine getirecekse bunu icra edileceği ülkelere belli bir hayat tarzının emperyalist bir buyurganlıkla dayatarak yapması beklenmez.

Oylandığı ülkeyi kendine göre fetheden, hatta işgal eden bir yaklaşım yerine oranın kültü-

rüne misafir olduğu bilinciyle hareket etmeli. Kendi hayat tarzını her yerde hiçbir zorlukla karşılaşmadan yaşayabileceği beklentisi bir kültürel tanışma değil kendi kültürünü başkalarına emperyalistçe dayatmaktan farksızdır. Belki birileri dünya kupasında kendi kültürleri için böyle bir fırsat görmek isteyebilir ama bu turnuvanın yazılı sözleşmesinde bulunan bir şey değil. Futbol sadece futboldan ibaret bir şey değil elbet ama her şeyin mümkün olduğu bir alan da değildir. Hem sahada oynayanları için hem de saha dışından seyredenler için çok açık, net, keskin kuralları vardır. Sahaya dışarıdan yabancı cisim atılamaz...

Dünya kupasının Katar'da, yani bir İslâm ülkesinde düzenlenmesinden dolayı futbolun buraya belli bir kültürü getirmesinden (ki elbette işin tabiatı gereği kendiliğinden bir şeyler getiriyordur zaten ama ondan önce) dünya futbol camiasının bu ülkeden bir şeyler görmeye, duymaya, öğrenmeye hazır olması gerekiyordu aslında. Aksi durumda dünya kupası tek taraflı bir kültür emperyalizminin aygıtı olarak çalışır ve bu eleştirileri yapanlar bu emperyalizmin birer ajanı konumuna yükselirler.

Katar'a giden orada Katar'ı gördü, bir İslâm ülkesini bütün kültürüyle, değerleriyle, hassasiyetleriyle görme fırsatı yakaladı. Gidip orada herkes kendini bulmadı, ötekini bulmaya açık olması gerekiyordu, değilse, futbolun dünya kupası uygulamasından umulan hiçbir fayda hâsıl olmaz.

**Futbolda kazanmak her alanda kazanmak anlamına gelmiyor elbet, belki bu kazanç gerçek ilişkilerdeki çarpıklığı yok etmez de ama iki yüzyıldır sürekli incinen bir onurun tamirinde, uyuyan bir bilincin uyanışında önemli bir etkisi olduğu çok açık.**

Futbol için Katar'a gelenler, şehrin görülebilen yerlerinde "Her iyilik bir sadakadır", "Yarım hurma bile olsa kendinizi (sadakayla) ateşten koruyun, o da yoksa güzel bir söz söyleyin", "Merhamet etmeyene merhamet edilmez" gibi hadis-i şeriflerin ince mesajlarını gördüler. Futbol sektörüne eşlik eden başka iktidar ilişkileri, savurganlık, entrikalara dair eleştirel borcu unutmadan elbette, bu kadarlık bir kültürel karşılaşmanın bile hazmedilememesi ve bunun nasıl bir soruna delalet ettiği üzerinde durulmalı.

#### **FUTBOL SADECE FUTBOLDAN İBARET DEĞİL**

Katar'ın bu vesileyi dünyaya her yönüyle ayak uydurmak yerine kendini tanıtmamanın bir fırsatı olarak değerlendirmesi de işin doğasına uygundu. Katar'daki 2022 Dünya Kupası geçmiş bütün kupalara nazaran birçok açıdan ciddi bir fark ortaya koydu. Tabii sahada oynanan oyunların dışında kupaya eşlik eden ortamlarla, tartışmalarla ve bir turnuvanın gerçekleştiği festivalin sosyal ortamıyla. Futbolun sadece futboldan ibaret olmadığını her vesileyle hatırlatan unutulmayacak anlar Katar dünya kupasının özel anları olarak hafızalara kaydedildi.

Katar'ın kupaya ev sahipliği yapmasına karşı çok önceden başlatılmış olan karalama kampanyaları kupa tarihinin yaklaştığı tarihe doğru büyük bir tırmanışa geçmişti. Aslında kupaya ev sahipliği de her zaman bir diplomasi ve karşı diplomasinin parçasıdır. Dost düşman bu olayda da safını düşmanlık ölçüsüne göre alıyor. Katar'ın coğrafi büyüklüğüyle orantısız iddiası karşısında ona karşı argüman ileri sürmek bazılarına daha kolay geldi. Hele diğer Arap ülkelerine göre İslâmî ilkelere daha tutarlı bağlılığı karşısında da onu köşeye sıkıştırarak hamleler için en ucuz yollara tevessül edildi. Ama bunların hepsini Katar'ın karşılama ve yönetme tarzı her şeyden önce Müslümanlar açısından turnuvanın en göz dolduran en değerli skorları arasında yer aldı.

Futbol turnuvalarına Batı'nın ölçüsüzce hazcı sefahatinin eşlik etmesi zorunluymuş gibi yapılmak istenen dayatmaya karşı Katar çok olgun ve tavizsiz bir duruş sergiledi. Hiçbir aşağılık kompleksine girmeksizin bunların futbola alakası olmadığını ve Katar'a gelmek isteyenlerin buradaki kurallara uymayı da göze alması gerektiği ifade edildi. Sonuçta ilk günlerde sergilenen bazı tartışmalar kısa zamanda ev sahibi ülkenin kurallarına uyulmasıyla tatlıya bağlandı. Bir daha da kimse o görüntülere şahit olmadı. LGBT şovlarının veya uluorta içki ve taşkınlık görüntülerinin eksik olması kupanın kalitesinden hiçbir şey azaltmadığı gibi bilakis bütün dikkatlerin futbola odaklanmasını daha fazla sağladı. Çok daha nezih, çok daha kaliteli bir turnuvanın gerçekleştiğine dair konsensüs düzeyinde bir izlenim oluşmuş durumda. Bu yolla aslında futbol için de farklı bir katılımın, futbolu başka şehvetlere meze kılmamanın mümkün olduğu ortaya konuldu.

Katar Dışişleri Bakanı Muhammed bin Abdul Rahman Al Thani *Washington Post*'ta yayınlanan bir mülakatında dünya kupasını izlemeye gelen çok çeşitli taraftarlar nedeniyle şimdiye kadarki en kapsamlı turnuvaya ev sahipliği yaptıklarını ama buna rağmen benzeri görülmemiş bir saldırıya maruz kaldıklarını söyledi. Bazı medya kuruluşlarının Katar'a yönelik davranışlarının olumsuz ve hayal kırıklığı yarattığını da söyleyen bakan yine de Katar için en iyi ödülün taraftarların dünya kupasından keyif alma şekli olduğunu da sözlerine ekledi.

Aslında ilk maçtan final maçının oynandığı, kupanın sahibini bulduğu aşamaya kadar ev sahipliğinde kaydedilen başarının büyüğü Katar'ın bu vesileyle kendi kültürel farkını ortaya koyma performansında yatıyor. Ülkesine gelenlere söyleyeceği bir şeyler vardı Katar'ın. Söyleyeceğini de söyledi ama sözün büyüğü, güzelliğin güzelliği yine futbolcuların, takımların ortaya koyduğu farkla ortaya çıktı.

İlk başta Katar'ın izin vermediği LGBT şovlarına karşı hareketin başını çeken Almanya'nın futbolda hiçbir performans ortaya koyamaması ve daha ilk turda elenmesi belki sadece futbolunun kalitesiyle ilgilidir ama uyandırdığı duygular bambaşka oldu. Buna karşılık turnuvada kazanan takımın oyuncularının sevinçlerini aileleriyle, anneleriyle, eşleriyle paylaşma şekilleri, aile adına muhteşem bir zaferin de ifadesi oldu.

Fas Millî Takımı'nın yıldızı Sofiane Boufal'ın, Portekiz'e karşı galibiyetten sonra sevincini basit bir Fas cellabası giyen annesiyle tüm dünyanın önünde dans ederek paylaşmasının anlamı, samimiyeti, sıcaklığı bütün dünyaya çok şeyler söyledi. Boufal'dan önce de Eşref Hakimi'nin Belçika maçından sonra annesini öptüğü görüntü dünya kupasının ilk gününde aynı şekilde gündem olmuştu.

Başta Suudi Arabistanlı ve Tunuslu oyuncuların, daha sonra Fas Millî Takımı'nın güçlü rakiplerine karşı kazandıkları her maçtan sonra kapandıkları secde giderek dünya kupası jargonunda yerini bulan önemli bir deyim üretti: Secde edenler (*Sacidun*). Kazananların, şımarıklık ve kibre kapılmak yerine şükranlarını Allah'a bu şekilde ifade etmeleri insanlık adına unutulmuş, insana en çok yakışan bir güzelliğin keşfi gibi.

Fas Millî Takımı'nın başarılarıyla birlikte yeni deyimler ve semboller de sahneye girdi. "Diru'n-Niyye" deyimini, yani "niyet edin, elinizden gelen bütün çabayı sarf edin sonra Allah'a tevekkül edin" anlamına gelen bir Mağrib deyimini. Faslıların dilinden düşmeyen bu deyim şimdi bütün yorumcuların üzerinde durduğu bir duygu ve anlam dünyasını gündeme getirdi.



Bu turnuvada öne çıkan başka bir görüntü de bütün Arap takımlarının başarılarına Filistin'i de ortak etmeleri. Filistin davası başka hiçbir vesileyle dünya gündemine bu kadar güçlü bir biçimde ifade edilmemiştir desek yeridir. Genellikle insanı kendinden geçiren, kendini kaybettiren yanıyla öne çıkan eğlencenin pekâlâ kendine döneceğini gösteren görüntüler bunlar.

Katar Emiri'nin özellikle Arap takımlarının oynadığı bütün maçlara bizzat katılması

ve o takımların bayraklarını taşıyarak verdiği desteğin futbol diplomasisi açısından apayrı sonuçları olduğu da çok konuşulacak gibi. Dünya kupasına ev sahipliği yapan ilk İslâm ülkesi konumuyla İslâm dünyasında çok özel ve farklı bir konum kazandığı da herkesin gördüğü bir gerçek.

#### **KATAR VE ŞU MAĞRİPLİ ÇOCUKLARIN YAPTIĞI**

Fas ve Fransa arasında yarı finalin ikinci maçı oynandı. Kazanan Fransa Arjantin-Hırvatistan maçının kazananı Arjantin'le 18 Aralık pazar günü, yani Katar'ın Millî Günü'nde finali oynadı. Kazananın Fas olmasını umduk tabii, böyle olduğu takdirde anlamı da duygusal ve manevi etkisi de çok büyük olacaktı. Ama kazanamadı buna rağmen yarı finale kadar yükselmiş ilk Afrika takımı olarak bu kupanın gerçek sürprizi olmayı başararak bütün Afrika, Arap ve İslâm dünyasını bir duygu ve heyecanda birleştirdi. Hakan Albayrak'ın söylediği kadar var, bütün İslâm dünyasında herkes onu Muhammed Ali'yi izler gibi izledi.

Futbolda kazanmak her alanda kazanmak anlamına gelmiyor elbet, belki bu kazanç gerçek ilişkilerdeki çarpıklığı yok etmez de ama iki

yüzyıldır sürekli incinen bir onurun tamirinde, uyuyan bir bilincin uyanışında önemli bir etkisi olduğu çok açık. Katar'da 12 yıldır hazırlığı yapılan dünya kupası organizasyonunun son iki gününe vardık. Üçüncülük için Fas ve Hırvatistan arasında oynanan maçı seyrettik, Arjantin ve Fransa arasında oynanan final maçıyla müsabakalar bitti.

Katar'da uzun zamandır herkesin gündeminde en önemli konu dünya kupası idi. Bu organizasyon için Katar'ın bütün yerleşim yerlerinin altyapısı baştan sona yenilendi, yepyeni şehirler oluştu. Dünyaya açık, küresel bir şehir olmak için gerekli bütün düzenlemeler yapılırken aynı zamanda Katar kendi inançlarını, değerlerini en iyi şekilde temsil etme misyonunu hiçbir şekilde unutmadı, ihmal etmedi. Allah'ın verdiği doğal kaynaklara dayalı büyük zenginliğin bölgedeki diğer ülkelerin insanında yaptığı etki, Katar yöneticileri veya halkında aynı şekilde görülmedi.

Katar dünyada insani yardım konusunda da en önde gelen ülkeler arasında oldu. Dünyanın her yanında mazlumların ve mağdurların arasında yer aldı. Suriye, Afganistan, Yemen, Myanmar, Sudan, Keşmir gibi ülkelerde Katar'ın sivil veya hükümet organizasyonları yetimlere, mağdurlara acil veya kalıcı yardım anlamında büyük kaynaklar tahsis ettiler, ediyorlar. Baştan beri söylüyoruz dünyanın en zengin ülkesi olmayan Türkiye insani yardım konusunda millî gelire oranla dünyanın ilk ülkesi oldu yıllarca. Bu konuda yanında onunla âdeta hayırda yarışan en önde gelen ülke yine Katar oldu.

Katar'ın önceki ve şimdiki emirleri, kendilerine bahşedilmiş millî servetleri kişisel servetleri hâline getirmeden ülkelerini en iyi temsil edecek ve geliştirecek şekilde kullanıyorlar. Bu çok net olarak görülüyor. Ülkede vatandaşların yöneticilerine yönelik razıları ve memnuniyetleri çok yüksek seviyede.

Katar dünya kupası için yapılan organizasyonların altyapı inşaatlarını ve hizmetlerini bile çok sayıda ülkeye delege ederek birçok ülkenin insanına kaynak aktardı. Bu sayede birçok ülkeyi sürece kattı. Bu ülkelerin başında elbette Türkiye geliyordu ancak Mısır'dan, Bangladeş'e,

Hindistan'dan Pakistan'a, Tunus'tan Cezayir ve Fas'a kadar birçok ülkeden insan bu organizasyonun şu veya bu noktasında yer aldı.

Birçok kişi dünya kupası için harcanan paranın büyüklüğünü israfın büyüklüğü gibi görse ve gösterse de bu harcamalar karşısında elde ülke adına ulaşılan marka değeri, etkinlik ve verimlilik yapılan harcamaların israf boyutu hakkında konuşulmasını boşa çıkarıyor. Böylece dünya kupası organizasyonu Katar tarafından olabilecek en iyi şekilde ülkenin kalitesi ve etkinliğinin geliştirilmesi doğrultusunda çok iyi bir fırsat olarak değerlendirildi. Üstelik bunu yaparken kendi kimliğini, geleneksel ve İslâmî değerlerini bir kenara atmadan, bilakis daha da yücelterek yapmış olması Katar'a ayrı bir özgünlük katıyor. Paranın herkesi aynı şekilde bozup şımartmadığını, para ve iktidar karşısında bile insanların kendi farklarını ortaya koyma konusunda bir fırsata sahip olduklarını gösteren bir örnek olmuştur Katar. Böylece dünya kupasının daha ilk turunda futbol millî takımı elense de bu organizasyondan tartışmasız en büyük kazananının Katar olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Ancak kuşkusuz bu süreçte Fas millî takımının da oynadığı rol üzerinde çokça konuşulmayı hak ediyor. Sevgili dostumuz Hakan Albayrak'ın yıllar önce yaptığı kehanet "şu mağripli çocuklar" diye başlıyordu ya. İlk bakışta Batılı hayat tarzını benimsemiş ve kimliğini unutmuş gibi görünen "şu mağripli çocuklar"ın uyanmak, uyandırmak ve tarih sahnesine geri dönmek için küçük bir işaret beklediklerini gördük tekrar. Yarı finale çıkabilmiş ilk Afrika ve Arap takımı olarak yarı finalde Fransa'ya elenmiş, üçüncülük maçında Hırvatistan'a yenilmiş olsa da yapacağını yapmış, kazanacağını kazanmıştır.

Sadece Arapların değil bütün İslâm dünyasının gönülleri arasında bir trafik oluşturarak birleşiren Fas aslında böylece İslâm dünyasının bir asırlık beklentilerinin içerdiği manyetik cazibeyi de tekrar canlandırdı. Aslında 2002 Dünya Kupası'nda üçüncülük elde eden Türkiye'ye yönelen bütün İslâm dünyasının coşkulu, gururlu ilgisinin bir tekrarıydı. Bu ilgi, Türkiye'nin başka alanlarda gösterdiği başarılarında da heyecanlı teveccühle kendini tekrarlıyor.



# DÜNYA KUPASI, FİLİSTİN DAVASI VE ARAPLARIN BİRLİĞİ

— MÜNİR ŞEFİK —



**K**atar'ın ev sahipliğini yaptığı dünya kupasının en önemli olgusu, Fas'tan Körfez'e kadar uzanan devasa Arap taraftarlardır. Bunun yanı sıra büyük bir Arap taraftarı da dünya kupası maçlarını kendi şehirlerinden, köylerinden ve televizyon veya cep telefonlarının ulaştığı her yerden takip ettiler.

Dünya kupasına katılan Arap takımlarının varlığı, özellikle de Fas takımının başarısı sürprizlerin yaşanmasına katkıda bulundu. Takımın elde ettiği başarı yeterlidir. Çünkü kupayı takip eden kitleler ve özellikle de Arap, İslâm, Afrika ve hatta üçüncü dünya ülkelerdeki kitleler üzerinde etkiler ve dersler bıraktı. Bu başarı, futbol oyunundaki yeteneklere -kendi takımları çerçevesinde- önyargılı bakan çoğu Batılı taraftarın beğenisini dahi kazandı.

## ARAP TARAFTARLARIN DURUMU

Futbol oyunu şehir ve bölge takımlarını tutmakla başlar. Rekabet aynı kıtanın ülkeleri arasında millî takımlar düzeyinde olduğu zaman taraftarlık millî bir düzeye çıkar. Bu taraftarlık her dört yılda bir dünya kupası aşamasına geçmektedir.

Arap milleti dünya kupalarında kendisini temsil eden tek bir futbol takımı üzerinden temsil

edilmekten mahrum bırakıldı. Klasik sömürgeciliğin yarattığı Arap parçalanmışlığı nedeniyle ulus devlet tesis edildi. Bu devletlerin bağımsızlıklarına kavuşmaları sonrası her devlet dünya kupasında ve kıta rekabetlerinde kendi ülkesini temsil etti. Böylelikle Arap milletinin kendisini temsil eden tek bir takımla katılmaması sebebiyle bu mahrumiyet pekişti.

Uluslararası, bölgesel ve hatta 2. Dünya Savaşı sonrası Arap Birliği'nin ifade ettiği Arap sistemi dahi Arap parçalanmışlığını ve tek bir Arap ulusu yerine Arap ülkeleri anlayışının yerleşmesini pekiştirdi. BM, Arap Birliği ve son olarak İslâm İş Birliği Konferansı üzerinden bu durum uluslararası düzlemde meşrulaştırıldı. Dünyada milletlerin ekseriyetinin birleşmesi gibi Arap milletinin güçlü şekilde birleşmesi yasaklı hâle geldi. Büyük ve diğer devletler tarafından halklarının rızasıyla iki Arap ülkesinin birleşmesi dahi yasaklandı. Söz gelimi Mısır ve Suriye birlikteliğini sabote etmek, ayrılığı desteklemek için kurulan komplolar ve baskılar gibi.

Bugüne kadar özellikle son yıllarda "tek bir Arap milleti birlik için formül bulmalı" diyen, okyanustan körfeze Arap ulusu halklarının temel Arap kimliği, birleşmeye yönelik tutumu ve birleşmeyi gerçekleştirme eğilimi hususunda birleşmiş olduğunu düşünen elitler ile Arap

milletinin varlığını inkâr eden ve hatta Araplardan veya Arapların birliğinden konuşmayı boş sloganlar olarak adlandıran elitler arasında siyasi ve fikri çekişme yaşandı. Son dönemde bu elitler sosyolojik bir vakıya iddiasıyla ortaya çıkıyorlar. Ülke kimliği pahasına dahi olsa devlet dışı veya makro kimliklerdir bunlar. İçlerinden bazıları kendilerini gizli veya aleni olarak millet ve Arap devleti konumunun üstünde bir “dünya vatandaşı” olarak adlandırmaktadır.

Katar’daki dünya kupası bu anlaşmazlıklardan uzakta gerçekleşti ve kendi ülkelerinin takımlarını desteklemek için devasa bir Arap taraftar kitlesini ağırladı. Arap katılımı yanı sıra kendi ülkelerinde on milyonlarca Arap izleyici benzeri görülmemiş bir katılım sağladı.

### BÜYÜK ARAP BİRLİKTELİĞİ

Dünya kupası statlarında ve tüm Arap ülkelerindeki bu büyük Arap birlikteliği kupayı izlemek için seferber oldu. Spontane şekilde kupa Filistin davasına tutunan Arap milletinin varlığının tanığına dönüştü. Arap takımının katıldığı her maçta Filistin yer aldı. Hiç kimsenin aklına kupada böyle bir şeyin yaşanacağı gelmezdi. Örneğin Siyonist oluşumun muhabirleri röportaj yapmaya çalıştıkları tüm Araplardan boykot gördüler ve adı İsrail olan oluşumu tanımadıkları yönündeki şoklarla karşılaştılar.

Bu, “normalleşmenin” Arapların geleceğinin damgası olduğunu çokça dillendirmelerine rağmen Siyonist oluşumun ve normalleşme olgusunun aldığı ilk şoktu. Ardından sahada Filistin bayrağının dalgalanmasıyla ikinci şok geldi. Hatta neredeyse kupanın pratik ve spontane şekilde bir Filistin kupasına dönüştüğünü söyleyecek noktaya geldik. Filistin Arap ve İslâm dünyasının merkezinde yer aldı ve uluslararası alanda destek gördü.

Bu durumun birinci boyut olarak kaydedilmesi gerekir. İkinci boyut ise kupaya katılan tüm Arap takımlarının Araplarca desteklenmesidir. Bu destek Fas takımının Portekiz’i yenecek, Ronaldo’yu ağırlatıp ilk dörde girecek kadar elde ettiği şaşırtıcı başarılarla birlikte artmaya başladı.

Maçları sahada veya ülkelerinde izleyen Arap taraftarlarını gözlemleyenler Fas millî takımının Arap milletinin takımı hâline geldiğini

görürler. Bu yaşadıklarımız doğrultusunda Fas takımı yerine ister Tunus olsun ister Cezayir, Mısır, Irak veya Körfez ülkesi takımı olsun bir başka Arap takımı da olsa aynı durum yaşanacaktı.

Herkesin kulaklarını çınlatan haykırış buydu ve bu haykırışın sözlerini sağırlar bile duydu: “İsteseler de istemeseler de Arap milleti birdir ve olan bitenin bunun dışında bir açıklaması yoktur. Taraftarların kupaya katılmak için oluşturduğu parçalanmışlık ve alt kimliklere rağmen Arap milletinin varlığına ve birleştirici Arap kimliğine dair tüm göstergeleri uzak tutarak bu olguyu açıklamaya çalışanlar boşuna uğraşıyorlar.”

### AKIL VE BİLİNÇ ÇEŞİTLİLİĞİ

Kitlelerin bu gerçeği duygusal şekilde ifade ettikleri doğru ancak hiçbir hak veya bilim ister bastırılmaktan veya baskılardan olsun ister dilediğiniz sebeplerden olsun dışı vuran sevinçle bu duyguları ortaya çıkaramaz. Duygu veya duygular insanın köklü varlığı, bilinci ve aklı almaksızın gerçekleşmez. Duygu belirli bir rasyonalitenin ve farkındalığın parçasıdır. Bu yüzden herhangi bir duygusallığı, akıldan uzakta okuyan kişi hata eder. Belirli bir olayla ilgili birçok duygusallık söz konusudur. Dünya kupasında yaşananlar hem akıl hem de bilinç çeşitliliğinin kanıtıdır.

Bu yüzden Filistin bayrağının yükseltilmesinin ifade ettiği anlam ne duygusallıktır ne de bastırılmışlık hissinden çıkıştır. Arapların birliğine dair su yüzüne çıkanlar ne duygusallıktır ne de hislerine hâkim olamamaktır. Dolayısıyla yaşananlara ilişkin doğru bir okuma yapmadan ve görüşlerimizi geliştirmeden dünya kupasından çıkmamalıyız. Birleşmiş bir Arap milletinin varlığını ve toparlayıcı Arap kimliğini inkâr politikalarına, İsrail’le normalleşme girişimlerine ve her Arap sorununun Filistin sorunundan daha az önemli olmamasına rağmen Filistin dünya kupasındaki milletlerin bayrakları arasında kendi bayrağını dayattı. Bu da güçten veya otoriteden değil, bilinç, sevgi, tutku ve rasyonellikten kaynaklanmaktadır.

Kaynak arabi21.com

**Çeviren:** Halil Çelik

# KATAR DÜNYA KUPASI SÖMÜRGEÇİ MİTLERİ YERLE BİR ETMEK ÜZERE

— LABRİ SADİKİ —



**K**atar yakında tarih yazacak\*, Katar, pazar günü, dünyanın en büyük spor müsabakasına ev sahipliği yapan en küçük ülke olarak tarihe geçecek. Önceki FIFA Dünya Kupalarından ikisine ev sahipliği yapmış olan Rusya ve Brezilya gibi büyük ülkeleri düşünerek, bu tezadı daha iyi kavrayabiliriz.

Katar'ın diplomatik envanterindeki “yumuşak güç” ve “akıllı güç” bu an için birçok kişi tarafından takdir edilse de dünya kupası, uluslararası ilişkiler merceğinden daha geniş bir bakışı hak ediyor. Edward Said ve Gayatri Spivak gibi sömürge sonrası çalışmaları olan akademisyenlerin iddia ettiği gibi, Avrupa-Amerikan hayal gücü, Doğulu ‘öteki’nin nasıl temsil edildiğini belirlerken uzun süredir neyin ‘iyi’ olduğunu dikte etmiştir.

## KÜRESEL KARŞILAŞMALARDA ÖTEKİLİK KURGULARI

Dünya kupası, bu anlatıları sıfırlama fırsatı sunuyor. Ne de olsa, dünya kupasının Katar’da gerçekleşmesinin büyüğü bir yanı var. Doha, yirmi ikinci dünya kupasına ev sahipliği yapma ihalesini kazandığından beri, hidrokarbon endüstrisinden elde ettiği geliri, ülkenin altyapısını -bilhassa yollar, ulaşım ve teknolojiyi- modernize etmek için iyi bir şekilde kullanarak, kendisini küresel gösteri için hazırlıyor.

Katarlılar giderek hevesli bilgi teknolojisi kullanıcılarına dönüştüler. Doha, bir sınır köyünden akıllı bir şehre dönüşmeye ve hızlı bir şekilde modernize edilmeye devam ediyor, aynı zamanda çeşitli gurbetçi topluluklara ev sahipliği yapıyor. Doha, ister e-yönetim, verimli banka-

cılık veya sağlık olsun, Katarlılara daha fazla dijital erişilebilirlik ve bağlantı sağlayan en son teknoloji ile donatılmıştır.

Yine de futbol sahalarının uluslararası birliğe ve sportmenlik ruhuna ilham vermesi beklenirken, futbolun en büyük karnavalı gibi küresel karşılaşmalarda ötekilik kurgularından kaçış yoktur. Bu durumda, ötekilik kurgusu, bu dünya kupasına giden yıllarda Batı'da Katar'a karşı yürütülen sistematik, amansız ve ırksal olarak önyargılı kampanyada kendini gösteriyor.

Katar'ın daha önce hiçbir ev sahibi ülkeye olmadığı kadar yergiye maruz kalması başka nasıl açıklanabilir? 1954'te aşırı hava şartlarına sahip İsviçre gibi küçük ülkeler; Los Angeles bölgesinde, ülkenin on yıllardır en kötü ırk kavgalarından bazılarında tanık olduktan sadece iki yıl sonra, 1994'te dünya kupası finaline ev sahipliği yapan ABD gibi süper güçler; Mussolini'nin faşist rejimi ve Arjantin'in acımasız askerî

Ashında, diğer Arap, Asya, Afrika, Güney ve Orta Amerika ülkeleri gibi futbol da Katar'a sömürgecilik yoluyla, Katar 1916 ile 1971 yılları arasında İngiliz himayesi altındayken geldi. British Petroleum'un (BP) öncüsü olan Anglo-Persian Oil Company (APOC), 1930'ların sonlarında petrol arama ve üretimine başladı. Bunu 1940'larda futbol izledi. Doha Stadyumu, Körfez bölgesinde çim kaplı ilk futbol sahasıydı. Lig rekabeti, bağımsızlıktan birkaç yıl önce, 1960'larda başladı.

Brezilya'nın Sao Paulo kentindeki Pele'den Jamaika'nın Kingston kentindeki Raheem Sterling'e kadar eski kolonilerin varoşlarının çoğu büyük yıldızlar çıkarmış olsa da, ironik bir şekilde sömürgecilik sonrası araştırmaların futbol hakkında söyleyecek çok az şeyi var. Birçok Arap oyuncu -Cezayir'in Rabah Madjer'inden Mısır'ın Muhammed Salah'ına kadar- Avrupa'nın zengin kulüplerine benzer yolculuklar yaptı.

**FIFA Dünya Kupası, beyaz veya sömürgeci olmayan yeni bir modernite için ortak bir alan olmalıdır. Arap, Asyalı, Afrikalı, Yerli ve Latin hoşgörüsü, insan hakları ve iyi yönetim değerlerine hitap eden ve Küresel Güney'e sıklıkla dayatılan klişelere meydan okuyan bir modernite.**

cuntası; ülke yoksulluğunu 2014 dünya kupası için seyahat eden taraftarlardan gizlemeye çalışırken, gecekondular mahallelerinde yaşayan insanların tahliye edildiği Brezilya; 2018 müsabakasını (...) düzenleyen Rusya; bu ülkelerin hiçbiri Katar gibi yergiye maruz kalmadı.

\* Dünya kupasından önce yazılmış fakat genel hatları ile dünya kupası sırasında ve sonrasında yaşanan olayları ve etkilerini öngören tespitler barındırdığı için yazının belli kısımlarının çevirisine yer verdik. (*Umran*)

Bu ülkeler, futbol onlara ait olduğu ve ait olmaya devam ediyormuş gibi gözüktüğü için ne yaparlarsa yapsınlar meşru ev sahipleri olarak görüldüler. Buna karşın Katar, bu hakkı elde ettiği anda hor görüldü ve elit bir partiye davetsiz giren bir yabancı muamelesi gördü.

Futbol dünya kupası, eski sömürgeci güçlerin kültürel taklitçiliğinin yeni biçimlerinin basit bir alıştırması olmamalı. Batı'da futbol, ırkçılığı ele almakta zorlanırken -Brezilyalı oyuncu Richarlison'a geçenlerde Paris'teki bir hazırlık maçında muz fırlatıldı- dünya kupasının Katar'da düzenlenmesi, Arap ve Müslüman toplumların farklı kültürlerini futbolun küresel deneyimini zenginleştirmek için kullanarak bu toplumlar hakkındaki önyargılı düşüncüyü dekolonize etmeye yardımcı olabilir.

#### **İSLAMOFOBİK VE İRKÇİ KARİKATÜRLER**

Mesela, dünya kupası sırasında Katar'ın alkolsüz stadyumları örnek teşkil edebilir. Bu stadyumlar, Avrupa futbol arenalarında yaygın olan alkol kaynaklı şiddet, ırkçılık ve küfürlü dil hakkında endişelenmeden daha geniş bir insan kesiminin maçlara gelmesine izin verecekler. Katar, dünyanın dört bir yanından taraftarlara



**Dünya kupasının Katar'da düzenlenmesi, Arap ve Müslüman toplumların farklı kültürlerini futbolun küresel deneyimini zenginleştirmek için kullanarak bu toplumlar hakkındaki önyargılı düşünceyi dekolonize etmeye yardımcı olabilir.**

ev sahipliği yaparken spordan keyif almanın alternatif bir yolunu sergileyebilir; Katar'ın yerel değerlerini göz ardı ederek genel bir futbol taraftarı olma deneyimini ithal etmeyen bir yol.

Katarlılar yabancılarla birlikte yaşamaya alışkın ve dünya kupası, Batı'nın -son zamanlarda Katar'ın millî takımını tasvir eden İslamofobik ve ırkçı Fransız karikatürlerinde görüldüğü gibi- "fanatik Müslüman" klişesine karşı koymak ve çok kültürlülüğe yakınlıklarını göstermek adına bir başka fırsattır.

Bu dünya kupası, Batı'da hem İslam dünyasının hem de futbolun nasıl görüldüğüne alternatif bir anlatı sunarak, sporun dilini dekolonize etmeye yardımcı olabilir. "Avrupa futbolu" beyaz değildir. "Afrika" veya "Arap" futbolu renk veya etnik köken sembolü değildir. Yine de bu etiketler, sporun anlatılma biçiminde çok sık olarak baskın etnik kökenler ve ırklar için kodlar olarak kullanılmaktadır.

Harvard Üniversitesi profesörü ve eleştirel teorisyen Homi K. Bhabha'nın deyimiyle, eskiden sömürgeleştirilmişleri farklı dünyalar ve bakış açıları arasına yerleştirerek, postkolonyalizmin bir panzehir görevi görebileceği yer burasıdır.

Arap dünyası, eserlerinde basmakalıp temsilleri ve eşit olmayan karşılaşmaları ele alan ve bölge, dünyayı kendi şartlarında ağırlamaya çalışırken ilham kaynağı olabilecek edebî dehalarla dolu. Sudanlı yazar Tayyip Salih'in 1966 tarihli *Kuzey Göç Mevsimi* adlı kitabı, Bhabha'nın vurguladığı arada kalmışlığın özünü yakalar.

Suudi Arabistanlı başarılı romancı Abdurrahman Munif özel bir terim icat etti: *al-teeh*

(kayıp, kafa karışıklığı). Beş öyküden oluşan klasik bileşik romanı *Tuz Şehirleri* (1984 yılında yayımlanan Mudun al-Milh), sömürge sonrası edebî çalışmaların en iyi örneklerinden biridir. Bu roman neo-sömürgeci (Amerikan kapitalizmi ve petrodolarlar) ve yeni-sömürgeleştirilmiş (Körfez) buluştuğunda yaşanan siyasi, ekonomik, çevresel ve kültürel yıkımın öyküsünü anlatıyor. Bu yazılar, FIFA Dünya Kupası'na ev sahipliği yapmanın ve organize etmenin Batılılaşmış hayatları teşhir etmekten çok daha fazlası için bir vesile olduğunu dokunaklı bir şekilde hatırlatıyor.

Sömürge dönemlerinde Araplar, diğer şeylerin yanı sıra, geleneksel kültürlerini koruyarak ve yerel kıyafetler giyerek sömürge karşıtı direnişi teşvik ettiler. Bugün, Japonya'dan gelen kumaştan yapılmış Arap "kandura" (bilek boyu tunik) giyorlar. Bu, bölge büyük spor etkinliklerine ev sahipliği yaparken, Katar ve Arap dünyasının yararlanabileceği bir şekilde, küresel ve yerelin birbirine karışmasını yansıtıyor.

FIFA Dünya Kupası, beyaz veya sömürgeci olmayan yeni bir modernite için ortak bir alan olmalıdır. Arap, Asyalı, Afrikalı, Yerli ve Latin hoşgörü, insan hakları ve iyi yönetim değerlerine hitap eden ve Küresel Güney'e sıklıkla dayatılan klişelere meydan okuyan bir modernite.

Katar'ın dünya kupası vesilesiyle, "güzel oyun", çok kültürlü dünyamızda sömürgeci eğilimleri ve kültürel narsisizmi yıkmaya yardımcı olabilir.

Kaynak: <https://www.aljazeera.com/opinions/2022/11/18/qatar-2022-world-cup-football-colonial>

**Çeviren:** Hayrunnisa Sağlam

# METİN ÖNAL MENGÜŞOĞLU'NDAN İRADEYE DAVET

FERHAT ÇİFTÇİ

**M**etin Önal Mengüşoğlu, yakın zaman önce *Kısa Türkiye Tarihi* üst başlıklı bir video söyleşi dizisiyle okurlarını selamladı. Altı konuşmadan oluşan bu dizi, Bursa/Yıldırım Belediyesi tarafından sosyal medya aracılığıyla kamuoyunun gündemine taşındı. Mengüşoğlu'nun bugüne dek farklı türlerde yayımlanan otuzu aşkın eseri, röportajlar, etkinlikler ve verdiği konferansların son halkasını bu videolar oluşturuyor. Mengüşoğlu için yeni olan husus, önceden katıldığı konferans, şiir programları vb. etkinliklerde kaydedilen konuşmalarının dışında bu defa tasarlanmış bir söyleşi dizisine imza atmasıdır. Nitekim belli başlıklar çerçevesinde bütünlüklü bir yapı gösteren bu konuşmaların Türkiye'de kültür, sanat, düşünce ve siyaset sahasında yeni bir mücadele ruhunun gerekliliğini deklare etmesi dikkat çekici.

Mengüşoğlu genellikle şair, yazar ve müfekkiri kimliği ile tanınır. Kitapları, söyleşileri ve konuşmaları ona dair değerlendirmelerin başlıca adresi konumunda. Fakat son yıllarda çeşitli mecalardaki konuşmalarına internet ortamında daha sık rastlanması ve bu son videoların onun düşüncelerine bir hareketlilik sağladığı söylenebilir. Öte yandan 1970'li yıllardan bu yana kültür sanat dünyası içinde olmasına rağmen geride bırakılan on-on beş yıl içinde yeni çıkan ve baskısı yenilenen kitaplarıyla daha da görünürlük kazandıktan bahsedilebilir.

Söyleşi dizisinin içeriğinde Mengüşoğlu'nun bilindik anlatımından izler, otobiyografik karşılıklar eşliğinde kayda değer hususlar var. Her ne kadar tarihi bir boyut taşısa da geçmiş ve bugün arasında kimi bağlar kuruluyor. Bir gelecek tasarımının konuşmaların asıl motivasyonunu sağladığı söylenebilir. Mengüşoğlu, bu konuşmalarında muhataplara pek çok dinleyicinin de hak vereceği üzere içtenlikli bir davet gerçekleştiriyor. Dolayısıyla Türkiye tarihinin tanıklarından biri olarak “yeni bir başlangıç için” “iradeye davet” şeklinde bir söylem söz konusu. Bu yazıda, videolarda ön plana çıkan kimi mevzulara odakla-

nılmakta ve daha çok Mengüşoğlu fikriyatının uç verdiği hususlara eleştirel bir çerçevede bakılmaya çalışılmaktadır.

## YENİ BİR BAŞLANGIÇ İÇİN

Mengüşoğlu, birinci konuşmasını “Türkiyeli kimliği” alt başlığıyla sunuyor. Bu adlandırmanın yeni olmadığı ve Türkiye’de anayasal düzeyde eşitlik arayışları ve taleplerine dair tartışmaların merkezinde olduğu bir gerçek. Bu kullanımı ileri sürecektir veya sahiplenecek farklı odakların etkisiyle hareket edilmediği açık fakat kaygıların ortaklaşacağı bir pozisyondan bahsedilebilir. Mengüşoğlu'nun zaman zaman Türkçe edebiyat kullanımına başvurması da bu tercihle ilişkili kılınabilecek bir yön taşıyor. Dolayısıyla Türkiyeli kimliğinin bu topraklarda yaşayan farklı kesimleri dışlamadan ortak bir dünya tasavvurunu imlediği söylenebilir. Nitekim konuşmasını etrafında ördüğü Türkiyeli kimliği kullanımına “bir rol model olarak” yaklaştığını beyan ediyor. Bu ve diğer videolarda Kürtler, Ermeniler ve diğer kesimlere sıklıkla göndermelerde bulunuyor.

Mengüşoğlu konuşmasının başında tercih edilemez olan memleket, etnik yapı gibi unsurların bağlayıcı kıldığı insanın sorumlulukları olduğu yönünde bir söylem tutuyor. Normalde tercih edilemez olanın imtihan dairesi dışında kaldığı, insanın tercihlerinin kendisine anlam yüklediği bir gerçeklik arayışının İslâm açısından elzem olduğuna dair yaklaşımlar var. Şüphesiz Mengüşoğlu da bir tercih durumuna yash olarak bilinçleri uyarma gayretinde fakat genel geçer bir aidiyet ve beşerî unsurların insana yüklediği kimliklerden memnun olunması gerektiği üzerinden yürüyor. Bir anne ve babadan doğmak, aile, kavim, coğrafya, iklim, köy, kasaba ehli olmak gibi belirleyenlere rıza göstermenin ardından ancak “seçimlik kimlik”e varılabileceğini vurguluyor. Bu nedenle “İnsanda çok cevher var.” söylemi bir hatırlatma, insanı potansiyelleriyle buluşturmaya dönük bir yoklama, tekrar harekete geçirici bir başlangıç

ifadesi olarak ileri sürülüyor. Yerellikten hareketle sorumluluğun olduğunun atının çizilmesi, insan olmak bakımından Amerikalının da, Avrupalının da taşıdığı vebalin ve imkânın göstereni kınıyor. Kucaklayıcı ve bütün insanlığın ortak gayesi konumunda Hz. Âdem'in mirasıyla, düşünmeye başlamakla filizlenecek vurgular taşıyor. Dolayısıyla Mengüsoğlu'nun konuşmasında hem kimliğin belirginliği hem de bunu aşacak bir ortaklık tahayyülünün aynı anda olması dikkatleri hak ediyor.

Bu konuşmada üzerinde durulacak bir diğer husus ise edebiyat için yersizlik-yurtsuzluk vasfının epeyce cezbedici olduğu bir düzlemde kültürel, coğrafi aidiyetler vurgusunun ne derece uçlar ve receğinin düşünülmesidir. Mengüsoğlu'nun beşerî kayıtlılık üzerine epeyce düşündüğü ve bunun devingenliğini yoklayacak bazı karşılıklara sahip bir anlayış ortaya koyduğu söylenebilir. Tamamen mekânla sınırlanmak olmadığı gibi düşünsel seyaliyetten ve farklı olanlarla özdeşim kurmaktan da beri değil bu yaklaşım. Yakalanan denge hâli, aynı zamanda alabildiğine kültürel bir boyutun taşıyıcısı, bütün renkleriyle Harput kırsalının tozuna toprağına bulanmış bir hamulenin ürünü kılınmak isteniyor. Mengüsoğlu müktesebatının en önemli belirleyenlerinden biri olarak yerelden hareketle evrensel bütünlüğün sağlanması açısından okumak gerekiyor bu konumlanmayı. Yine vahyin farz kıldığı düşünme ameliyesi, verili olması bakımından kültürel olanın meşruiyeti, neredeyse demokratik temayüller dışında düşünülmecek hâle getirilmiş olan bir arada yaşama bilincinin onda vahye müstenit bir planda sahiplenilmesi gibi önemli hususların onun mevzuyu ele almasında etkili olduğu görülüyor.

Mengüsoğlu'nun söz konusu minvalde dinleyicileri ve dolayısıyla kamuoyunu düşünmeye davetinin etkileyici olduğu söylenebilir. Çünkü hitabeti yorucu değil ve sahih olana yaklaştırma konusunda çözümlenmeleri, kavramlara yönelik analizleri ve ilişkili kıldığı hususlar ikna edici bir eda taşır. Herkesin kendi hikâyesinden bir şeyler bulacağı bir yaklaşımla seslenmeye çalışıyor. Kendisini İslâmcı ve muhafazakâr olarak adlandırmayan ve Müslüman vasfıyla anılmak isteyen Mengüsoğlu'nun bu ifadeleri şüphesiz çok kıymetli. Fakat Türkiyeli kimliği etrafında aktüel dünyaya ilişkin değerlendirmelerinin bir yönüyle oldukça genel kaldığı ve bu yaklaşımın yaşanan problemlerin çözümüne ilişkin beklentileri karşılayamadığını dile getirmek gerekir. Çünkü



doğru olarak addedilecek bu başlangıç noktasının ilerisinde siyasetler eliyle geniş kesimlerin ciddi bir yüzleşme yaşamaması önünde çok büyük engellerin olduğu açık. Güçlü karşı bir irade de söz konusu. Dolayısıyla ilkesel olanı siyasi sahaya tahvil etmek çeşitli riskler barındırıyor. Şüphesiz Mengüsoğlu'ndan bu konuda detaylara girmesini beklemek haksızlık olur fakat bahsedildiği üzere bu genel çerçeve kimi zaman gerçekleri konuşmada mutlakiyetçi bir etki gösteriyor.

Mengüsoğlu "Türkiyeli kimliğini" liberal ve demokratik saiklerle ileri sürmüyor, söylemini mebni kıldığı husus İslâm düşüncesi ve ortak paydadır. Özellikle çözüm süreci olarak adlandırılan yıllarda benzer yaklaşımlara epeyce rastlandı. Son yıllarda ise bundan tamamen vazgeçildiği açık. Bu nedenle ilkesel olan vahyi çerçevenin işletilmesi önünde ciddi engeller var. Türkiye, milliyetçiliğin ve İslâmcılığın iç içe geçtiği ve bunun sosyolojik bir zemine de sahip olduğu bir ülke. İslâmcılığın milliyetçiliği bastırabilecek bir koşula sahip olabilmesi hem iç hem dış faktörler çerçevesinde zorlaştı. Neticede doğru bir temsiliyet ortaya konulamadı. Çoğulcu yapı hakemlik değil, muktadirlik pratikleriyle karşılandı. Yaşanan olumlu şeylerde ise daha çok demokratik teamüllerin payı yüksekti, ondan da vazgeçilince İslâmî çözüm söylem kaybına uğradı. Toplumda ise bir güven kaybı yaşandı. Çözümlemeyen Kürt meselesi, İslâmcı düşüncenin alanını da daralttı. Bu nedenle Mengüsoğlu'nun İslâmcı cenahta sönümlenmiş, Kürtler cephesinde defaatle test edilmiş bir pozisyona yeniden bayrak açışının anlamlı, yüzleşmeye davet edici fakat epeyce zor bir hâli resmettiği söylenebilir. Neticede Türkiye'nin son yirmi yıllık tarihi, iktidarın ortaya koyduğu pratikle anılacak. Sonuçları ise iktidarın ihata ettiği Müslümanların hanesine yazılacak.

## İRDEYE DAVET

Mengüşoğlu'nun ikinci konuşması "Sosyal ve Ahlakî Değişim" alt başlığını taşıyor. İlk konuşmasında yerli kimliğe dair tespitlerini, "seçimlik kimlik" kavramsallaştırmasıyla inşa edici boyuta taşımak istiyor. Toplumsal değişimlerin uzun yıllara dayalı olarak yaşanması gerçeğine binaen Osmanlı'nın son dönemleriyle Cumhuriyet döneminde devam eden değişim ve dönüşüme ışık tutuyor. Türkiye tarihinde Batı'ya yönelmekle başlayan şiddetli değişimlerin hatırlamadan yol alınmayacağını belirten Mengüşoğlu, bugün de yalnızca düşülmemesi gerektiğini hatırlatıyor. Kemalizm'e yönelik eleştirilerini yeniden zuhur edecek bir "Hamidizm" riski ile devam ettiriyor ve çeşitli uyarılarda bulunuyor. Batı tarihinde sömürgecilikle ilintili yaşanan kölelik gibi insanlık dışı muamelelerin Doğu dünyasında yaşanmadığını fakat iç çatışmaların özellikle mezhep ayrışmalarının ağır sonuçları olduğunu hatırlatıyor.

Mengüşoğlu'nun eleştirel tavrı hem iç hem de dışsal bir yönelime sahiptir. Kutuplaştırıcı bir mantık sergilemeden, yaşanan gerçekliği yadsımadan bir çıkış yolu bulunması gerektiği yönünde bir çaba sergiliyor. Mengüşoğlu'nun fikirlerinin kimi şahsiyetler ve hareketler etrafında muayyen bir yapıya kavuşmasında eleştirelliğin payı büyüktür. Bunu daha güzel ve anlamlı bir boyuta taşıyacak özelliğin ise içsel eleştiri bağlamında açık yaralara dokunması ve muhatapları bu yönde bir irade göstermeye davet etmesidir denebilir. Örneğin Arapça ezanın yasaklanmasının muhafazakârların zihninde neye tekabül ettiğini ve nasıl bir direnç oluşturduğunu tartışmaya gerek yoktur. Kendini Müslüman addeden hemen her vatandaş bunun yanlışlığını savunur. Mengüşoğlu, bu mevzu-yu başka bir yere çekerek bir fark oluşturuyor. Arapça ezanın yasak olduğu yıllarda doğduğunu ve kulağına Arapça ezanın gizlice okunduğunu ama bunun kiracısı oldukları ev sahipleri Ermeni Haço'nun yardımıyla gerçekleştiğine yer vererek söz konusu mevzuyu başka bir açmazla ilişkilendiriyor. İradeyi göstermenin, biz bilincine varmanın nerelerden geçtiğine dair zihinlerde bir iz bırakıyor. Gizli ezan aktarımında aşikâr olan bu defa kemikleşmiş yargılar ile ötekileştirilenlerle tutulan münasebetin sorgulanmasıdır. Mengüşoğlu düşüncesinde -deyim yerindeyse- bir tık ötede olma farkı, Müslümanları Türkiye'nin gerçeklerine biraz daha yaklaştırabilme olanağı sunmakta; öte yandan farklı kesimlerden sağduyulu kişileri ise hak verecek adil bir şahitliğe davet etmektedir.

## TARİHE DÂHİL TANIKLIKLAR VE GALİP ZİHNİN ÇIKMAZI

Mengüşoğlu'nun üçüncü dersi "Sezai Karakoç" alt başlıklı. Karakoç'la olan tanışıklığından ve anılarından bahseden Mengüşoğlu, kendi sanat ve düşünce dünyasında onun çok büyük etkisi olduğunu söylüyor. Mehmet Âkif'ten sonra Kur'an ve İslâm dünyasının şiiirde yeniden yer ettiği ismin Karakoç olduğunu iddia eden Mengüşoğlu; Necip Fazıl ve Karakoç karşılaştırması yapıyor. Her üçüne yönelik müstakil eserler veren Mengüşoğlu'nun Türkiye okurlarını İslâm coğrafyasıyla buluşturmanın ve yalnızca Türkiye merkezli bir kültür sanat anlayışıyla sınırlanmamanın önemini ortaya koymaya çalıştığı açık. Tanıklıkların kısa Türkiye tarihine dâhil edildiği ve buradan hareketle sanatsal ve düşünsel perspektifin nasıl sağlanabileceği Karakoç portresi ve deneyimi ile somutlaştırılmak isteniyor.

Konuşmada, duygusal boyutun ağır bastığı anılar eşliğinde Karakoç'a dair bazı önemli hususlar beliriyor. Anadolu coğrafyasında halkın İslâm'ı ve ideolojik tercihlerini ekseriyetle şairleri okuyarak edindiği tespitinde bulunan Mengüşoğlu, bunu olumlayan bir yaklaşım sergiliyor fakat bununla yetinmenin riskli olduğunu hatırlatıyor. İtikadını salt şiiirden alan, duyguya yaslı kılan insanın eksik kaldığı iddiasında bulunuyor. Tam bu noktada Mengüşoğlu'nun şair kimliğinin yanında düşünsel çabasının ve bunu da metinlerinde ve konuşmalarında vahye müstenit bir çerçevede yapmaya çalışmasından bahsetmekte yarar var. Mengüşoğlu, bu anlamda ilkini reddetmeden ve ayırtırmadan şiiirden vahye, duygudan muhakemeye, öznel olandan bağlayıcılık içerene, şairlikten kulluk bilincine doğru tamamlayıcı bir hareketlilik içinde olmayı arzulamaktadır. Doğu dünyasına dönük eleştirilerinin, şairlerin vahyi perspektifte kendilerini müstesna kılacak sabitelerden uzaklaşmalarının altında yatan hususları, daha çok bu yönde analiz etmekte ve bir söyleme dönüştürmeye çalışmaktadır.

Bu konuşmada dikkati çeken diğer bir husus, şahsiyetlere yönelik ortaya konulan eleştirel benimsemedir. Mengüşoğlu'nun Türkiye tarihi içinde şartları gözeterek insafli eleştiri yapmaya çalışması dikkate değerdir. Necip Fazıl'ın kendi döneminde anlamlı ve cesurane bir şey yaptığı fakat bunun Karakoç ile daha ideal bir plana taşındığına yönelik değerlendirmeleri önem taşıyor. Şüphesiz salt bir karşılaştırmanın ötesindedir bunlar. Öte yandan zihinleri kışkırtıcı bir etki de



göstermektedir. Nitekim muhataplara Necip Fazıl Şiirinde Kur'ân yoktur, demenin yerleşik algıları hedeflediği açıktır.

Dördüncü ders “Türkiye’de Düşünce Hayatı” başlığı altında kültür ve sanatın dönüşümü üzerinedir. Siyasal hayatla kültür ve sanatın gelişiminin doğru orantılı olduğunu söylüyor. Dünya nüfusunun önemli bir kısmını Müslümanlar oluşturmasına rağmen etkin olmadıkları tespitinde bulunuyor. Türkiye, İran, Mısır ve Pakistan’ın birlikte hareket etmedikçe muvaffak olamadığını belirtiyor. Kavimler üstü bir İslâm birliğinin reçete olduğunu ve içe kapanarak yaşamaya devam ettikçe çıkışın sağlanamayacağı anlamında değerlendirme yapıyor. Mengüşoğlu’nun bu tespitleri çerçevesinde onun sanat, hayat ve siyaset arasında bütüncül bir bakış açısına sahip olduğu ve bu özelliğinin hemen hemen bütün eserlerinde hem söylem hem de üslubu belirleyecek belirginlikte olduğunu hatırlatmakta yarar var. Nitekim bu konuşmada siyaset, sanat ve düşünce eksenini hem hatıralar hem de analizler şeklinde birlikte anlam tutar.

1960 Darbesi’nin Türkiye’ye kaybettirdiklerine işaret ediyor. Yeni bir başlangıç yapılması gerektiğini, kurumsal anlamda çökmüş olan ve diriltmenin mümkün olmadığı Osmanlıya dönüşün olamayacağını beyan ediyor. Devletin, insanın ve toplumun ebedi olamayacağı, yalnızca Allah’ın ebedilik sıfatını taşıdığını vurguluyor. Osmanlı’nın çöküşünde galip zihnin devlet-i ebed müddet anlayışının rolüne değinerek Türkiye’nin de böyle bir çıkmazda olduğunu ileri sürüyor. Ulemanın geçmişten bu yana halka nüfuz edecek dini bir söylem ve üslup vazedemediği, fitne çıkması riskinin adeta düşünmekten korkmak anlamına geldiği yönünde yaklaşımlarda bulunuyor. Dikkat çekici bir diğer husus ise yine tanıklıklar eliyle ortaya konuyor. Cahit Zarifoğlu’yla geçirdikleri maddi zorlukları anlatan Mengüşoğlu, *İşaret Çocukları* kitabı çıktıktan sonra üç yüzünü sattıkları ama kalan dört bin yedi yüz kitabın ise Zarifoğlu tarafından kaldığı rutubetli bodrum katında kışın ısınmak için yakıldığı bilgisini paylaşıyor. Yine Sezai Karokoç’un birkaç defa evinde açlıktan dolayı baygınlık geçirdiğini kaydediyor. Çekilen çilelerin ne denli olduğunu hatırlatarak yarınlara inşası için bugünlere neler düştüğünü çarpıcı bir şekilde gözler önüne sermek istiyor.

## AKLETME VE AYDINLARIN SORUMLULUĞU

Beşinci dersin konusu, daha evvel bağımsız bir kitap ile de ortaya koymaya çalıştığı üzere düşüncenin merkezinde kalbin olduğu yönündeki tespitlerden oluşuyor. Düşünme becerisinin merkezinde hâkim anlayış ve yerleşik algıların aksine beyin değil kalbin olduğu şeklinde bir savunu ortaya koyuyor. Neden kalp ile düşünmeyi bu kadar öne sürüyor Mengüşoğlu? Kur’ânın vazettiği düşünme eyleminin çeşitli boyutları olduğunu ve bunların bir bütünün parçası olarak akletme ile neticelendiğini göstermek istiyor. Akletmenin ise nihai planda imanı getireceği ve bunun da bireysel ve toplumsal iyileşmeyi sağlayacak reçeteyi sunacağı fikri hâkim bu konuşmada. Burada üzerinde durulması gereken husus, insanı diğer varlıklardan ve canlılardan ayıran yegâne özelliği ile kavuşturmak ve bunun doğru işletildiği ölçüde insanı yaratıcıya götürdüğünü gerçeğidir.

Altıncı konuşmanın alt başlığı “Müslüman Entelijansiya” olarak seçilmiş. Ötekine tahammül etmenin, farklı fikirlere açık olmanın ortada bir şiddet eylemi olmadığı müddetçe gerekliliğiyle başlayan bir konuşma. Kısa Türkiye tarihinde yitirilenlerden birinin de bu olduğu şeklinde izahlarla devam ediyor. Aydının Türkiye’de çoğunlukla vasfını yerine getirmediği ve düşünceden uzaklığını örneklerle savunuyor. Geleneği tamamen reddetme yanlısı ile donuk bir gelenekçilik ve zamanın ruhuna olan uzaklık karşılaştırmalı bir mantıkla çözümlenmek isteniyor. Yarınların inşası için düşünce, kültür ve sanat alanında mücadele edilmesi, yeni nesillerin bunu amaçlaması yönündeki cümlelerle sonlanıyor konuşma.

Özetle vahye dayalı bir söylem, devamlılık, tutarlılık, eleştirelilik, bir arada yaşama bilinci ve dinamizm gibi vasıflar onun düşüncesinin özellikleri olarak bir kez daha bu konuşmalarla beliriyor. Toplumların bir ömrü olduğu, geçmişe dönmenin mümkün olmadığı ve bu gerçeklikten hareketle de yeni bir başlangıç yapılması gerektiği fikri, Mengüşoğlu’nun bu konuşmalarına temel teşkil ediyor. İradeye davet, her insanın biricikliği, şahsiyet edinimi, benlik bilinci, yanlışlardan dönmenin gerekliliği konuşmalardaki diğer bazı vurgular. Merakın ve gerçeklere eriştiren şüphenin bizim toplumumuzda öldüğü, seçimlik kimlik konusunda adım atmadığımız, özgürce bir seçim gerçekleştirmediğimiz, ürkekliğe ve korkaklığa alıştırdığımız, muhafazakârlık yerine inkılapçılıkla hareket etmek gerektiğinin altı çiziliyor.

# KUTADGU BİLİG'İN PEŞİNDE BİR FİLOZOF

HALUK DOĞAN

Prof. Dr. Şaban Teoman Duralı, Türkiye'nin yetiştirdiği en mühim mütefekkirlerden, düşünce adamlarından, filozoflarından biridir. Yazdığı kitapları, yetiştirdiği talebeleri, felsefe alanındaki etkisiyle dönemine damga vurmuş, gelecek nesilleri derinden etkileme potansiyeline sahip sahici bir aydındır. O hakiki anlamda bir aydın, bir âlim, bir mütefekkir.

Teoman Duralı'nın 1947 senesinde Zonguldak'ta başlayan hayatı, 2021 senesinde İstanbul'da nihayet buldu. Vefatının birinci seneidevriyesinde, 6-7 Aralık 2022 tarihleri arasında gerçekleştirilen, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı'nun tertip ettiği "Kutadgu Bilig'in Peşinde Bir Filozof: Vefatının Birinci Seneidevriyesinde Ş. Teoman Duralı Uluslararası Felsefe-Bilim Sempozyumu"nda Teoman Duralı'nın birçok farklı yönü ve felsefesinin özgün nitelikleri ele alındı. Türkiye'den ve yurtdışından Ankara'ya gelen akademisyenler, Teoman Duralı'nın çalışmalarını kendi perspektiflerinden değerlendirdiler.

Sempozyumda öne çıkan husus ise Teoman Duralı'nın tam bir ahlak abidesi olmasıdır. Teoman Duralı'nın oğlu Dr. Deniz Duralı, babasının üç ayırt edici vasfından bahsetmiştir: Ödev ahlakı, utanma, merak. Yaptığı her işi vazife şuuruyla, ödev ahlakının getirdiği dikkatle yapan Duralı, aynı zamanda bir edep insanıdır. Utanmayı, insan olmanın mütemmim cüzü olarak görmüştür. Ona göre utanma, insanın önemli duygularından biridir. Utanması olmayan insan, her türlü kötülüğü de yapabilecek potansiyelde bir insandır. Ve merak... Felsefenin merakla başladığı herkesin malumudur. İnsan,

hayret eden bir varlıktır. Merak ise hayretin organize edilmiş hâlidir. Merak, varlığın aslına ve esasına dair akli sorular sorma yetisidir. Teoman Duralı, edep insanı olduğu kadar merak insanıdır da. Onu iyi bir mütefekkir yapan da daima volkan gibi çağlayan merakıdır.

Bu yazı, Teoman Duralı Hoca'mızın vefatının birinci seneidevriyesinde yapılan anlamlı sempozyumdan alınan ilhamla, Hoca'mızın hayatına ve düşünce dünyasına dair birtakım belirlemeleri derleme girişimidir. Bu girişim boyunca Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı'nun hazırladığı *Dur Durak Bilmeden Felsefe-Bilim Söyleşileri* başlıklı, Ş. Teoman Duralı'nın düşüncelerinin derlendiği kitap bize yol gösterecektir.

## HAYAT, COĞRAFYA VE FELSEFE

Teoman Duralı, babasının vazifesi nedeniyle birçok ilde ikamet etmiştir. Zonguldak, Ankara ve İstanbul hayatına rengini veren şehirler olmuştur. Doğduğu ve ilk çocukluk yıllarını geçirdiği Zonguldak onun için doğa, doğayla iç içe yaşam, uçsuz bucaksız denizin çevrelediği masalsi bir şehir demektir. Ama Ankara pek de öyle değildir. Teoman Duralı'nın sevdiği her ne var ise onlar Ankara'da yoktur. Bilhassa deniz! Denzsiz bir yer, onun için pek de yaşamaya değer bir yer değildir. O tam bir doğa aşığıdır. Küçük yaşlarını kenarında geçirdiği deniz, ona doğa aşkını da vermiştir. İşte bu doğa aşkı onu felsefeye yöneltecektir. İlkokuldan liseye kadar pek de başarılı bir talebe olmayan Teoman Duralı'nın hayatı bir tanıdığıнын evlerine atlas getirmesiyle yeni bir dönemece girecektir. Doğaya, coğrafyaya olan aşkı bu atlas sayesinde daha da belirgin bir hâl almaya başlamıştır.



Teoman Duralı, her ne kadar başarılı bir talebe olmasa da meraklı bir çocuktur. Peki, nedir bu merak? Merak, ortada durmayana hamle yapmaktır. Onu öğrenmeye çalışmak... Bu meraktır ki onu felsefeci yapacak, döneminin en büyük bilim adamlarından biri hâline getirecektir.

Teoman Duralı, ilk gençlik yıllarından itibaren tam bir dil aşığıdır. Yabancı dilleri bilmek, öğrenmek onun en büyük aşklarından biridir. Yeni açılan yabancı dil merkezlerinin hazırlanmış olduğu yabancı dil kitapları onu çekmiş, o adeta dil öğrenme kara sevdasına düşmüştür. Lise yıllarında İngilizce öğretmenine Latince öğrenmek istediğini söyleyen Duralı, öğretmenin “Latinceyi ancak Fransız Kilisesi’nin papazından öğrenebilirsin” telkininden hareketle kiliseye gider ve mezkûr papazdan ücreti mukabilinde Latince öğrenir. Dil merakı yüksek düzeyde olan Teoman Duralı, lise yıllarında henüz ne olacağına karar verememiştir. Tam bu esnada karşısına coğrafya öğretmeni çıkar. Hocasına “Hocam benim elim neye yatkın?” sorusunu sorar. Hocası, “Hiçbir şeye.” der ve ekler: “Elin bir şeye yatkın değil ama kafan işliyor.” Teoman Duralı tekrar sorar: “Peki ben bu akılla ne yapabilirim?” Hocası son cümlesini söyler: “Felsefe okuyabilirsin.” Ve böylece Teoman Duralı’nın hayatına felsefe girer. İlkokul dördüncü sınıftayken evlerine giren atlas, hayatının birinci dönüm noktasıyken, lise yıllarında coğrafya öğretmenin “sen felsefe oku” telkini hayatının ikinci dönüm noktası olmuştur. Atlas ve coğrafya öğretmeni... Teoman Duralı’nın ölümüne kadar onu derinden etkileyecek, hayatını değiştirecek şeyler hep coğrafya ve doğa merkezli olacaktır.

Teoman Duralı’nın kendisinde gördüğü en mühim şey meraktır. Türk milletinde gör(e)mediği, eksikliğini derinden yaşadığı şey de işte bu merak duygusudur. Meraktır ki bir milleti felsefeye yatkın hâle getirir, onu düşünce sahasında dünyanın merkez ülkesi hâline getirir. Duralı’nın coğrafyaya, biyolojiye, felsefeye merakı vardır. Tüm bu meraklarının merkezinde de doğa vardır. İnsanın insana ve doğaya karşı tavırları onun başlıca merak konusudur. Buna mukabil hayatta hiç merak duymadığı şeyler de vardır. Bunlar, sırasıyla: hukuk, siyaset ve maliyedir. Günlük siyasetten, parti siyasetinden nefret eder Duralı.

Günlük, gündelik siyaset gereksiz ve fuzuli münakaşalar alanıdır. İnsanı daha hayati ve daha esaslı şeylerden alıkoyar. Çünkü bu tür siyaset, sabahdan akşama gürültü ve patırtı üretir. Bunlar da insanın dikkatini dağıtır. İnsanın kendini tecrit etmesini engeller. Felsefi düşünce ise tecridi gerektirir. Teemmül için, derinli düşünme için tecrit şarttır. Bu yüzden sürekli gürültü üreten, boş işleri ciddiymiş gibi sunan parti siyasetine *palavraloji* der.

Teoman Duralı, parti siyasetine karşıdır. Fakat felsefenin bir kolu olan, hayatı tanzim eden siyaset felsefesinin de elzem olduğunu belirtir. Çünkü siyaset hayatın nirengi noktasıdır. İnsan olarak siyasetten uzak kalmak mümkün değildir. Felsefenin temeli Duralı’ya göre ahlaktır. Ahlaktan bahsettiğimiz anda din ve siyaset de devreye girer. Zira ahlak inşa etmek, ancak bu ikisiyle mümkündür. Din ve siyaset hakkında düşünmeden bir ahlak teklifinde bulunmak

imkânsızdır. Bu bakımdan Duralı'nın itirazı siyasete değil; iktidar olma merkezli çalışan parti siyasetinedir.

Teoman Duralı'nın en az felsefeciliği ve bilim adamlığı kadar mühim iki hususiyeti vardır ki, hayatının her alanını derinden etkilemiştir. Bunlar, bilhassa ailesinden edindiği sadakat ve vefa duygularıdır. Bu duygular asla yakasını bırakmaz Duralı'nın. Bütün evliliklerinde, bu evlilik ilişki anlamındadır, hep bu duygular temel rol oynar. Üniversiteyle, memleketle, eşiyile, ya da herhangi bir kişi ya da kurumla ilişkisi hep Katolik nikâhı şeklinde olmuştur. Bu bir yüküdür ve bu yükü Teoman Duralı ölene dek hep sırtında taşımıştır.

Teoman Duralı, merak duygusuyla yüklü bir insandır. Bu merak duygusuyla mesleğini seçmiş, bu merakla kıtalar ve coğrafyalar dolaşmış, bu merakla birçok dil öğrenmiş, bu merakla kitaplar ve makaleler yazmıştır. Milletimizin pençesinden kurtulamadığı hastalık da tam da burada baş göstermektedir: merak duygusunun olmaması. Merak olmayınca kuru taklitçilik baş gösteriyor, hep başkasına özenilir ve yine hep başkasının izinden gidiliyor. Moderniteyle birlikte milletin Batı'nın taklitçiliğine soyunması da işte hep bu merak duygusunun olmayışının getirdiği taklitçi zihniyettir.

### AKADEMİ, HAYRET VE SİYASİ DÜZEN

Teoman Duralı, akademisyendir. Ama akademi-yi hiç sevmez. Akademi ortamını sevimsiz bir dünya, akademisyen tipini ise kötü nefesli kişiler olarak tanımlar. Zaten onun aşkı doğadır. Masa başında, kapalı ortamda uzun süre bulunmak onun için zulümdür. Duralı'nın akademiyle arası bozuk olduğu gibi teknolojiyle de arası bozuktur. Teknolojiyi, kişiyi kendisine ve doğaya yabancılaştırıcı bir unsur olarak niteler. Teknolojiyi ve teknolojinin kendisinden neşet ettiği bilim zihniyeti kıyasıya eleştirir. Doğadan koparılan her şeye, bilhassa teknolojiye mesafeli durur.

Teoman Duralı akademik yazılarında kendine has bir terminoloji geliştirir. Müstakil olarak felsefe ya da bilim yerine, “felsefe-bilim” ibaresini kullanır. Bu kullanışın temelinde yatan ise felsefeyle bilimin birbirinden kopmaz, ayrılmaz, parçalanmaz bir yapı olmasıdır. Felsefe olmadan bilim olmayacağı gibi bilim olmadan da

felsefe olmaz. Bunlar zorunlu olarak bağlantı içindedirler. Bu sebeple “felsefe-bilim” ifadesi, bu zorunlu biraradalığın nişanesidir.

Teoman Duralı, Türkçeye hastalık derecesinde bağlıdır. Onu Türkçenin zirve isimlerinden biri yapan da bu kara sevda mesabesindeki bağlıdır. Duralı'nın bütün iddiası Türkçedir. Türkçeye bir hastalık, bir maraz derecesinde bağlıdır. Birçok dili farklı seviyelerde bilse de, ona göre, kendisi sadece Türkçeyi hakkıyla bilmektedir. Türkçeyi bilmek demek, Türk düşüncesini, tarihini, kültürünü derinden bilmeyi gerektirmektedir. Bu bakımdan Türkçe aşkı, kültürüne ve medeniyetine derinden bağlılığı da beraberinde getirmektedir. “Türkçenin sözleriyle yetiştim. Her ne olduysam onlara borçluyum.” diyen Teoman Duralı, varlığını teşkil eden ana yapının Türkçe olduğunu belirtmektedir.

Duralı'ya göre felsefenin kapısının anahtarı hayrettir. Merak ise hayretten doğar. Mesela bir manzaranın karşısında hayrete kapılma sonucunda onu öğrenmeye çalışırız. Zira hayret, hayranlıktır. Hayranlık duyulan şey de öğrenilmek istenir. Hayret, insanı öğrenmeye teşvik eden şeydir. Şaşkınlık ile hayret farklı şeylerdir. Şaşkınlık bir duygu durumudur. İnsanı öğrenmeye teşvik etmez. Hayret ise duygusal değil, akli bir olaydır. İnsan hayran olduğu şeylerin nedenini ve nasıl öğrenmeye çalışır. Hayretin kendisi de hayran olunacak bir yetidir. Tüm öğrenme sürecinin merkezinde yer alan temel itki odur çünkü. Zira Einstein de “Beni hayran bırakan fezanın sonsuzluğu, sınırsızlığı değil onu kavrayan insan zihnidir.” demektedir.

Teoman Duralı'ya göre merak duyan, hayret eden insanların serpilip gelişebilmesi, ilmi faaliyetlerini yapabilmesi için buna uygun ortamın olması gerekir. Hayret duyan insan, merak duygusu gelişmiş toplumlarda kendini ifade edebilir. Türk milletinin içinden yetkin bilim adamlarının çıkmaması da merak duygusunun olmamasıdır. Mesela Einstein Almanya'da değil de Kongo'da ya da Sibiry'a'da yaşasaydı bu bilimsel faaliyetlerin hiçbirini yapamayacağı gibi deli muamelesi görecekti. Bu örnekte olduğu gibi maalesef Türk milleti, hayret duyan insanlarına doğru düzgün ortam sağlayamamakta, fikir tohumlarının serpileceği toprağa sahip olmamaktadır.

Felsefenin ortaya çıkması için merak duygusuna sahip bir toplum kadar bir siyasi düzen de gerekmektedir. Siyasi düzenin en kâmil hâli ise devlettir. Felsefe, Duralı'ya göre devletli toplumlarda ortaya çıkan bir şeydir. Konar-göçer toplumlarda felsefe olmaz. Hareket hâlindeyken, sistemli bir felsefe mümkün değildir. Bu görüşünü temellendirme için Duralı, İngilizcedeki *understand* fiilini örnek gösterir: İngilizcede "to stand", "durmak" demektir. "Anlamak" da "durmak"tan türetilmiş: to understand olmuştur. Yani bir şeyi anlamak, kavramak için durmak gerekmektedir. Türkçemizde "durup düşünmek" ifadesi de bu örneği doğrular niteliktedir.

### İDEOLOJİLER, DAYANIŞMA VE FİLOZOF

Teoman Duralı, ideolojileştirilmiş dine ve ideolojileştirmiş bilime her daim mesafeli durmuştur. Ona göre dinin ideolojileştirilmesi İslâmcılık şeklinde tezahür etmiştir. İslâmcılık, Müslümanlığa uygun değildir. Çünkü ideoloji insan elinden çıkmaz. Aklileştirme ve insanileştirme çabasının ürünüdür. Hâlbuki akıl kısıtlı ve eksik, Tanrı ise her şeyin üzerindedir. Tanrı, sadece aklımıza değil, duyularımıza ve hissimize de hitap eder. Dini aklileştirme çabası, bozucu bir etki bırakır.

Hakeza, bilimin ideolojileştirilmesi ile de pozitivizm karşımıza çıkmaktadır. Pozitivizm de her şeyi akılla temellendirme iddiasındadır. Bu bakımdan metafiziği reddeder. Bunun da ötesinde duygu cihetini yok sayar. Pozitivizm, nihai noktada insanı mekanikleştirir; duygusuz, ruhsuz, maneviyatsız bir makine gibi tasarlar. İnsanın beşer derekesine indirilmesi, makine gibi tasavvur edilmesi toplum mühendisliğinin de ilk adımıdır. Duralı, ruha ve maneviyata ters, insanın insanlık vasıflarını yok sayan ideolojileştirilmiş dine ve bilime bu yüzden mesafelidir.

Teoman Duralı'nın Müslümanlık anlayışı, toplum adaletini sağlamak üzerine kuruludur. Ona göre Müslümanlığın ilk şartı adaleti temin etmektir. Toplumsal adaletle mugayir olan her şey Müslümanlığın da hilafıdır. Bu bakımdan sermayecilik de İslâm'a ve Müslümanlığa aykırıdır. Çünkü adalet değil, zulüm doğurmaktadır. Bireyci olan sermayecilik sadece birey kazancını önemser. Birey kazancı söz konusu olunca her şeyi paranteze alan sermayecilik, ahlak ve

edebe de ters bir ideolojidir. Kazancın tanrılaştırılması olan bu ideoloji, İslâm'ın karşısında yer almaktadır. İslâm, insanın sermaye sevgisine ve iştihakına sınır koyar. Refah ve zenginlik isteğini kısıtlar. Bu sınır ve kısıtlamaları belirleyen edep ve ahlaklıdır. İslâm, güzel ahlaklıdır, edepli yaşamdır. Gösteriş ve şaşaalı yaşam, İslâm'ın vazettiği yaşama biçimine aykırıdır. Sınırsız servet, sınırsız zenginlik isteği İslâm'ın reddettiği bir yaşama biçimidir. İşte bu yüzden İslâm dininin peygamberi "Dünya hayatı mümin için cehennemdir" demektedir. İslâm, bireyin sınırsız zenginliğini teklif etmez. İslâm'ın teklifi toplumsal adalettir. Bu adalet, komşusu aç iken tok yatmamakla kaimdir. Duralı'nın İslâm anlayışı bu bakımdan toplumcu ve dayanışmacıdır. Bireyci, sermayeci bir yaşam pratiğinin karşısına toplumcu ve dayanışmacı bir İslâm anlayışını koymaktadır.

Teoman Duralı felsefeci kalıplarına sığmayan bir filozoftur. Çünkü Türkçemizde felsefeci ayrı, filozof ayrı içeriğe sahiptir. Felsefeci, sadece yorumcudur. Bilgi birikimi yoruma dayalıdır. Bu yorumlarda yenilik ve özgünlük gayesi yoktur. Özgünlük ve yeni bir ufuk açma, filozofça bir tavrın tezahürüdür. Filozof, sıradan bir yorumcu değildir. Özgün bir yapı meydana getiren kişidir. Filozof, hayal gücüne sahip bir dâhidir. Hayal gücü sayesinde yeni kapılar, yeni ufuklar açabilen kişidir. İçinde bulunduğu kültürü hakkıyla bilen, ama onu aşma iradesine de sahip kişidir. Mevleviler, nasıl ki ritüellerini Tanrı'dan alıp toprağa vermek olarak niteliyorsa, filozoflar da toplumlarından aldıklarını yine topluma verirler. Toplumda dağınık olarak bulunan unsurları toplayan, onları mantık çerçevesinde sistemleştiren, analiz eden ve nihayetinde bir senteze ulaşan kişi filozoftur. Bu bakımdan yerelden evrenselliğe yol alan bir yapının müellifine filozof denir. Teoman Duralı, Türkçeye ve Türk düşüncesine vukufiyetiyle kendini kültürünü hakkıyla bilen; felsefe-bilim çalışmalarıyla felsefe meraklılarına yeni ufuklar ve yeni kapılar açabilen bir filozoftur. Filozofun şansı, merak ve hayretle bezeli dehasının tohum gibi açılıp serpilebileceği bir toprakla buluşabilmesidir. Teoman Duralı'nın dehası, içine düşebileceği, açılıp serpilebileceği bir toprak aramaktadır. Bu toprakla buluşunca Türk düşüncesi filizlenecek, kocaman bir çınar olacaktır. Bu ümidi hep içimizde taşıyoruz.

## SORUMLULUK, EDEP VE BİYOLOJİ FELSEFESİ

Teoman Duralı'nın milletimizde gördüğü sorunlardan birinin merak duygusu eksikliği olduğu belirtilmişti. Duralı'ya göre, milletimizin bir diğer hastalığı disiplinsizliktir. Bu disiplinsizlik ailede başlayan, okul hayatında devam eden ve iş hayatında da nihayet bulmayan sürekli bir yaşam tarzıdır. Türkiye'nin hâkim düzeni, disiplinsizliği cezalandıran değil; aksine, onu büyütüp besleyen bir düzendir. Disiplinsizliğin ilacı sorumluluk ve edeptir. Eğitim sistemimiz, disiplinsizliği ve sorumsuzluğu kökünden kazıyacak biçimde şekillendirilmelidir. Sorumsuz bir fiilinden ötürü kendisinden nefret eden bir insanı yetiştirmek, eğitimin temel vazifelerinden biri olmalıdır. Edepten, utançtan ve sorumluluk duygusundan mahrum bir hürriyet fikri, sapkınlığı doğurur. Duralı'ya göre sınırsız bir hürriyet yoktur. Hürriyet, sınırlandırıldığı ölçüde anlamlıdır. Fikir hürriyetinin de yegâne mercii felsefedir. Felsefenin doğabilmesi için de iki şeyin var olması gereklidir Duralı'ya göre: Filozofu talep eden bir toplum ve bu talebi karşılayabilecek bir filozof. Duralı'ya göre Türk milletinin felsefe talebi yoktur. Bu kesindir. Filozofun olup olmadığı da ancak böyle bir toplumsal talebin açığa çıkmasıyla mümkündür. Ancak o zaman filozofun var olup olmadığı belli olabilir. Duralı, Türkiye'de hâkim yapının düşünen insan değil düşünmeyen insan talep ettiğini belirtir. Bu sebeple de bir felsefe geleneğimizin oluşamayacağını üzülerek beyan eder.

Teoman Duralı, akıntıya karşı kürek çeken bir kişilik olduğunu söyler. Yaşadığı dönemde, cari felsefi akıntının kaynağı eski Yunan'dır. Eski Yunan'ı tanırlaştırıp göklere çıkaran bir felsefi anlatı vardır. Bu anlatıya itiraz gayesiyle *Gilgamiş Destanı*'ni çevirmeye karar verir. Bu destan, hayal gücü, anlatım ve olayın yansıtılmasıyla, topyekûn bir harikuladeliği içinde barındırır. Bu bakımdan o, Yunan destanlarından geri kalmaz. Ve bu destanın müellifi yoktur. Toplumun ortak dehası, bu eserin yegâne müellifidir.

Teoman Duralı cansız, mekaniği, teknolojiyi hiç sevmez. Bunlara karşı mesafelidir. Bunların yerine hayvanları, bitkileri, doğayı, tarımı sever. Fiziği, kimyayı değil; biyolojiyi önemser. Mühendisliği değil; tarımı önceler. Teknolojiyi değil; toprağı sever. Canlı olana, canlılığa dair

bu ilgisi onu biyoloji felsefesine yönlendirmiştir. Duralı felsefesinin kaynağı yaşamdır. Ona göre felsefenin de temeli biyolojidir. Yaşamdan beslenmeyen, kaynağını yaşamda bulmayan her görüşü mekanik ve insanın dışında görür. Yaşadığı dönemin bilimsel paradigmasını da yaşamdan, organik olandan kopuk olduğu ve duygudaşlığa müsaade etmediği için eleştirir.

## TEKNOLOJİ MEDENİYETİ

Teoman Duralı, dizginlenemeyen ve hayatı her şekilde kuşatan teknoloji anlayışına mesafeli durulması gerektiğini ögütler. Ona göre teknoloji, 1600'lü yıllarda İngiltere'de doğan merkantilist, eş deyişle, mal mübadelesinin gereği olan düzenin sonucudur. Bu düzenin esası, üst düzeyde kar elde edebilmek için ürünü ucuz mal etmenin yollarını aramaktır. Bu yollar, sermaye sahiplerini ucuz işçi çalıştırmaya, hatta onları köle gibi görmeye götürür. Kölelikle de yetinmeyen bu azgın iştah, bilimi de emellerine uygun olarak kullanır. Bilim, yarar sağlamaz. O, insanın bilgi ihtiyacını karşılar. Fakat bilimi maddi yarara uygun kullanmak, bilim metodlarıyla üretim yapmak teknolojiyi doğurur. Teknolojiyle birlikte gelişen sanayi, kâr marjını en yüksek noktaya taşır. Bununla da yetinmeyen teknolojik zihin, kâr marjının maksimum olarak belirlendiği ürünleri toplumlara satmaya çalışır. Bu ürünler, ihtiyaç olmasa da ihtiyaçmış gibi sunulur. Değişik ikna yöntemleri kurnazca belirlenir. Ve toplumların bu ürünleri ihtiyaç olarak görmesi sağlanır. İşte teknoloji bu azgın iştah sürecinin adıdır. Bilimsel yöntem, bu iştahı beslediği ölçüde mühimdir. Bu düzende bilim, teknolojinin hizmetindedir. Teknoloji ise sermayedarların kâr hırsının emrindedir. Duralı, bu zihnin hâkim olduğu medeniyete "teknoloji medeniyeti" demektedir. Yaşadığımız dünyada tek bir medeniyet vardır ve o da teknoloji medeniyetidir. Bundan kurtulmak, kaçmak mümkün değildir. Buna karşı ne yapılabilir?

Duralı'ya göre teknoloji kaçınılmazdır. Ondan kurtulmak mümkün değildir. Yapılacak şey ise teknolojinin hâkimiyetini zayıflatmaktır. Onun hayatımızın her alanına nüfuz etmesine karşı taktikler geliştirmektir. İşte bu da eğitimle, kimlik ve kişilik bilinciyle mümkündür. Eğitim, haddini bilen nesiller yetiştirmelidir. Haddini bilen insan, doğaya hâkim olamayacağını da

bilir. İhtirastan uzak durur. Dayanışmayı ve imeceyi hâkim hâle getirir. Ancak bu sayede teknolojik düzen zayıflatılabilir. Eğitimin üç temel amacı vardır: İç intizam, vicdan ve ‘adâb-ı muâşeret. Vicdanıyla hareket eden insan iç intizama kavuşur; toplumdan gördüğümüz, öğrendiğimiz intizam sayesinde de âdâb-ı muâşeret sahibi oluruz. Bu özelliklerle donanan insanların oluşturduğu toplum, mevcut teknoloji medeniyetini zayıflatabilir. Çünkü böyle bir toplumda maddi kazanç her şeyin üzerinde değildir. İnsan, doğanın yegâne sahibi değildir. Kendinin, içinde yaşadığı toplumun ve doğanın bilincinde olan insanlar, zulüm düzeninin içinde yer alamazlar. Duralı’nın teknolojinin hâkimiyetine karşıt olarak sunduğu “had bilme” ve “vicdan”, tamamen dini kavramlardır. İnsanın Tanrı’nın denetiminde olduğunu kabul eden kavramlardır. Duralı’nın teknolojiye dair bu görüşleri, Martin Heidegger’in teknolojik dünyaya karşı söylediği “Bizi yalnızca bir Tanrı kurtarabilir.” fikriyle paralellik arz etmektedir.

Teknoloji medeniyetini ehilleştirmek mümkün müdür? Teoman Duralı bu soruya evet cevabını verir. Teknoloji problemi, çözümsüz bir problem değildir. Ahlakın emrinde olan bir teknoloji, insanlığı ve dünyayı derinden etkileyen problemlerin çözümü için kullanılabilir. Hava sorunumuza, temiz su sorunumuza çözüm sunacak bir teknoloji geliştirebiliriz. Kazanç hırslının değil, ödev ahlakının hâkim olduğu bir toplum, teknolojinin azgın yapısını ehilleştirebilir ve onu insanlığın hizmetine sunabilir.

### **KİMLİK YOKSUNU ÜNİVERSİTE**

Teoman Duralı’ya göre toplum ve üniversite birbiriyle kopmaz bir şekilde bağlıdır. Yükselen toplumun üniversitesi kaliteli, çalkantı içindeki bir toplumun üniversitesi de kendisi gibi çalkantılı olacaktır. Toplumlara yön veren o toplumun kurumlarıdır. Kurumların en üstünde yer alan da üniversitedir. Üniversite, yüksek medeniyetlerin öncü kurumudur. Platon’un Akademi’si, Aritoteles’in Lykeion’u bu duruma en güzel örneklerdendir. Üniversite, teorik çalışmaların yapıldığı yerdir. Üniversitelerin ağırlık merkezi teorik bilimlerdir. Teknik konular, pratik konular hep üniversitenin dışındadır. Üniversitenin temel özelliği konuları teorik

olarak ele almasıdır. Yani bilimi saf olarak ortaya koymasıdır. Bilimi saf olarak ortaya koymak, bilmek için bilmek demektir. Bilmek için bilmek, bilgi merakını giderecek yolların araştırılıp keşfedilmesidir. Üniversiteler, bilgi için bilginin ortaya konulduğu yerlerdir.

Teoman Duralı’ya göre Türk üniversiteleri kimlikten ve kişilikten yoksundur. Çünkü üniversiteler henüz “Ben neyim, kimim, nereden geliyorum?” sorularını sormaktan acizdir. Kendi kişiliği olmayan insanlar başkasını taklit ederler. Kişiliği olmayan üniversiteler de başka kültürlerin taklitçiliğinden öteye gidemezler. Kendi tarihine, kültürüne, medeniyetine yabancı; kısaca kimliğine yabancı bir nitelikte olan üniversitelerin felaketi, toplumsal felaketleri de doğurmaktadır. Üniversiteler, tek doğru olarak Avrupa medeniyetini görmekte, Avrupa’yı taklit edebildiği ölçüde de kendini başarılı saymaktadır. İşte bu felakettir! Bu felaketten kurtuluş, kimlik ve kişilik sahibi olmakla mümkündür. Kendi felsefesini merkeze alan, bu teorik bakışla bilimsel bilgileri işleyen sistem, üniversitemize hâkim olmalıdır. Aksi takdirde kendimiz olarak var olabilmemiz mümkün değildir.

Teoman Duralı’ya göre insan, salt biyolojik bir canlı değildir. İnsanı biyolojik bir canlıdan ayıran kimliği ve kişiliğidir. Buna benzer olarak birey ve kişi ayrımı yapmak da mümkündür. Birey, alelade insandır. Birbirlerinden farkı olmayan, Nietzsche’nin “sürü insanı” dediği türden bir canlıdır. Kişi ise bütün öteki bireylerden ayrı vasıflara ve hususiyetlere sahip insandır. Sürü insanından ayrıdır. Biyolojik canlıdan insan olmaya, birey olmaktan kişi olmaya geçiş ciddi çabalar gerektirir. Bu çabanın oluşturabileceği en üst düzey yapı üniversitelerdir. Toplumlara kişiliklerini veren, onların kimliğini oluşturan üniversitelerdir. Bugün milletimizin ayırıcı vasıflarından bahsedilmiyorsa, milletimiz kimlik ve kişilik problemleri yaşıyorsa bunların nedeni de üniversitelerdir. Bu bakımdan üniversiteler, kendi toplumlarının aynasıdır.

Hem örnek kişiliği hem de ilmî karakteriyle hepimize yeni ufuklar açan Hoca’mızı rahmet ve minnetle anıyoruz.

# SEKÜLER EMPERYALİST EPİSTEMOLOJİ

ÜSTÜN BOL

**B** atılılar, emperyalizmin Batı evreninden, Batı medeniyetinden bir sapma olduğunu iddia ediyor. En azından yönetim felsefesi olarak demokrasiyi, ekonomik düzen olarak liberalizmi, evrensel felsefe olarak rasyonalizm ve hümanizmi pazarlayan bir coğrafya, emperyalizm gibi yok edici bir kavramın kendi içlerinden doğamayacağına inanmak istiyor.

Demokrasiyle ilgili tartışmalar bir yana, bu bakış açısı en baştan liberalizmin, rasyonalizmin ve hümanizmin masum, makbul ve mutlak doğru kavramlar olduğu iddiasına dayanıyor. Peki, emperyalizm ile 'Batı medeniyeti' arasında gerçekten bir çelişki var mıdır? Çağdaş düşünürlerden Abdülvahab M. el-Messiri'ye göre yoktur. Batı; kendi dışındaki ülkelere insan hakları pazarlayan, yoksun coğrafyaların yeraltı ve yerüstü kaynaklarını sömüren, sistem ihraç ederek insan kaynağını yönlendiren ve yöneten emperyalist bir tahakkümün adıdır.

Abdülvahab M. el-Messiri'ye göre Batı'nın emperyalizmi reddetme gerekçesi olarak ileri sürdüğü nedenler, emperyalizmin temel ilkelelidir. Bu kavramların ortak özelliği maddi, sayılabilen, ölçülebilin kavramlar dışında hiçbir değeri doğru kabul etmeyen seküler sistemler olmalarıdır. Burada karşımıza çıkan soru ise sekülerliğin neyi içerdiğidir. Türkiye özelinde düşündüğümüzde ülkemizde tartışılan sekülerlik ile Batı'nın sekülerliğinin farklılık arz ettiği görülecektir. Üçüncü dünya ülkelerinde anlaşıldığı hâliyle sekülerlik, din ile devlet işlerinin birbirinden ayrılmasıdır. Batı'da sekülerizm ise bu ezberin dışında gelenek ve ahlakın mutlak değerlerinin, hayatın bütün alanlarında yok sayılmasıdır. Batı sekülerizme bu anlamı vererek, bilgi üretme yollarını kötüye kullanarak, insanlığın temel ahlaki ilkelerini yok sayarak insan ve doğayı sömürülecek bir nesne hâline dönüştür-

mektedir. Batı ürettiği bilgi ve 'ahlakı' dünyanın geri kalanına ihraç ederek seküler materyalizme/emperyalizme hizmet etmektedir.<sup>1</sup>

## EMPERYALİST EPİSTEMOLOJİK DÜŞÜNCENİN ORTAYA ÇIKIŞI

Emperyalist epistemolojik tasavvuru ortaya çıkaran en önemli argüman Tanrı'nın varlığının inkârı ya da Tanrı'nın öldüğü iddiasıdır. En iyi ihtimalle Tanrı, bilgi süreçlerine ve ahlaki sorgulamalara karışmamaktadır. Bu kabul dünyayı tanımlanabilir, ölçülebilir, sınıflandırılabilir, işgal edilebilir, kullanılabilir bir forma sokar. Bu form hümanist düşüncenin özüdür. Zira hümanizm, dünyayı anlamaya çalışırken Tanrı'yı devre dışı bırakarak insan merkezli bir bakış açısını benimsemektir. Materyalist seküler bakış açısına göre insan; üretici-tüketici, alıcısı, yöneten-yönetilen, işgalci-işgal edilen gibi ikili karşıtlıklarla tanımlanır. Bu tanım ve insan arzularını yücelten rasyonel, faydacı yaklaşım gücünün zayıf olana tahakkümünü doğurur.

Seküler materyalist paradigma maddi ve ölçülebilir olmadığı gerekçesiyle etik kavramını yok saymış, ondan boşalan yeri doldurmak için bu kavramı dönüştürerek fayda ve haz eksenli bir ahlaksızlığı meşrulaştırmaya çalışmıştır. Fayda ve haz aşkın ve manevi olanı reddederken yerine matematiksel ve istatistiksel bir bakış bırakır.

İnsanı maddeleştiren, aşkın değerlerini körelten seküler materyalist paradigma siyaset teorisini de elbette sekülerleştirmek isteyecektir. Siyaset teorisindeki sekülerizm, bireysel anlamda hazın muhafazası için devleti ve devletin çıkarını

<sup>1</sup> Abdülvahab M. el-Messiri, *Kalemin Dansı Göstergenin Oyunu: Seküler Emperyalist Epistemoloji*, Mahya Yayıncılık, İstanbul, 2021, s. 11.



yüceltir. Bir süre sonra devlet, insandan ve insana ait olan bütün değerlerden daha kıymetli hâle gelecektir. Haftada 45 saat çalıştırılan modern insan, mesai bitiminden yeni mesai başlancaya kadar alkol ve seks ile hazlarını tatmin edecek, bu kölelik düzeninden ancak unutarak uzaklaşacaktır. Devlet, insanı sömürerek üretim materyali olarak kullanmakta, pazar payını, askerî gücünü artırmakta, bunun karşılığında bireysel hazları temin ederek, güvence altına almaktadır.

Bu kölelik düzeni devleti: arz-talep dengesi, rekabet mekanizması, pazar payı için başka devletlerle bir çatışmaya sürüklerken; insanı: haz ve menfaatlerden uzaklaştıran aile ve kilise/cami gibi değerlerden koparır. Bu durum bir süre sonra kaçınılmaz şekilde kendi dürtü ve hazlarından başka hiçbir aşkın değeri bulunmayan bir devlet ve birey inşa eder.

Aşkın değerlerini yitiren insan, üretim ve ilerlemenin, güç ve başarının kutsal değerler olduğuna ikna edildikten sonra, dünyanın ve kaynaklarının sonsuzluğuna, bu kaynakları kontrol etme, kullanma hakkının kendine ait olacağına inanır. O zaman sınırsız bir gelişme ve ilerleme ile dünya hâkimiyeti düşüncesi dinin yerini alır ve seküler itikat icat edilir.

Birey ve devleti sekülerleştiren bu adımlar, maddi hazzın hakiki mutluluk olduğu iddiası ile birleşince, ilerlemenin bedelleri göz ardı edilebilir duruma gelir. Elde edilecek haz ve ilerleme karşısında kirlilik, yabancılaşıma, toplumsal erozyon göze alınması gereken risklerdir. Bu bakış insanı ve yeryüzünü, hesaplanabilir, ölçülebilir, kontrol edilebilir bir fabrikaya dönüştürür. Bununla birlikte maddi olmayan, ölçülemeyen, sayılamayan, kontrol edilemeyen, aşkın ve ahlaki olan her şey özel/kişisel meseleler olarak değerlendirilerek dışlanır. Bu birey-devlet, aşkın bütün değerleri yok saydığı için hiçbir kural tanımayarak, sınırsız bir yayılma ve hâkimiyet peşinde koşacaktır. (s. 12-15)

## EMPERYALİST EPİSTEMOLOJİNİN KİTLELERE PAZARLANMASI

Emperyalist epistemolojide doğa ve insan materyalist birer kavramdır. İnsanlar, ağaçlar, yıldızlar, böcekler, kuşlar istifade edilebilir birer maddedir. Bu maddelerin bir özgünlüğü yoktur. Dinî, ahlaki, tarihî, coğrafi bir değer taşımayan fizik kurallarına bağlı, Tanrısız birer nesnedir.

Doğa ve içindekilerden elde edilecek haz, tahakküm ve ilerleme, aşkın olmasa da içkin bir inanç doğurur. Bu içkin inanç rasyonel bir akılla bir araya geldiğinde dünyayı kontrol etme arzusunun kamçısıdır. Artan arz ve talep, üretim-tüketim döngüsü, bir süre sonra sınırları ortadan kaldıracak emperyalist epistemoloji dünyanın geri kalanına ihraç edilecektir. Üretim

ve pazarlama ile zenginleşen elit sınıf serveti üretkenlerle adil bir biçimde bölüşmediği için, Batı toplumlarında gerilim yaratan ve giderek güvenliği tehdit eden sosyal problemler ortaya çıkmıştır. Bu durum çok çalışan, çok üreten fakat yoksunluk sebe-

biyle az tüketen büyük bir çoğunlukla; üretmeyen, çalışmayan, sayılarının azlığı sebebiyle çok az tüketen zengin bir azınlığı doğuracaktır. Bir müddet sonra bu iki sınıf dünyanın geri kalanında da yaygın bir ayrım oluşturacak ancak, gönüllü bir kölelik şeklinde bu durumu kabul eden toplumlar bu sorunla onlarca yıl sonra yüzleşebilecektir. Bilim ve teknolojinin gelişmesi, iletişim kaynaklarının yaygınlaşması hız ve hazzı dünya genelinde yaydığı gibi, emperyalist epistemolojiyi de dünya genelinde hâkim kılacaktır. (s. 16-17)

## BATILI/EMPERYALİST/SEKÜLER

Emperyalizm ile sekülerizm arasındaki bağ tahmin edilenden daha da güçlüdür. Hatta emperyalizm, Batılı, seküler, materyalist ve epistemolojik paradigmanın bir tezahürüdür. Emperyalizm, sekülerizmi uluslararasılaştırır-



**Emperyalist epistemolojik tasavvuru ortaya çıkaran en önemli argüman Tanrı'nın varlığının inkârı ya da Tanrı'nın öldüğü iddiasıdır. En iyi ihtimalle Tanrı, bilgi süreçlerine ve ahlaki sorgulamalara karışmamaktadır.**

ken; sekülerizm, emperyalizmin meşruiyetini tesis etmektedir.

Nazi Almanya'sının Yahudi, Slav ve Çingene-lerden bir bölümünü yok etmesinin ve sürgün etmesinin nedeni, bu insanların zayıf ve güçsüz olmaları ve bu sebeple üretime katkı yapamamalarıdır. Güçlü ve işe yarar kabul edilenler ise üretim mekanizmalarında değerlendirilmiştir. Almanya dışında kalan Batı ve Amerika'da bu Nazi uygulamasını birebir yerine getirmiştir. ABD, üretim mekanizmalarında kullanamaya-çağın gördüğü Amerikan yerlilerini soykırıma uğratmış, onların yerine daha uyumlu ve problemsiz gördüğü Afrika halklarını köleleştirerek kullanmıştır. Çünkü Batı medeniyeti dünyanın faydalanılabilir, baskılanabilir, taşınabilir ve sayılabilir bir maddeden ibaret olduğuna inanır. Bu materyalist-faydacı zihin açısından milyonlarca Afrikalının köleleştirilmesi ve öldürülmesi Batı medeniyeti düşüncesi ile çelişmemektedir.

Batı bugün sahip olduğu refah ve 'demokrasiyi' seküler emperyalist paradigmasına borçludur. Batı, emperyalist tutkularını gerçekleştirmek ve hazlarını tatmin etmek için öteki dünyanın bütün tabi ve beşeri kaynaklarını sömürmüş, yerine ise onlara bu kirli paradigmanın ürettiği sorunları ihraç etmiştir. (s. 18-20)

**EMPERYALİST EPİSTEMOLOJİNİN YAŞAM TARZINA ETKİSİ**

Emperyalist epistemoloji doğumdan ölüme kadar siyasetten ekonomiye, adaletten sosyal hayata bireyin bütün etkileşim alanlarını baskılar. Âdeta insanın bütün hücreleri bu paradigma ile işgal edilmiştir. Bu paradigmanın kontrolündeki insan ev alırken ihtiyaçlarını değil, birkaç yıl sonra satması hâlinde ne kazanacağını düşünür. Kadın-erkek ilişkilerinde duygular üzerinden değil, haccı bir çıkar üzerinden ilişki üretir. Kadın cinselliği üzerine kurguladığı bu ilişki kadının fiziksel özelliklerinin değişmesi ile birlikte

sona erer. Çünkü emperyalist epistemoloji istenilen fayda ve haz temin edilemeyince bu fayda ve hazzın başka kaynaklardan teminini öngörür.

Emperyalist epistemoloji kadın-erkek ilişkilerini düzenlediği gibi aile bağlarını da kendi paradigmasına göre biçimlendirir. Üretime katılmayan insan değersizdir. Dünyada var olmanın nedeni üretime katılabilme kapasitesidir. İnsan yaşlandıkça verimini yitirir ve bir yerden sonra tamamen üretkenliğini kaybeder. Kendisinden verim alınamayan birey toplum için bir yükür. Önce ailesi çalışma ritimlerini bozan ve hem maddi hem de manevi bakımdan külfet olan aile büyüklerini bakımevlerine gönderir. Hem bakımevine gönderen hem de bakım evine gönderilen için normal bir davranıştır bu. Çünkü bakımevine giden de kendi ailesine ayısını yapmıştır. Sosyal güvenlik sistemine yük teşkil eden birey için hem ailesi hem de devlet bundan sonra gün sayacaktır.

Bu faydacı emperyalist düzen için insan, doğa, müzik, sanat, düşünce, bilim aklımıza gelen her şey faydalanılabilir, kullanılabilir, tüketilebilir birer nesnedir. Seküler emperyalist tasavvur dini, ahlaki, aşkın değerleri yıpratır, yok eder. İşlem tamamlandığında ise yok ettiği değerler yerine kendi değerlerini ikame eder. Bundan sonra sıra insan doğasının biçimlendirilmesine gelecektir.

Bunun için seküler emperyalist epistemoloji birkaç yol izler. Önce, insan doğası ile ilgili hususlar beşeri bilimlerden çıkarılır. Bunların yerine sayılar, istatistikler, parametreler yerleştirilir. İnsan doğasını besleyen edebiyat, insan doğasından uzaklaştırılarak yapısal ve analitik bir düzleme çekilir. İnsanın savunma mekanizmalarını sekteye uğratacak insan hakları mekanizmaları üretilir. Reklam, moda, bilişim ve eğlence endüstrisi tarafından oluşturulan soyut ihtiyaçlar temel insan hakları olarak belletilir. Haklarını koruyan mekanizmaların olması insan için rahatlatıcıdır. Ona göre kürtaj hakkını, haccı cinselliği muhafaza eden seküler yapının insanın düşünme özgürlüğünü kısıtlaması problem değildir. Ancak farkında olmadığı, bu hakların neredeyse tamamının üretim potansiyelini artırmak ve üretim araçlarını disipline etmek için kurgulandığıdır. Bu insan hakları mekanizmaları emperyalist seküler saldırıya karşı insanları savunmaz, insanların böyle bir talebi de yoktur!

Emperyalist epistemolojik tasavvurda en keskin sapmalardan biri cinsel sapkınlık biçiminde karşımıza çıkar. Doğrudan insan doğasına saldırı olan bu sapkınlık emperyalist epistemoloji tarafından insan hakları diye sunulur. Giyinen tek canlı olan insanın soyunması (kadın-erkek), “benim bedenim benim kararım” gibi maddeci ve mülkiyetçi bakış açısının gelişmesi, beden sömürsünün özgürlük kılıfında sunulmasından başka bir şey değildir.

Doğayı ve insanı biçimlendiren seküler epistemoloji önce insani olanı öldürür, sonra da Tanrı’yı yok eder. Tanrı’nın ölümü ile birlikte ihtiyaç-haz denkleminde sıkıştırılan insan hayatı merkezî fonksiyonunu yitirir. Merkeziyetini kaybettikten sonra Tanrı’dan da kurtarılacak güya tam manasıyla özgürleştirilir! Evrenin tek yasası rastlantıdır ve insanın tek hedefi hazlarını gidermektir.

Etrafta bu paradigma ile oluşturulmuş birçok devlet/yönetim vardır artık. Ancak; bütün dünya genelinde bu paradigmanın hâkim olması için başkaca bir şey gerekmektedir. Devletlerin de üzerinde bu paradigmayı yönetecek ve kontrol edecek çok uluslu şirketlere gelmiştir sıra. Bu aşamada üretim, haz, ilerleme gibi dürtülerle bölgesel kontrolü sağlayan devletler/yönetimler silikleştirilir ve yerine renksiz, kokusuz, dinsiz çok uluslu şirketler ikame edilir.

Bu çok uluslu şirketler aşkınlığını yitirmiş, kendi insani dokusunu ve özgünlüğünü kaybetmiş, zevkleri için yaşayan kitleler oluşturur. Bunu yapmak için elinde moda ve reklam gibi argümanlar olduğu gibi devasa kitle iletişim araçları da mevcuttur.

Geniş dünya coğrafyasında emperyalist seküler tasavvurun inşası elbette şansa bırakılamaz. Dünya, küçülse bile insan elinin her an ulaşamayacağı kadar büyük bir coğrafyadır. Emperyalist seküler tasavvur buna da bir çözüm yolu bulur. Bilgi devrimi, iletişim devrimi, teknolojik ilerleme gibi kavramlar dünyayı global bir köye dönüştürecek kullanışlı enstrümanlardır. Biz dünyaya gidemiyorsak dünya bize gelsin der seküler emperyalizm. Üçüncü dünyadan insanlar, konferanslar ve eğitim için Batı’ya davet edilir. Üniversitelerin kapısı sonuna kadar açılır. Bu iş için milyonlarca dolarlık burslar tahsis edilir. Bu kurumlarda yetiştirilen insanlar çok daha ekonomik bir yolla hem seküler emperyalizm tasavvuruna eklenir hem de ülkelerine döndüklerinde bürokratik

ve siyasi mekanizmalarda seküler emperyalist paradigmanın hizmetine sunulur. (s. 21-25)

## SEKÜLARİZM VE MODERNİTE

Modernite söyleminin anahtar kavramı Doğa’dır. Doğa’nın alacağı biçim ve anlam modernite kavramının temelini oluşturur. Batı modernitesine göre Doğa ebedîdir, kendi kendine var olur, kesin yasaları vardır, bu yasalar ne ihlal edilebilir ne de askıya alınabilir. Doğa kendisinden başka varlıklara, anlamlara izin vermeyen hepsini kapsayan bir bütündür. Dahası bu bütün içinde insan da bir ayrıcalığa sahip değildir.

Bu referanslar kabul edildiğinde insan doğaya boyun eğmek mecburiyetindedir. Bu bakış açısına göre insan doğada bir maddeden ibarettir. Batı modernitesinin temeli de doğa-madde paradigmasına dayanmaktadır. İnsanın özgün kişiliği göz ardı edilerek doğa-madde denkleminde iman edildiğinde, batının modernite söyleminin gizemi de çözülür. Tıpkı emperyalizmdeki gibi modernite söyleminde de başat aktör yine sekülerizmdir. Ancak bilinenin aksine batı modernitesi kısmi seküler değil, kapsamlı sekülerdir.

Kısmi sekülerlik, üçüncü dünya ülkelerinde bilindiği şekliyle din ile devlet ilişkilerini ayıran, mutlak veya kalıcı (ahlaki-dini) değerler hakkında sessizliğini koruyan, temel meseleler (kader, yaşam gibi) hakkında görüşü olmayan bir dünya görüşüdür.

Bambaşka bir bakış açısı olan kapsamlı sekülerlik ise, dini, ahlaki, insani olan tüm değerlerin sadece devletten değil aynı zamanda kamusal ve özel yaşamdan hatta dünyadan çekilmesini hedefleyen, norm ve değerlerin kaynağı olarak doğa-madde ilişkisini gören tehlikeli bir düzlemdir.

Doğa-madde düzleminde hiçbir ahlaki, insani, dini değere yer yoktur. Bütün süreçler kendi kendini harekete geçirir. Doğa yasaları denilen bu kurallar birebir insanlar için de uygulanmalıdır. Batı modernitesi açısından değerlerinden arındırılmış bir bilim, dünya görüşünün temelini atar. Dünyayı insanların ihtiyaçlarına ve mutluluğuna göre şekillendirmek yerine; bireyin hayatını değerden arındırılmış, rasyonel, doğa yasalarına uyumlu şekilde tasarlar. Bu bağlamda kapsamlı sekülerizm batı modernitesinin

diğer adıdır. Birinden bahsedilirken söz edilen aslında ötekidir. (s. 28-29)

Batı modernitesinin kapsamlı sekülerizm ile ilişkisi iki kavramın mücadelesi ile ortaya çıkar; aşkınlık ve içkinlik. İçkinlik, kaba bir tanım- la içinde olmak anlamına gelir (*mündemiç*). Genelde ise kendi kendine yeten, kendi kendine işleyen, kendi kendini açıklayan bir hâldir. Bu durum aşkınlık kavramının karşıtıdır.

Aşkınlık ise, insanın gözlemediği, deneyim- lemediği, bildiği alanın dışında, bilimsel olanın ötesinde bir yerdir. İçkinlik, en iyi ihtimalle Tanrı'nın yaratılmış dünyanın içinde bulundu- ğunu, bir parçası olduğunu kabul eder. Aşkınlık ise tanrının yaratılmış dünyanın ötesinde ve ondan bağımsız var olduğunu düşünür.

İçkinlik Tanrı'nın varlığını inkâr edebilirken, aşkınlık varlığın Tanrı'nın elinde olduğunu düşünür. İçkinliğe göre doğa-madde denklemin- de; Tanrı, insan ve geri kalan her şey bu doğanın ürünü ve maddesidir. Aşkınlığa göre ise yaratan ile yaratılan arasında kapatılmaz bir mesafe vardır. Allah yarattıklarına çok yakın bile olsa (şah damar) yarattıklarından farklıdır.

İçkinlik evreni, tek bir organik bütün, öz, kendi kendine yeten, kendi kendini aktive eden ve kendini açıklayan bir madde olarak tanımlar ve insani alanı bu tanımdan tasfiye eder. Bu durum her tür düalizmeyi ortadan kaldıracığı için (tanrı-insan, insan-doğa) bütün evreni basit bir monizm ile açıklar. (s.30-31)

İçkinlik eğer Tanrı'yı inkâr etmiyorsa panteiz- me yönelir. Seküler materyalist panteizm Batı modernleşmesinin bir başka temel paradigma- sıdır. Doğa-madde paradigması ile materyalist panteizmin benzerliği dikkat çekicidir. Bu paradigma bize şu sloganları öğretir ve ezber- letir: "Dünya (insanlık dâhil) doğa yasalarına tabidir, yaşamak hayatta kalma mücadelesidir, sadece en güçlüler hayatta kalır, dünya organik bir bütündür, kadının bedeni onun kaderidir, madde kendi kendini düzenler, bilim değerden bağımsızdır, değerlerini kendisi belirler, her şey kutsaldır-hiçbir şey kutsal değildir."

Seküler emperyalist epistemoloji için içkinlik her şeydir. Kapsamlı sekülerizm bir içkinlik bi- çimidir ve içkinlik Tanrı'yı yok etme girişimidir.

Tanrı yok olduğunda düalizm ortadan kalkar ve onun yerine iki yaratıcı geçer: kendini tanrılaş- tıran insan monizmi (emperyalist monizm) ve kendi kendini açıklayan doğal nesnenin düzen- leyici olduğunu iddia eden natüralist materya- list monizm. İnsan Tanrı ve Doğa Tanrı!

Birinci tip monizm insanlığı doğanın üzerin- de konumlandırır. İkinci tip monizm ise tam tersini yapar. Bu monizmler arası düalizm, içkinleşme süreci ilerledikçe ortadan kalkar ve kendini doğa-maddenin bir parçası kabul eden insan, materyalist monizme teslim olur. Bunun neticesinde natüralist materyalist monizm, insan hayatının bütün alanlarında etkisini gösterecektir. Ekonomik alan hızla içkin bir mahiyete bürünür. Ekonomi, değerden arındırılmış, kendi kendini tanımlayan, herhangi bir ahlaki ya da insani kaygısı olmayan içkin bir alan hâline gelir. Bu durum insan faaliyetlerinin diğer alanlarında da tekrarlanır.

Siyasi alanda devlet, dinî ve ahlaki bir temelde meşruiyet aramaz. Onun yerine kendisini değer- den arındırır, varlığı bizatihi haklılık sebebidir. Kendini doğrular, kendini referans alır, kendine atıfla yapar.

Dünya düzeni, ekonomik, siyasi, sosyal alanlar- da kendini doğa-madde özellikleri ile donatan, içkin yasalar barındıran, kendine atıfta bulu- nan faaliyet alanları ile çıkar insanın karşısına. İnsanlık da aynı seküler, emperyalist, monist içkinleştirme sürecine tabi tutulur. Buna göre birey, tatmin edilmesi gereken hazları bulunan, emeği bir üretim aracı olarak kullanılabilen, ekonomik bir erkek-kadıdır. Bir üretim mater- yali olmasının yanında pazar olması sebebiyle de bir tüketim materyalidir. (s. 34-36)

İnsanı, devleti, ekonomiyi, sosyal hayatı içkin bir monizm ile yapılandıran seküler paradigma çevreyi de amaç eksenli dizayn etmelidir. Şehirler, seküler emperyalist paradigmaya göre yeniden kurulur. Geniş caddeler, devletin bireye kolayca tahakkümünü sağlamak için, üreti- mi aksatmamak için ulaşımı kolaylaştırmak üzere yapılır. Hız ve haz üretimin en önemli argümanıdır.

Özü itibarıyla monist olan seküler emperyalist tasavvur bütün dünyayı bir pazar olarak gördü- ğü için insanları tek tipleştiririnin peşindedir. Çeşitliliğin olduğu, birden çok moda ve akımın

yer aldığı bir piyasada pazar payı azalacaktır. Tek bir moda akımı, tek bir yaşam standardı, tasarlanmış alışkanlıklar ve ihtiyaçlar egemenlerin kârlarını artıracak, üretim mekanizmalarını faal ve canlı tutacaktır. Bunun için iklim, coğrafya dikkate alınmaksızın tek tip bir yaşam modeli üretilir. İnsanların ihtiyaçları olmasa bile büyük evler satın alması, bu evlerde daha önceden belirlenmiş ihtiyaç dışı materyallerin kullanılması sağlanır. Orta Asya ve Arap coğrafyasının şartlarına göre tasarlanmış çadır ve halı-kilim yerine masa ve sandalye pazarlanır. Klimalar, elektronik aletler, bilişim materyalleri en temel ihtiyaçlar listesindedir. Geleneksel sanatlar bir kenara bırakılarak dijital olarak üretilen tek tip ürünler kullanılmaya başlanır. Batılı paradigma insanlardan kendi özgün kimliklerini terk etmelerini istemekte, farklılıklarını yok ederek, sığ bir monizm dayatmaktadır.

Batı bu dayatmayı daha önce burslarla üniversitelerinde eğittiği ve Batı'nın üstünlüğüne ikna ettiği 'aydınlar' eliyle gönüllü bir biçimde yaptırmaktadır. İslâmî muhalif akımlar bile Batı'nın seküler materyalist ilerlemeciliğini kendisi için hedef olarak belirlemede, Batı karşıtı bir Batıcılıkla var olmakta mahsur görmemektedir.

#### **TANRISIZ BİR DÜNYADA SEKÜLER BİR KAVRAM: HÜMANİZM**

Batılı epistemolojik paradigma evrenin merkezinin, evrenin dışında değil kendi içinde var olduğunu söyler. Bu bakışa göre Tanrı hiç var olmamıştır, var olmuşsa bile insan ile hiçbir ilişkisi bulunmamaktadır. Böylece yaratıcı-yaratılan düalizmi ortadan kaldırılarak insan-tabiat monizmi meşrulaştırılır. Başka bir deyişle geleneksel aşkınlık metafiziği yerine içkinlik metafiziği monte edilir. Bu dünya görüşü karşımıza hümanizm adıyla başka bir kavram çıkarır.

Hümanizm, evrenin merkezine Tanrı yerine insanı yerleştirir. İnsanı merkezileştiren, düalizmi reddeden, materyalist monizme rıza gösteren bir sistemdir bu. Bunun anlamı insan ve doğa fenomenlerinin bir bütün olduğu ve her ikisinin de aynı yasalara aynı derecede bağlı olduğudur.



İnsanlık ile doğa arasında fark görmeyen, bilim ve bilginin kutsandığı materyalist monist seküler epistemolojik düzen insanlara; dünyada tek bir hukuk, tek bir kültür, tek bir insanlık olduğunu dayatır. Bugün içinde yaşadığımız çok kültürlü, çok hukuklu, çokça özgün insanlık, onlara göre doğal düzeninden sapmıştır ve bu sapma giderilerek tekli bir düzen yeniden kurulmalıdır! Bu anlayış aşkınlık metafiziğinin nihai ölümü, içkinlik metafiziğinin nihai zaferi anlamına gelmektedir.

Epistemolojik paradigmasını seküler, hümanist, emperyalist bir düzleme oturtan sistem ahlaki anlamda da teorisini geliştirecektir. Bu teoriye göre; kutsal, mutlak ya da teleolojik hiçbir şey yoktur. İnsanın bu dünyada varoluşunun amacı evren üzerinde tam kontrolü, doğaya hâkimiyeti, doğal kaynakları maksimum düzeyde kullanmayı sağlayacak bilgi birikimi gerçekleştirmektir. (s. 106)

Tanrı'yı öldüren, insanın Tanrı tarafından onurlandırıldığını reddeden bu görüş insanı bir nesneye, maddi bir varlığa dönüştürür. Hiçbir nesnenin, hiçbir maddenin ahlak yasaları olamayacağı gibi kutsalı da olmayacaktır. O hâlde insanın ve hayatın amacı ne pahasına olursa olsun üretmek, tüketmek, kar elde etmek ve haz sağlamaktır.

Yukarıda bahsettiğimiz seküler emperyalist paradigmanın dünyayı taşıdığı yer bütün boyutlarıyla bir krizdir. Bu kriz, ilerleme metaforunun arkasına gizlenerek bütün insanlığı kuşatmıştır. Pornografi, çevre kirliliği, savaşlar ve her türlü silahlanma, insanlığın içine savrulduğu psikolojik ve ahlaki sorunlar, bedeli hiçbir üretim materyali ile ödenemeyecek boyutta büyük bir yıkım bırakmıştır.

Bu yıkım ve krizin aşılması elbette mümkündür ancak bunun için gerek İslâm dünyasından gerekse Batı içinden muhalif seslerin kültür, tarih, siyaset, ekonomi, dünya, ahlak ve insan üzerine bütün kavramları yeniden tanımlamaları ve insana dair temel değerleri yeniden inşa etmeleri gerekmektedir. Bunun için de kapsamlı bir alternatif teoriye, materyalizm karşıtı bir kategoriye, alternatif bir bilim, din, tarih, kültür sosyolojisine ve süreklilik arz eden bir düşünme eylemine ihtiyaç bulunmaktadır. (s. 149-155)

# Sosyo-Psikolojik Boyutları Açısından Kur'ân Kıssaları

ZEKERİYA AKPINARLI

İlâhî hitabın ve kutsal mesajın kendisinde son bulduğu kitap, hiç şüphesiz Kur'ân-ı Kerîm'dir. İnsanların hakikati daha iyi anlayıp kavramaları ve ibret almaları, ilâhî mesaj ve hikmetleri daha sarîh algılamaları için çeşitli beyan ve üslup şekillerini kullandığını, muhtelif örnekler ihtiva eden ayetleri belirli usul ve yöntemlerle açıkladığını bizatihi Kur'ân-ı Kerîm kendisi vurgulamaktadır. Bu açıdan bakıldığında insanlık tarihi boyunca ilâhî mesajın insanlığa sunduğu semavi kitaplar zincirinin son halkasını teşkil eden Kur'ân-ı Kerîm'in kullandığı üslup ve yöntem şekillerinden birisi, belki de en önemlisi, Kur'ân kıssaları olarak görülebilir. Hatta kıssalar hakkı ve hakikati anlamada bir usul ve yöntem olmaktan öteye geçerek önemine ve yer kapladığı hacme atfen müstakil bir ilim dalı olmuştur. Tefsir ilminin irdeleyeceği başlı başına bir muhteva hâline gelen bu ilme, tarihî kişilerin içerisinde bulunduğu olaylara dair haberler, bilgiler ve bunlardan bahseden ilim anlamında "Kasasu'l-Kur'ân" denmiştir.

## KISSALAR VE TEFSİR GELENEĞİ

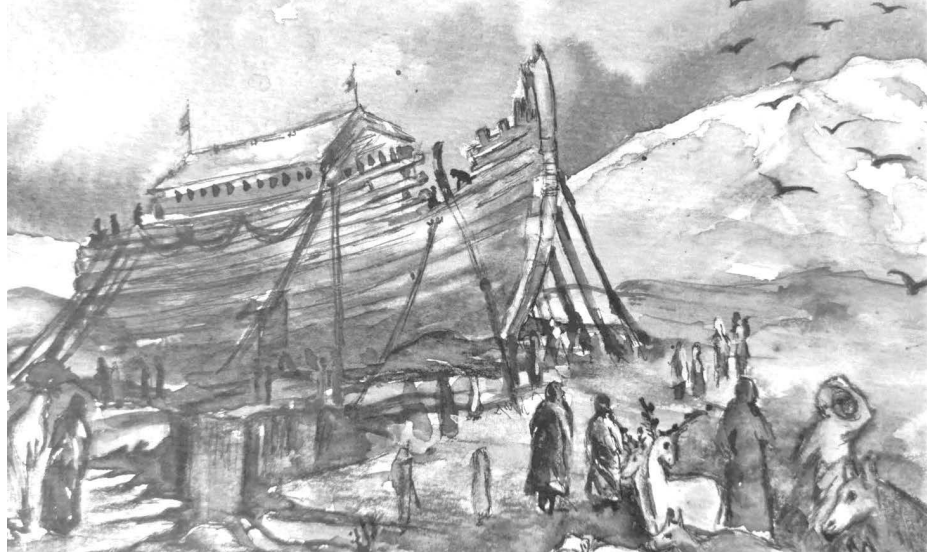
Böylesi mukaddes bir kitabın ilâhî hitabında kıssaların gerek niceliksel anlamda ciddi bir yekûn tutması gerek niteliksel anlamda tarihî kahramanlardan ve kadim toplumlardan bahsetmesi, bu alana ayrı bir yönelişi beraberinde getirmiştir. Yeteri kadar olmasa da bir bütün olarak Kur'ân-ı Kerîm ve münferit konuları üzerine sosyolojik ve psikolojik analizler, tahliller, araştırmalar ve değerlendirmeler yapıla gelmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de bulunan birkaç kavramın sosyo-psikolojik açıdan ilişkisiyle ilgili çalışmaları da bulunan Fikret Gedikli'nin "*Sosyo-Psikolojik Boyutları Açısından Kur'ân Kıssaları*" isimli doktora tezi, burada söz konusu edilecek olan incelemeler ve değerlendirmelerde esas alınan kaynaktır. Tam bu noktada şunu da belirtmek gerekir ki ilgili doktora tezi, akademik makale ve tezler arasında kendi bağlamında ve alanında kaleme alınan tek kalmış bir araştırma ve inceleme mevzusudur. Birçok açıdan ve boyuttan ele alınan Kur'ân kıssalarının sosyo psikolojik açıdan ele alınmış olmasıyla

alanında büyük bir boşluğu doldurmuş olmakla beraber, her bir kıssanın kahramanının ya da avantürünün toplumsal ve bireysel açıdan sentezi gibi tefsir geleneğinde bugüne kadar hiç sezinlenmemiş boşlukların varlığının da habercisi olmuştur.

İlgili çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm sosyal psikolojinin mahiyetinden, tarihsel gelişim serüveninden, inceleme konularından bahsetmekte; sosyal psikolojinin temel konuları arasında yer alan tutumlar, davranışlar, sosyal biliş, benlik, önyargı ve saldırganlık gibi temaları ayrı birer başlık altında incelemektedir. Sosyal psikoloji ile ilgili genel bilgi ve değerlendirmelerin kapsamlı ve bütüncül olabilecek "Sosyal Psikoloji" başlığı altında verilmesi muhtevaya muvafık görünmektedir.

İkinci bölüm İslâm tefsir geleneğinden ve Kur'ân kıssalarından, bu kıssaların anlatılış yönteminden ve nüzûl gayelerinden bahsetmektedir. Belki de burada üzerinde durulması gereken en önemli husus, inmiş olduğu toplumun kültürünü ve

dil yapısını gözetmiş olmakla birlikte Kur'ân'ın, tarihin belli bir dönemine hasredilecek evrensel yönü bulunmayan tarihsel bir metin olmadığıdır. Bir diğer ifadeyle Kur'ân'da, tarihsel, yerel unsurların evrensel bir formda bulunduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla bu evrensel form, yerel ve tarihsel durumların yanlış bilgilerini bünyesinde barındırmasına engel oluşturmaktadır (s. 69). Kıssalar, hakikatin tecelli edip, Allah'ın (c.c.) yasalarından birinin ortaya konulduğu tarihi bir panoramadır. Bundan ötürü kıssalarda hayale yer olmadığı gibi, mübalağaya da yer yoktur (s. 62). Yazarın Kur'ân kıssaları hakkında sözünü ettiği mezkûr değerlendirmeler hiç şüphesiz tefsir geleneği tarafından da desteklenir ve benimsenir. Ancak zamanla doğru veya yanlış olduğuna bakılmaksızın yoğun bir nakil sürecinin başladığı ifade edilmektedir (s. 7). Ne var ki zaman içerisinde insanların merakı ve bu meraklarının uyardığı bazı kabiliyetler, kıssalarla ilgili mevcut bilgilere nesiller boyu yeni ilaveler eklemiş ve böylece bazen örneğin bir peygamber hakkında ciltler dolusu rivayet birikmiştir. Bunların pek çoğu ise tarihi gerçek olmaktan ziyade roman ya da destan olarak değerlendirilmiştir (s. 235). Büyük oranda Yahudi, kısmen de Hıristiyan kaynaklarından nakledilen, özellikle de İslâm muhaliflerinin bu dine ilave etmeye çalıştıkları bu türden asılsız ve uydurma haberleri tefsir geleneği şiddetle reddeder, artık bu mevzû haberler tefsir geleneği olmaktan çıkar, -bizim ifademizle- geleneğe dönüşmüş olur.



#### **KUR'ÂN KISSALARININ SOSYO-PSİKOLOJİK TAHLİLLERİ**

Çalışmanın ana hedefine yönelik incelemelerin ve araştırmaların söz konusu edildiği üçüncü bölüm ise Kur'ân kıssalarının sosyo-psikolojik tahlillerinden ve değerlendirmelerinden oluşmaktadır. Aslında sosyal psikoloji, normatif bilim olmayıp anlamaya yardımcı bir bilimdir. Dolayısıyla bu bölümde Kur'ân kıssaları, sosyal psikolojinin temel konu ve kavramları ile bu alanda yapılmış tecrübi çalışmaların yöntem ve bulguları da geniş ölçüde kullanılarak olgulara uygun olarak irdelenmeye çalışılmıştır. Yazar, tetkike ve tahlile yardımcı bir bilim olan sosyal psikoloji bilimiyle Kur'ân'da serdedilen kıssaları anlamaya çalıştığı üçüncü bölümün başlığını aynı zamanda ilgili tezinin adına uygun görmüş, bu husus da tezin ismi ile metni arasında insicamı ve bütünlüğü beraberinde getirmiştir. Bir diğer söylemle "Sosyo-Psikolojik Boyutları Açısından Kur'ân Kıssaları" isimli başlık, üçüncü bölümün ifade

ettiklerinin birbiriyle ilişkisi anlamında değerli olduğu kadar, başlık ve metin uyumluluğu ve birlikteliği bakımından ilgili tezin ismi olması anlamıyla da değerlidir.

İlgili tezin sonuç bölümünde ise araştırmada elde edilen hususlar, genel bir değerlendirme ile analiz edilmiş, özellikle Kur'ân kıssalarını böylesi bir usul ve yöntemle okumanın beklenen girdilerine ve bu yöntemle okumanın okuyucuya faydalarına da değinilmiştir. Sonuç bölümünde yazar, sosyal ve psikolojik bakımdan sadece kıssalar üzerinde değil, birçok kavram ve konuda çalışılmasının, arzu edilen olgunluğa erişme noktasında genelde Kur'ân ilimlerine özelde ise tefsir ilmine önemli başarıları beraberinde getireceğini ima etmektedir. Aynı zamanda yazar, kendi çalışmalarının aklî ve naklî ilimlerin kümülatifliğine dair istediği olgunluk seviyesine ulaşma serüveninde bu serüvenin sadece bir parçası olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla yazar, mezkûr alana dair araştırma yolculuğundaki konumunu ve duru-

munu bilmekte, yepyeni yolculukların arzu edilen olgunluk düzeyine erişme sürecini bir adım daha ileriye götüreceğini ifade etmektedir. Ancak sonuç bölümünde, teze konu edilen kıssaların sosyo-psikolojik boyutlarıyla ilgili daha ne tür konuların çalışılabileceğine dair öneriler mevcut olmamakla birlikte, kıssaların daha ne tür yönlerden incelenebileceğine dair en küçük bir öneride de bulunmamaktadır.

Yazar, araştırmada kullandığını ifade ettiği yöntemi tezinde okuyucuya açıklamaktadır. Sosyoloji, psikoloji ve sosyo-psikolojinin belli kavram, kuram ve konularına aşına olduktan sonra kıssaları anlama ve yorumlamada bu bilimlerin özellikle de sosyo-psikolojinin verilerinin bir araç olarak kullanıldığını belirtmektedir. Tam bu noktada, sosyal psikolojinin, sosyoloji ve psikolojinin kesişim noktalarını ve mevzularını ifade eden konuları ele aldığını hatırdan çıkarmamak gerekir. Dolayısıyla kıssaları anlamada bu bilimlerin verilerinin araçsallaştırıldığı ifade edilebilir. Bir diğer husus ise çalışmada bazı ayetlerin ve kıssaların tekraren farklı konu başlıkları altında incelenmiş olduğudur. Bu gibi durumlarda tekrarın nedeni -haklı olarak- ayetlerin ve kıssaların pek çok yönünün bulunmasından dolayı aynı ayetin, farklı konu başlıkları altında, farklı yönleriyle değerlendirmelere konu edilmiş olmasıdır. Usulü ve yöntemi ile ilgili konu edilmesi gereken bir diğer husus ise yazarın tüm değerlendirmelerini kıssalarda anlatılan olaylardan, onların kahramanlarının söylemlerinden ve Allah'ın

(c.c.) onlar hakkındaki yargı ve değerlendirmelerinden, bunun yanında resmetmiş olduğu sosyolojik durum, ortam ve zemin analizinden çıkardığıdır. Örneğin Medyen toplumunda iktisadi ahlakın bozuk oluşu, Semûd kavminin lüks ve şatafata düşkünlüğünün ön planda tutulması gibi detaylar, okurun o toplumun fiil ve eylemlerini analiz etmeden önce nasıl bir sosyolojik zeminde ilişkilerini sürdürdükleri hakkında kanaat sahibi olmasını sağlamaktadır. Oluşan bu kanaatten hareketle yazar, söylemlerin analizi, olay ve olguların tahlili ve Allah'ın (c.c.) onlar hakkında kurmuş olduğu hüküm cümleleri üzerinden çözümlemelere imkân bulunduğunu belirtmiştir. Yazarın bu yöntemi text-context, bir diğer ifadeyle metin-bağlam ilişkisi anlamında oldukça değerlidir, tezin araştırma konusuna da uygun düşmektedir.

Yazarın '*Kendisine âmâ geldi diye yüzünü ekşitti...*' ayetinde nitelenmiş yüz ifadesinin duyguları büyük ölçüde yansıttığıyla ilgili olarak söyledikleri (s. 111), '*Onlardan biri, kız çocuğuyla müjdenince, hiddetlenerek yüzü simsiyah kesilir...*' ayetinde betimlenen simsiyah kesilmenin o günün mevcut sosyal yapısında kız çocuğuna biçilen değer yüzdeki tasviri olduğunu ifade ettiğini belirtmesi (s. 112) gibi hususlar tezin tespit edilen özgün noktalardan bazılarıdır. Yazarın tespit ettiği orijinal noktaların bunlarla sınırlı olmadığını gerek iletişim ve kültür gerekse tutum ve inançla ilgili yorum ve açıklamalarında özgün hususların olduğunu burada ifade etmemiz gereklidir.

Konu, olay ya da olguya ilişkin önemli bilgi kaynaklarına ulaşmak araştırmacıya yardımcı olur, dolayısıyla da ulaşılan kaynaklar, araştırılması istenen durumların derinlemesine incelenmesine imkân tanır. Beydâvi'den Alûsî'ye, Zemahşeri'den Zerkeşî'ye, Seyyid Kutub'dan Muhammed Esed'e, Reşid Rıza'dan Elmalılı Hamdi Yazır'a, İbn Haldun'dan Muhammed Hamidullah'a kadar gerek rivayet ve dirayet tefsirleriyle temayüz etmiş mütekaddimün dönemi müfessirlerin eserleri gerekse de müteahhirün dönemi ve sonrası çağdaş müelliflerin eserleri, bu tezin beslendiği ana kaynakları oluşturmuştur. Yazar, Kur'ânî kıssaların sosyo-psikolojik zeminine daha sağlam basabilme adına Sigmund Freud, Alfred Adler, Clifford gibi Batılı düşünce yazarlarının eserlerinden faydalanmıştır. Bununla beraber, günümüz akademi dünyasında kaleme alınan makale, bildiri ve tezlerden de olabildiğince istifade edilmiş, ilgili alana dair en son yapılan çalışmalardan da imkân nispetinde yararlanılmıştır. Zira ilgili tez dikkatle incelendiğinde yazarın, Arap, Türk ve Batı dünyasının kurucu temel eserlerine hâkimiyetinin yanı sıra özellikle son dönemlerin akademik gayretlerinin ürünü olan bilimsel araştırma ve tezlere vukufiyeti de göze çarpmaktadır. Dolayısıyla böylesi uzunca bilgi birikim serüveninin bir safhası olarak böyle bir doktora tezine sahiplik etmek, kendisinin düşünce gücü, ilmî müktesebatı, dili etkin, dinamik ve anlaşılır kullanabilme yetisi anlamında yazarın takdire şayan bir karakteristiğidir.



# Hüsamettin Arslan'ın Çabasını Hatırlamak

ÖMER KANTARCI



Candan Erçetin'in meşhur bir şarkısı vardır, nakarat kısmı birçoğumuza tanıdık gelecektir; "Dünyada ölümden başkası yalan!" Yıllar önce bu şarkıyı dinlerken bir taraftan da okumalar yapıyordum. Şarkıyı şöyle değiştirdim; "Dünyada ilimden başkası yalan!" Ölümlü dünyada kalıcı, bereketli izler bırakmanın yollarından biriydi ilim; ilim tahsil etmek, ilmî eserler vücuda getirmek, hakikate kapı aralamak... Hepsi ilimden geçiyordu. İlimden irfana oradan da kendini ve Rabbinin bilmeye giden varoluşsal bir yolculuk da vardı. İlimle meşguliyet yalan dünyadan hakikate bir pencere açmak demektir. "Ölümsüzlüğü tattık, bize ne yapсын ölüm" diyen şair kendini ve rabbinin bilen, ilim ve irfan sahibi biri olmalıydı. Öyle ya, başka nasıl ölümsüzlüğü tatsın insan!

Batı'da aydınlanma sonrası bilimsel çalışmalar, disiplinler çeşitlendi. Geleneksel bilim anlayışı yerini, pozitif bilim denilen doğa bilimlerine terk etti. Dini ve geleneği merkeze alan düşünce geri plana itildi; bunları hepten reddetmese de paranteze alan, etkisini zayıflatan bilim anlayışı ortaya çıktı. Bunun doğu toplumlarına yansımaları çok daha farklı olacaktır. Türkiye'nin de içinde bulunduğu İslâm ülkeleri yaşadıkları siyasi, ekonomik ve askerî acı olayların yanı sıra düşünce anlamında modernleşmeyle birlikte bu süreçte katı bir pozitivist saldırı ile karşı karşıya kaldılar. Kafalar bulandı. Özeleştirisi yapmak yerine kendi ve geçmişin-

den utanmayı, geçmişini reddi mirası tercih etti. Batı'da bile bu derece görülmeyen gelenek/din karşıtlığı, tarihî birikim ile bağları koparma hevesi başta sosyal bilimler olmak üzere fikir sahasında da Müslüman toplumları dönüştürmeyi hedefledi. Devletlerin takip ettikleri politika gereği eğitim kurumları ve askeriyeye bu işin lokomotifleri oldu. Toplumun değerleriyle okullarda öğretilen müfredat çatıştıyordu. Meseleyi soğukkanlı bir şekilde ele alan aydın unsurundan da toplumlar mahrumdu.<sup>1</sup> Bugüne geldiğimizde rahatlıkla söyleyebiliriz ki üniversiteler, medya ve bürokrasi bilimsel dogmalarla, ellerine geçirdikleri modern sopalara yıllarca milletin değer yargılarıyla savaşını sürdürdü.<sup>2</sup>

Tüm bu karmaşa içinde meselelerimizi soğukkanlı bir şekilde ele alan, özeleştirisi yapmaktan kaçınmayan, modern bilimin, pozitivistizmin saldırıları karşısında kendimiz kalarak varoluş mücadelesini dert edinen akademisyenler, hocalar da olmuştur. Beş yıl önce ebedî âleme uğurladığı-

mız Hüsamettin Arslan (1956-2018) da onlardan biriydi. Sosyal bilimlerle meşgul olmuş, akademik bir entelektüel olarak sahasında ilk olan, Türkiye'de bilim sosyolojisi alanındaki doktora çalışmasının *Epistemik Cemaat*'in<sup>3</sup> müellifi, telif eserler vermekten ziyade pozitivist düşünceye eleştirel bakan felsefi, sosyolojik ve teolojik yönleri güçlü olan temel eserleri tercüme edip yayımlanmayı tercih etmiştir. Sosyolojinin tarih ve felsefe ile desteklenerek verilmesini savunmuştur, aksi hâlde sosyoloji değil teknoloji ortaya çıkacaktır.<sup>4</sup>

Hoca'nın kısıtlı imkânlarıyla kurduğu Paradigma Yayınları bu alanda ülkemizde nadide eserler vererek önemli bir boşluğu doldurmuştur. Yayınevinden çıkan eserlerden bazılarını hatırlatırsak ne demek istediğimiz daha iyi anlaşılacaktır: *Sözün Düşüşü* (Jacques Ellul), *Kıta Avrupa Felsefesine Giriş* (David Vest), *Bilim Dedikleri* (Alan Chalmers), *Düşünmek Ne Demektir?* (Heidegger), *Heidegger'in Çocukları* (Richard Wolin), *Varoluşçuluk* (Alasdair MacIntyre), *Paradigma Felsefe Sözlüğü* (Ahmet Cevizci), *Bilimsel Bilginin Sosyolojisi*, (Barry Barnes).

Merhum Arslan'ın ismini ilk *Melâmet* dergisine verdiği röportajda görmüştüm. Şair Celal

1 Burada Cemil Meriç'in tespitlerini zikretmekte fayda var: "Zavallı Türk aydını... Batılı dostlar alınmasınlar diye hazinelerini gizlemeye çalışır. Sonra unuttur hazineleri olduğunu. Düşmanın putlarını takdis eder, hayranlıklarını benimser. Dev papağanlaşır."

2 Güncel bir örnek vermek gerekirse *Birgün* gazetesi yazarı akademisyen Uğur Kutay'ın ders esnasında İslam peygamberine hakaretleri haberlere konu oldu, tartışıldı. Diyanet ve çalıştığı üniversite soruşturma başlatmış, neticesi ne olacak, bekleyip göreceğiz. Katı, eleştirisi bile kabul etmeyen pozitivist anlayış ile İslâmî değerlere saldırının 'bilim' diye kabul gördüğü ender ülkelerden biriyiz!

3 Hüsamettin Arslan, *Epistemik Cemaat/ Bir Bilim Sosyolojisi Denemesi*, Paradigma Yayınları, 1992.

4 Ona göre sosyoloji "sosyal felsefe'dir. Bu yüzden herhangi bir sosyolojiyi değil, ya da "ortodoks" sosyoloji anlayışını değil, "felsefi" sosyolojiyi savunur.

Fedai'nin yayına hazırladığı dergi ömrü kısa olmasına rağmen nitelikli dosyalarla okuyucunun karşısına çıkmıştı. Derginin üçüncü sayısı (Temmuz-Ağustos 2015) "Düşünmenin Neresindeyiz" sorusunu merkeze alarak hazırlanmış ve Hüsamettin Hoca ile söyleşiyi öğrencisi Bengül Güngörmez yapmıştı. Yukarıda temas etmeye çalıştığımız yaşanan düşünce buhranı ve entelektüellerin tavrını çok net bir şekilde tasvir etmişti Hoca. Bir başkaldırıdan, putları kırmaktan söz ediyordu: "Entelektüel buhranımız bir fikirler okyanusunda kılavuzsuz kalmaktır. Kaderimiz sürekli kriz ve buhran. Bu buhranı yalnızca Batılı egemen entelektüel ideolojilere sadakatle bağlandığımız zaman aşabiliyoruz. Türkiye'de 'düşünür' Batılı egemen entelektüel ideolojilere bağlılıkla eşitleniyor. Benim için ise 'entelektüel olmak put kırıcılığına talip olmaktır.' Düşünme bir put kırma eylemidir. Egemen ortodoksünün putlarını kırmaktır. Bu peygamberlerin izinden gitmektir. (...) Modern uygarlığın putlarını kırmaya, modern Batı'nın ürettiği putları kırmaya talip olmalıyız. Bunun için Batı dediğimiz entiteyi ve onun düşünme geleneklerini iyi bilmemiz gerekir. Hepimiz içinde yer aldığımız süreçte, Batı düşünme geleneklerinin ve Batılı büyük üstatların çömezleriyiz. Sanki kaderimiz sadece öğrenci kalmak."

Modern teknolojinin bilmeyi artırdığını fakat düşünmeye mani olduğunu altını çizdiği satırlar da calibi dikkattir: "Modern insan düşünmez. Modern insan düşünmez 'bilir'. Heidegger malumunuz bunu bilim adamları için söylemiştir: 'Bilim düşünmez, bilir.' Çünkü bilmek düşünmek değildir. Enformasyon çağındayız düşünme çağında değil. Çağımıza karakterini arıyan eden hâkim çizgi 'bilmek', 'düşünmek' değil. Bunu anlamak için 'bilgisayar' terimini düşünmek yeterli. Bil-

gisayar ve kompüter teknolojisi düşünmenin önündeki en büyük engele dönüşmüştür. Bilgisayar teknolojisi Batı rasyonalist geleceğinin zirvesidir."

## HAYAT, İTİRAZLAR VE EPİSTEMİK CEMAAT

Hüsamettin Hoca 1956 yılında Ordu-Mesudiye'de on çocuklu bir ailede dünyaya gelir. Hayata karşı tutumunda, kendilik bilincinde ve değerlere bağlı oluşunda babasının etkisi büyüktür, bunu birçok yazarın babasıyla ilişkisini içeren *Oğullar ve Babaları*<sup>5</sup> kitabında anlatır. Tunceli Öğretmen Okulu'nu yatılı olarak bitirir. 1979'da Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü'nden mezun olur. Aynı bölümden Yakınçağ Türkiye Tarihi alanında yüksek lisans tezini verir. Birkaç sene Anadolu'da (Fatsa) muallimlik yaptıktan sonra tekrar İstanbul günleri başlamıştır. Bu sefer ilgi alanını değiştirir, doktorasını İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi genel sosyoloji ve metodoloji alanında, bilgi sosyolojisi ve o zamanlar ülkemiz akademiasında bile pek bilinmeyen bilim sosyolojisi alanında yapar.

Bu alanda doktora tezi hazırlamak için hocalarını zor ikna eder, çünkü o dönemin sosyoloji hocaları 1960 sonrasında batı sosyolojilerindeki çalışmalarından bihaberdir. Hocalarının katı tutumunun bir başka nedeni de 'bilimseldir'; "klasik sosyoloji egemen pozitivist söylemin etkisiyle dini, folklorik, mitik vb. bilgi türlerinin sosyolojisinin yapılabileceğini, fakat bilimsel bilginin sosyolojisinin yapılamayacağını söylemiş ve hem bilimi hem de bilimsel bilgiyi sosyolojik incelemenin ve eleştirinin kapsamı dışında tutmuştu. Bu anlayışa göre bilim objektif, evrensel ve nötrdü;

nötr, objektif, evrensel ve dolayısıyla "kesin" bilginin sosyolojisi yapılamazdı."<sup>6</sup> Her şeyi eleştiren bilimsel bilgi, eleştiriden muaf tutulmalıydı. Direndi ve alanında bir ilk olan *Epistemik Cemaat* teziyle doktorasını tamamladı ve bir sene sonra (1992) bu çalışma kitap şeklinde yayımlanmış ve hayli ilgi görmüştür. Akademik çalışmalarına vefat edene kadar Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünde devam eder.

Hüsamettin Arslan akademik çalışmalarına yönelince sahadaki temel kaynaklara erişimin sınırlılıklarını fark eder ve Paradigma Yayınları'nı kurar. Yayınevini, kendi mütevazı bütçesiyle ayakta tutmaya, bir yandan da farklı disiplinlerden nitelikli eserleri tercüme etmeye, ettirmeye çalışır. Hoca tercüme çalışmalarına ağırlık verdiğinden telif çalışmalarının müktesebatına göre daha sınırlı kaldığını söyleyebiliriz.

İlk eseri, doktora çalışmasından *Epistemik Cemaat*'tan söz etmemiz yerinde olacaktır. Eser üstadın dile getirdiği *tezli tez*lerden biridir. Kitabın 2007'deki ikinci baskısında üniversitelerde yapılan tezlerin tez olup olmadığını tartışır. Bu bakımdan ilk eseri bazı çevreleri rahatsız etmiş, aleyhinde birkaç yazı yayımlanmıştır, kimileri ise görmezden gelerek yok saymaya çalışmıştır. İkinci baskısının on beş yıl aradan sonra yapılması kitabın hak etmediği ilgisiz tavrın bir göstergesidir. *Epistemik Cemaat*, yazarının da belirttiği gibi Türkiye'de üniversitelere ve devletin politikalarına hâkim olan *ortodoksünün eleştirisi*dir. Yine Arslan'ın ifadesiyle "O bilimin ve bilimsel düşüncenin değil, bilim ve bilimsel düşünceyle ilgili bir ortodoksünün, bir 'bilimsel' ideolojinin, literatüre

5 Ahmet Nezihi Turan & Gökhan Yavuz Demir (ed.), *Oğullar ve Babaları*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2010.

6 Hüsamettin Arslan, *Epistemik Cemaat*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2018, s. 12.

başvurmak gerekirse aydınlanma geleneğinin, 'bilimizmin' (*scientism*), pozitivistimin, Türkiye'de müfredat programlarına ve devletin resmî ideolojisine içeriğini armağan eden bir bilim anlayışının eleştirisidir. Elinizdeki metin bilime değil, onun egemen kavranış biçimine; bilime değil, bilimle ilgili egemen bilim ideolojisine muhaliftir."<sup>7</sup>

Cemaatler ve tarikatlar kapatılsın yaygarasının koparıldığı şu günlerde *Epistemik Cemaat* kitabı daha bir dikkat çekiyor. Cemaat, tarikatlar ve İslâmî yapıları dogmalarla, tek tip insan yetiştirmekle ve türlü iddialarla yaf-talayan seküler çevrelerin; kendi içlerinde acımasız kuralları, dokunulmaz *putları* olduğu, bağlı oldukları müritleri 'gerektiğinde' nasıl manen infaz edip kapı dışarı attıkları malumunuzdur.<sup>8</sup>

Hüsamettin Arslan *Epistemik Cemaat*'ten sonra iki eser daha yayımlar; *Jöntürkler, Jönkürtler, Muhafazakârlar* (2009) ve *Twitmania Etnomania Şiddetmania* (2016). Bu kitaplardaki yazılarının çoğu *Star Açık Görüş* ve *Yenisöz*'de çıkan köşe yazılarıdır, bir kısmı biraz daha genişletilerek kitaba dâhil edilmiştir. Bu eserler ülkemizin 2013 sonrasında yaşadığı siyasi krizlerin (Gezi Parkı, Hendek olayları, PKK terörü, 15 Temmuz, referandum) göbeğinde, aktüel konularla ilişkili biraz da sert metinlerdir. Kriz anlarındaki takındığı siyasi tavrında onun entelektüel kimliğinin izlerini bulmak mümkündür. Bel-

ki fazla politik olması hasebiyle bu yazılar eleştirilebilir. Ama Hüsamettin Hoca'nın yazılarının ve meselesinin Türkiye'deki beyaz Türklerle, halka ve inandığı değerlere yukarıdan bakan elitistlerle mücadele etmek olduğunu söyleyebiliriz.

## NASIL KENDİMİZ KALABİLİRİZ?

Hüsamettin Arslan'ın fikir dünyası hakkında okuyucuya derli toplu bir demet sunan başka bir eser de *Meselelerimiz Konuşmak* adlı kitaptır.<sup>9</sup> Hoca'nın 2014-2017 yılları arası ayda bir kez İstanbul'da Zeytinburnu Kültür Merkezi'nde verdiği seminerlerden oluşan ve vefatından sonra neşredilen kitapta memleketimizin kültür, düşünce ve siyasetle ilgili meseleleri sohbet tadında ele alınıyor. Konuşmanın yapıldığı yıllarda Türkiye birçok meseleyi tartışıyordu; Kürt meselesi-çözüm süreci, muhafazakârlık, başkanlık sistemi, tarih, âlim-entelektüeller, iktidar ve din ilişkisi, etnisite, gelenek gibi konuların bu yönüyle kitaba dâhil olduğunu söyleyebiliriz. Eserin girizgâhında da belirtildiği gibi Hoca'nın konuşmaları modernite karşısında nasıl kendimiz kalabileceğimize işaret etmesi bakımından önemliydi: "Türkiye'de felsefe ve sosyal-bilimler düzlemine önemli katkılarda bulunan Arslan, geriye bakarak Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye'nin temel probleminin şu olduğunu vurguladı: Nasıl aynı anda hem modernleşebiliriz hem kendimiz kalabiliriz? Aynı anda hem modernleşmek hem kendimiz kalmak mümkün mü?"

Hüsamettin Arslan, muhafazakârlık tartışmalarında da benzer soruları sorar; "Bu küreselleşme çağında, bu küresel kapitalizm çağında hem kendisi kalmak hem

de modernleşmek hatta hayatta kalmak nasıl mümkündür?" Türkiye'de muhafazakârlığın imparatorluğun kaybindan doğduğunu belirtir. Muhafazakârlık Batı dillerinde *konservatizm* kavramıyla ifade edilir. Modern dönemde ortaya çıkan liberalizme tepkiyle anlam kazanan muhafazakârlığın Batı'daki ile Türkiye'deki mahiyetleri birbirinden farklıdır. Batı'da modernleşme talepleri tabandan geldiği için devletin üst kademesindeki muhafazakârlar olurken ülkemizde tam tersi bir durum söz konusudur. Modernleşme adımları "yukarıdan aşağıya boca edildiği için Türkiye toplumunun aşağısındakiler muhafazakârdır." Avrupa'daki muhafazakâr her türlü imkâna sahip üst sınıf olmuşken bizde toplumun çoğunluğunu teşkil eden yoksul diyebileceğimiz kesimi oluşturur. Bu kavramı daha başka olarak iki grupta da inceler Arslan. *Birinci kesim* kültürel muhafazakârlar; dini cemaatler, sağcılar ve İslâmî hassasiyet sahiplerinin kurduğu parti ve sivil oluşumlar. *Diğer grup* ise politik muhafazakârlardır; solcular, solda kalanların kurduğu parti ve sivil toplum kuruluşları aldıkları pozisyon gereği muhafazakâr olarak tarif eder.

Hüsamettin Hoca Türkiye'nin modernleşme macerasını anlatırken *jakoben* kelimesini tarihî arka planıyla birlikte tahlil eder. Jakobener Frans'a'da devrimi organize eden Aziz Jakoben Kilisesi'nde gizlice toplanan "aydınlanmış" kişilerdir. Bunun Türkiye'ye yansımaları tepeden inmece politik tavrıyla elitlerin ve devletin halka müdahale etmesi ve zorla modernleştirmeye çalışması olarak görülebilir. Hoca'mız sık sık kendi hayatından da örnekler verir. Eğitim hayatında karşılaştığı öğretmenlerin çoğunun tavrı Reşat Nuri'nin *Çalılışu*'ndaki Feride'nin tavrıyla aynıdır; bu halkı aydınlatmak ge-

7 Hüsamettin Arslan, *Epistemik Cemaat*, s. 16.

8 Meselenin daha iyi anlaşılması için geçen sene yaşanan bir olayı hatırlatabiliriz. İbrahim Kalın'a seslendiği bir türküde bağlamasıyla eşlik eden Erkan Oğur *seküler cemaatinin* hüsnına uğramış, birkaç gün sonra "ben solcuyum, devrimciyim, hata ettim" diyerek özür dilemek zorunda bırakılmıştı. Bir başka acı örnek ise Şerif Mardin'in çalıştığı alanların dinle irtibatlı olduğu ve bunu önemseydiği için TÜBA'ya alınmamasıdır.

9 Hüsamettin Arslan, *Meselelerimizi Konuşmak*, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2020.

rekir! Akademik çalışmaları, konferansları ve yazılarıyla Arslan'ın Türkiye'de halka ve inanılan değerlere tepeden bakan jakoben, elitist aydınlara karşı mücadele verdiğini söyleyebiliriz.

## CEMİL MERİÇ'LE MÜNASEBETİ

Hüsamettin Hoca'nın bir başka yönü de "entelektüel babam" dediği Cemil Meriç'e duyduğu yakınlıktır.<sup>10</sup> Meriç, onun için yepyeni bir sest ve iç dünyasına yakındı. Kendisi Tanpınar ve Meriç'i karşılaştırır, ilki fırça kullanırken diğeri çekiç kullanmaktadır. Toplum hiyerarşisinin en dibinden gelmenin verdiği hunçla Hoca tercihini çekiçten, yani Cemil Meriç'ten yana kullanacaktır. Çünkü Türkiye'de çekiçlenecek çok şey vardır.

*Bu Ülke* hafızı olarak 1986'da *Türk Edebiyatı* dergisi için çok ses getiren bir röportaj yapar üstadıyla. Bu mülakat için "Cemil Meriç'i anlama kılavuzu" denilebilir. 1970'lerde *Bu Ülke* yayımlanmalı dört yıl olmuştur, kitaptan ezberlediği aforizmatik, sarsıcı cümleleriyle karşısına çıkar Cemil Meriç'in. Kendisini okuyup anlayan bir gençle karşılaşmanın verdiği sevinç ve hüznü karışımı duygularla ağlayarak cevap verir üstad, "evladım" diye seslendiği Arslan'a. İlk sorusu çok dikkat çekicidir; "Sizce nedir hayatın anlamı?" Uzun bir röportajda Meriç'in hayatın tüm veçhelerine bakışı, güçlü ve zayıf yanlarını, düşünce dünyasındaki dalgalanmalarını, sağ-sol meseleleri, kitaplarında çelişkili görülen ifadeleri, kimlik bunalımını, ölüme, şiire, kadına, dile bakışını kıskırtıcı bir üslupla irdeler Arslan.

10 Bu konu için bk. *Cemil Meriç ve Bu Ülkenin Çocukları*, haz. Ergün Meriç & Ayşe Çavdar, İz Yayıncılık, İstanbul, 1998, s.71-72, 96-98.

Hüsamettin Hoca, Batı düşüncesi metinlerine Cemil Meriç'ten etkilenecek merak saldığını itiraf eder. Bugünün dünyasında yaşayan bizlerin bir yönüyle (tercihen değil mecburen) modern, başka yönden ise pre-modern olduğunu belirtir. Batı düşüncesinden kaçmak çözüm değil tam tersine kendimiz olarak mücadele edeceğiz bugünkü Batı felsefe ve düşüncesini öğrenmek ve bu şekilde direnmek en makul yoldur: "Batı'nın tahakkümünden, Batı'nın üstünlüğünden, eor-sentrizimden, yani Avrupa-merkezilikten, insan-merkezilikten kaçamıyorsam bana düşen en büyük görev bu kaçamadığım şeyi anlamak ve öğrenmektir. Ondan ancak onu öğrenerek, onu anlayarak kaçabiliriz ve başka bir kaçma şansım yoktur. Direneceksek anlayarak direnmeliyiz."<sup>11</sup> Arslan, Cemil Meriç'in gerçek bir entelektüel olduğunun altını çizer. Çünkü o diğer entelektüeller gibi kendi toplumunun tarihsel mirasını reddetmemiştir. "Yalnızca aptallar ve ahmaklar binlerce yıllık kültürel mirasları reddeder. Entelektüelin görevi geleneği ret değil, geleneğe savaş açmak değil onunla diyaloga girerek hesaplaşmaktır."

## SONUÇ YERİNE

Yazımızın başında ilimden bahsetmiş, "dünyada ilimden başkası yalan" demiştik. Hoca'mıza bakınca geride ilmi çalışmalarını, akademideki kendi şahsına münhasır bağımsız, mücadeleci duruşunu, kriz anlarındaki cesur tavrını fark etmemek mümkün değil.

Hüsamettin Hoca bir Anadolu şehrinde kalabalık bir ailede doğmuş, toplumun en dibinden

gelmiş, akademiye bin bir zorluklarla girebilmiştir. İlme olan tecessüsü, farklı düşünme yollarını irdelemesi, hâkim pozitivist paradigmaya karşı çıkıp kendi sahasında özgün eserler neşretmeye girişmesi başlı başına takdir edilmesi gereken büyük bir entelektüel çabadır. Maddenin değil mananın peşinde, çeşitli zorluklarla ama hep mücadele ederek yürümesini bilmiştir. Sadece ilmî çalışmaları değil hocalığı, samimiyeti, babacan tavırları, gülmesi, rahat giyinmesi de öğrencilerinde ve çevresinde büyük izler bırakmıştır. Her düşünürde olduğu gibi onun da daha iyi anlaşılmalı veya kritik edilmeyi bekleyen görüşleri vardır. Modernleşme süreçlerini kendimiz açısından yorumlamaya gayret etmiş ve hâlâ tam olarak cevaplamadığımız "Kendimiz kalarak bu çağda nasıl var olabiliriz?" sorusunu sormuştur. Kendimiz kalabilmek özeleştirisi yoksunluğundan, klasik savunmacı anlayıştan farklı bir yerde durmaktadır.

Çorlulu Ali Paşa Medresesi'nde yer alan Erenler Kırathanesi'ndeki sohbetlerini her kesimden insanın dinlemesi, hitap ettiği kitlenin genişliği onun biraz da entelektüel müktesebatı hakkında bize bilgi vermektedir. "Epistemik cemaat" kavramını Türk düşüncesine kazandırmıştır, bu kavram/kitap çok konuşulmuş ama yeterince anlaşılabilir mi, bilemiyoruz. Kendisinin yirmiye yakın kalburüstü eseri tercüme edip Türk irfanına kazandırması kendimiz kalabilmekle irtibatlıdır, çünkü başkasını ne kadar tanırsak o kadar kendimiz olabiliriz. *Twitmania Etnomania Şiddetmania* kitabının sonunda yer alan cümlelerle yazınızı bitirelim: "Hiçbir yazar 'sonsöz'ü söyleme imtiyazına sahip değildir. Her metin bitmemiş metindir. Son söz ölümüdür. Son sözü ölüm söyler. Son söz Tanrı'nındır."

11 Hüsamettin Arslan, "Epistemik Cemaat ve Erken Bir Postmodern Olarak Cemil Meriç", *Bu Ülke'yi Yeniden Düşünmek* içinde, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.